

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

ÚSTAV INFORMAČNÍCH STUDIÍ A KNIHOVNICTVÍ

Studijní program: Informační studia a knihovnictví

Studijní obor: Informační studia a knihovnictví

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Monika Novotná

**CENZOR A LITERÁT JAN NEPOMUK VÁCLAV
ZIMMERMANN (1788–1836)**

Censor and writer Jan Nepomuk Václav Zimmermann (1788–1836)

Praha 2018

Vedoucí práce: Mgr. Jindřich Marek, Ph.D.

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala Mgr. Jindřichu Markovi, Ph.D. za jeho odborné vedení, cenné připomínky a trpělivý přístup. Poděkování patří také mé rodině, přátelům a kolegům, kteří mi pomáhali a podporovali mě po celou dobu studia.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne:

.....

podpis autorky

Bc. Monika Novotná

Abstrakt

Cílem této práce je představení a zhodnocení osobnosti Jana Nepomuka Václava Zimmermanna (1788–1836), cenzora a literáta, ve všech kontextech knižní kultury, do kterých zasáhl, a posouzení, zda je jeho spíše negativní hodnocení v dosavadní literatuře adekvátní.

Zimmermann je dnes znám především jako cenzor českých knih, méně už je známo, že se věnoval také cenzuře hebrejských knih. Pracoval jako skriptor v c. k. Universitní knihovně, kde měl za úkol sestavit katalogy rukopisů, které jsou dodnes dochovány a uloženy v Národní knihovně. Důležitou částí této práce je rozbor jednotlivých katalogů a provedení paleografické analýzy k potvrzení či vyvrácení Zimmermannova autorství. Součástí práce je i přehled Zimmermannovy literární tvorby a její zhodnocení na základě porovnání s novodobou literaturou.

Klíčová slova: Jan Zimmermann, katalog rukopisů, univerzitní knihovna, cenzura, cenzura hebrejských knih, cenzura českých knih, Rytířský řád křižovníků s červenou hvězdou, církevní reforma Josefa II.

Rozsah práce:

Určený rozsah práce: minimálně 108 000 znaků, tj. 60 normostran

Skutečný rozsah práce: 147 415 znaků, tj. 82 normostran

Přílohy: VIII stran

Abstract

This work exposes, evaluates and summarises academic and professional career of Jan Nepomuk Vaclav Zimmermann (1788–1836), who worked as a scribe and a censor. It reviews his censoring and book-examining skills across all fields of book culture. It investigates and evaluates whether contemporary critical testimonies depict Zimmermann's rather negative character rightfully and accurately or not.

Zimmermann devoted his time to examining and censoring Czech books and also Hebrew books. As a scribe at University library, he was responsible for collecting, archiving and organizing manuscripts into catalogues. These catalogues have been filed in National Library for many years. Palaeographical analysis of the catalogues will bring in new facts concerning Zimmermann's authorship. This thesis also presents a list of Zimmermann's work with its historical critical evaluation and compares it to the recent research.

Keywords: Jan Zimmermann, Manuscript Catalogues, University Library, Censorship, Censoring Hebrew Literature, Censoring Czech literature, of the Cross with the Red Star, Reformation of Catholic Church under the reign of Joseph II

Obsah

Úvod	8
Literatura a prameny k tématu	11
1 Jan N. V. Zimmermann jako cenzor	16
1.1 Cenzura 19. století	16
1.2 Cenzor Jan N. V. Zimmermann	23
1.2.1 Cenzor hebrejských knih	24
1.2.2 Cenzor českých knih	27
2 Jan N. V. Zimmermann jako knihovník	31
2.1 C. k. Universitní knihovna	31
2.2 Knihovník Jan N. V. Zimmermann	35
2.2.1 Katalogy Jana N. V. Zimmermanna	39
2.2.2 Porovnání rukopisných katalogů	45
3 Jan N. V. Zimmermann jako nálezce	51
4 Jan N. V. Zimmermann jako člen křižovnického řádu a jeho literární činnost	56
4.1 Rytířský řád křižovníků s červenou hvězdou	56
4.2 Církevní reforma Josefa II.	60
4.3 Literární činnost Jana N. V. Zimmermanna	63
4.3.1 Zhodnocení Zimmermannovy literární tvorby	66
Závěr	68
Seznam pramenů a literatury	71
Seznam pramenů	71
Literatura (tištěné zdroje)	72
Literatura (elektronické zdroje)	75
Seznam tabulek v textu	76
Seznam příloh	I

Seznam zkratek

ANK – Archiv Národní knihovny

AV ČR – Akademie věd České republiky

C. K. – Kaiserlich-königlich (císařsko-královský)

C. R. – Caesaro regalis

Fond VUK – fond Veřejná a universitní knihovna

MPKV – Milostná píseň krále Václava

MS – Manuscriptum (rukopis)

NA – Národní archiv

NK – Národní knihovna ČR

ORST – Oddělení rukopisů a starých tisků

PV – Píseň pod Vyšehradem

RKZ – Rukopisy královédvorský a zelenohorský

Úvod

Co si pod termínem cenzura představit? Zamyslíme-li se nad významem tohoto slova a podíváme-li se do nejnověji vydané odborné encyklopedie, najdeme tuto definici: „Cenzura je způsob státního a církevního dozoru nad rukopisně či tiskem šířenými informacemi.“¹ Vznik cenzury jde ruku v ruce s užíváním písma, protože u orální historie se cenzura nemohla vytvářet, neboť mluvené slovo nemá dlouhého trvání.² Předmětem cenzury v každém autoritativním režimu, bylo zakazování a ničení knih, sestavování indexů nepovolených knih a také pronásledování autorů. Tato činnost se v jednotlivých obdobích lišila pouze ve způsobu provedení. Do vynálezu knihtisku, tedy do poloviny 15. století, fungovala následná cenzura, která se zaměřovala na texty již napsané a vydané. Se vznikem a rozšířením knihtisku bylo nutné toto zaměření pozměnit, a tak byla nevyhovující následná cenzura nahrazena předběžnou cenzurou, která samozřejmě prodlužovala vydání knihy. Takto zavedená předběžná cenzura fungovala i v následujících stoletích.

V průběhu 17. století touha po svobodném tisku narůstala a jeho obrana získala politický a filozofický podtext.³ Pro cenzuru nastal důležitý historický milník v roce 1773, kdy byl zrušen jezuitský řád. Cenzura se tím vymanila z rukou církve a stala se součástí státní správy.⁴ Následně začala být problematika cenzury a jejích praktik reflektována v odborné literatuře. Jednou z prvních vydaných byla *Storia polemica delle proibizioni de libri* (Roma 1777) od Francesca Antonia Zachariase. V českém prostředí byla publikována kniha od Josefa Schallera *Kurzgefasste Geschichte der kais. kön. Bücherzensur* (Praha 1796).⁵ Důležitým badatelem, který se v našem prostředí věnoval na vysoké odborné úrovni problematice cenzury, byl Josef Volf, ředitel Národního muzea v první polovině 20. století.⁶

V souvislosti s církevní reformou z roku 1781 vzrostl význam knihoven. Reorganizace státní správy souvisela se zrušením několika řádů, klášterů a nejrůznějších církevních památek. Knihy ze zrušených klášterních knihoven následně putovaly do velkých knihoven v Praze, v Olomouci a ve Vídni. Vzhledem k prudkému nárůstu množství knih nastala potřeba jednotlivé knihovny znovu zpracovat a vytvořit nové katalogy, čímž se knihovnická práce

¹ VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. I. díl. 2. vyd. Praha: Libri, 2008, s. 154.

² ASSMANNOVÁ, Aleida – ASSMANN, Jan. Kánon a cenzura jako kulturně – sociologické kategorie. In: *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*. 1. vyd. Brno: Host, 2012, s. 42.

³ VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy...*, s. 154.

⁴ KÁBRT, Jiří. *Základy české obrozenské bibliografie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967.

⁵ VOIT Petr, *Encyklopedie knihy...*, s. 155.

⁶ ASSMANNOVÁ, Aleida – ASSMANN, Jan. *Kánon a cenzura...*, s. 488.

posunula na vyšší úroveň. V tomto období, byly také položeny základy bibliografie jako vědecké disciplíny, která se tak stala součástí všech vědeckých oborů, a to zejména historie.⁷

Bibliografické bádání se v osmdesátých a devadesátých letech 18. století dostalo z Německa do Čech. Nejvýznamnějšími představiteli byl Karel Rafael Ungar se svým dílem *Allgemeine böhmische Bibliothek* z roku 1786 a Josef Dobrovský s dílem *Ueber die Einführung und Verbreitung der Buchdruckerkunst in Böhmen* z roku 1782.⁸

Výše uvedené oblasti (cenzura a knihovnictví) jsou spojené v osobě Jana Nepomuka Václava Zimmermanna (1788–1836).⁹ Tato osobnost je svou činností natolik kontroverzní, že jsem se rozhodla na následujících stránkách představit Jana Zimmermanna jako cenzora, knihovníka, kněze a spisovatele v době osvícenství. Práce se zaměřuje z větší části na Zimmermannovu knihovní činnost, která není příliš probádaná. Jeho cenzorské činnosti se věnuje Petr Píša, pracovník Ústavu pro českou literaturu AV ČR, z jehož prací jsem k tomuto tématu čerpala. Práce postihuje časové rozpětí od roku 1780 do roku 1848, tato léta ohraničují dobu Zimmermannova života a zároveň to jsou léta důležitých milníků v české historii. Pro lepší orientaci v textu této diplomové práce jsem se rozhodla používat počestěnou verzi jmen.

Práce je členěna do pěti kapitol. První kapitola popisuje stručnou historii cenzury ve sledovaném období a Zimmermanna jako cenzora hebrejské a české literatury.

V tomto období bylo zvykem, že literáti směřovali své negativní postoje k cenzurním závěrům přímo na danou osobu, nejčastěji se pak obraceli na cenzora, který měl na starost beletrii.¹⁰ „Kniha je špatná – jeho hloupá slova platí, a práce několika let je – vniveč. Hloupost promluví a rozum musí – mlčet. Cenzor knih je ubohost sama, pokud nemá cit pro správné, dobré a krásné, a pokud má přesto moc zabránit tisku každého spisu, který není podle jeho hloupé hlavy.“ Takto kritizoval Vincenc Zahradník, jehož spisy často neprošly tiskem, „hloupého cenzora.“¹¹ Označení „hloupého cenzora“ si v tomto období vysloužil právě Jan Nepomuk Václav Zimmermann.¹² Byl Zimmermann skutečně tak nekompromisní cenzor, jak

⁷ KÁBRT, Jiří. *Základy české obrozenské bibliografie...*, s. 15–22.

⁸ Tamtéž, s. 46, 54, 72.

⁹ Zimmermannovo jméno mělo mnoho podob. Mohl se psát jako Johann Nepomuk, Jan Nep. Václav, Johann Wenzel, Jan Václav, nebo jen Jan. Příjmení Zimmermann je německého původu a Češi toto příjmení většinou získali skrze smíšené sňatky nebo překladem původně českého příjmení. Příjmení Zimmermann bylo mnohokrát přeloženo z češtiny a znamená tesář. (MOLDANOVÁ, Dobrava. *Naše příjmení*. 4. vyd. Praha: Agentura Pankrác, 2004, s. 24, 223.)

¹⁰ PÍŠA, Petr. Část druhá 1810–1848, V zájmu nevzdělaného čtenáře: Literární cenzura v době restaurace a rozmachu národního hnutí. In: *V obecném zájmu – Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014. Svazek I. 1749–1938*. 1. vyd. Praha: Academia; Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2015, s. 233.

¹¹ Tamtéž, s. 233.

¹² Tamtéž, s. 236.

byl tehdejší českou veřejností charakterizován, nebo se v tomto pohledu jen projevila potřeba obrozenců najít tzv. obětího beránka, na kterého by bylo možné svalit vinu za neúspěch díla?

Druhá kapitola se věnuje vzniku a vývoji c. k. Universitní knihovny, do které Zimmermann nastoupil v roce 1815 jako skriptor. Součástí této kapitoly jsou dvě podkapitoly, které se věnují Zimmermannově knihovnické profesi. Starší literaturou je Zimmermann označen za autora celkem pěti katalogů s abecedně řazenými rukopisy rozdělených podle jazyků. Zároveň se měl podílet i na přípravě lístkového katalogu, u něhož jeho autorství není zcela potvrzeno. Lístkový katalog začal vznikat za doby Karla R. Ungara a jeho pomocníka, Karla Tháma a Josefa Dobrovského, jehož pomoc není potvrzena. Postupem času byl lístkový katalog doplňován, tudíž se dá předpokládat, že bude obsahovat více písařských rukou. Naopak vznik svazkových katalogů je doložen v letech 1815–1818 a Zimmermann měl na nich pracovat údajně samostatně, proto jeho písařská ruka by v nich měla být jasně identifikovatelná. Prostřednictvím znalostí z oboru paleografie se tedy pokusím tuto tezi potvrdit, nebo vyvrátit. Pro účely této práce bylo zapotřebí také analyzovat svazkové katalogy po stránce obsahové i formální. Pro srovnání byly použity jiné katalogy rukopisů pražské univerzitní knihovny, starší od Leopolda Jana Šeršníka a mladší od Josefa Truhláře.

Třetí kapitola představuje Zimmermanna jako nálezce vzácného rukopisu zvaného *Milostná píseň krále Václava*, který se ukázal nakonec jako další padělek v okruhu Rukopisu královédvorského a zelenohorského (RKZ). Na Zimmermanna se krátce po nalezení rukopisu nahlíželo jako na padělatele. Jeho osoba rozdělila tehdejší českou inteligenci na dva tábory, jeden Zimmermanna obhajoval, druhý obviňoval.

Než se Zimmermann stal cenzorem a skriptorem, krátce po vystudování filozofické fakulty vstoupil do Rytířského řádu křížovníků s červenou hvězdou. Čtvrtá kapitola se zabývá historií tohoto řádu, jeho funkcí ve společnosti a činností.

Pátá kapitola je věnována Zimmermannově literární činnosti a především se zabývá vydání jeho šesti sešitů o zrušených pražských církevních památkách za Josefa II., které začal publikovat krátce před svojí smrtí.

Ve své diplomové práci se pokusím přiblížit a zhodnotit profesní život Jana Zimmermanna a potvrdit či vyvrátit pohled na jeho osobu, která je v novodobé historii hodnocena veskrze negativně. Ve své práci budu postupovat podle níže uvedené metodologie a prostřednictvím kritické analýzy nejprve zhodnotím dostupné česky a německy psané prameny a literaturu.

Literatura a prameny k tématu

Období 19. století, a především vlády Josefa II., jeho bratra Leopolda a Františka II., přibližuje syntéza Pavla Běliny a kolektivu autorů *Velké dějiny zemí Koruny české X*.¹³ Všeobecné informace k danému tématu doplňuje publikace od Miroslava Hrocha *Na prahu národní existence*.¹⁴

K dějinám cenzury vyšlo již velké množství literatury, ale komplexní pohled na cenzuru v českých zemích byl nedávno publikován od Michaela Wögerbauera a kolektivu autorů v monografii *V obecném zájmu*,¹⁵ jež má celkem dva svazky a věnuje se období od roku 1794–2014. Tato práce vychází kvůli stanovenému období pouze z prvního svazku, který se věnuje cenzuře v letech 1794–1938. Jiný pohled na cenzuru nabízí publikace *Nebezpečná literatura*¹⁶ od Tomáše Pavlíčka, Petra Píši a Michaela Wögerbauera, která obsahuje výbor historicko-teoretických studií k literární cenzuře. Přínosem pro tuto práci byl úvodní článek z této publikace, který pojednával o cenzuře v kontextu kulturní antropologie.

Knihovnictví a počátkům české bibliografie v době osvícenství se věnuje publikace od Jiřího Kábrta *Základy české obrozenské bibliografie*,¹⁷ která svoji pozornost soustřeďuje také na první bibliografické práce na českém území, a to od Karla R. Ungara a Josefa Dobrovského. K přiblížení knižního trhu v českých zemích a jeho vývoje poslouží kniha *Knihy kupovati*¹⁸ od Zdeňka Šimečka a Jiřího Trávníčka. Pro poznání historie Národní knihovny lze čerpat jak ze starší literatury *Dějiny bibliothéky Klementinské*¹⁹ od Josefa Truhláře nebo *Národní a universitní knihovna v Praze, její vznik a vývoj*²⁰ od Zdeňka Tobolky, ke které se musí již přistupovat s určitou kritičností, ale i přesto má svoji faktografickou hodnotu, tak z novější

¹³ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan Pavel. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek X. 1740–1792*. 1 vyd. Praha; Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2001.

¹⁴ HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence*. 1 vyd. Praha: Mladá fronta, 1999.

¹⁵ WÖGERBAUER Michael a kol. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014*. Svazek I. 1749–1938. 1. vyd. Praha: Academia; Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2015.

¹⁶ PAVLÍČEK, Tomáš – PÍŠA, Petr – WÖGERBAUER, Michael. *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*. 1. vyd. Brno: Host, 2012.

¹⁷ KÁBRT, Jiří. *Základy české obrozenské bibliografie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967.

¹⁸ ŠIMEČEK, Zdeněk – TRÁVNÍČEK, Jiří. *Knihy kupovati... Dějiny knižního trhu v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Academia, 2014.

¹⁹ TRUHLÁŘ, Josef. *Dějiny bibliothéky Klementinské. K novému období vysokých škol pražských*. Osvěta, 1882, roč. 12, s. 656–663, 696–708, 813–825.

²⁰ TOBOLKA, Zdeněk. *Národní a universitní knihovna v Praze, její vznik a vývoj I*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959.

literatury *Rukověť tištěných fondů*²¹ od Vlasty Faltysové nebo *Historické fondy Národní knihovny*²² od Jindřicha Marka.

Ve sledovaném období, které se označuje jako osvícenství, se do popředí dostává věda, která se snažila přezkoumávat stará historická tvrzení v českých dějinách pomocí nových kritických metod a buď tyto tvrzení potvrdit, nebo vyvrátit. Pro potřeby posílení povědomí o slavné české historii vzniklo několik rukopisných padělků, které toto období výrazně poznamenaly. Novodobý kompletní pohled na problematiku zabývající se okruhem padělků kolem Rukopisů královédvorského a zelenohorského přináší monografie od Dalibora Dobiáše a kolektivu autorů *Rukopisy královédvorský a zelenohorský a česká věda*.²³

Historií církevních řádů, a tedy i Rytířského řádu křižovníků s červenou hvězdou se zabýval Milan Buben ve svých publikacích *Rytířský řád křižovníků s červenou hvězdou*²⁴ a *Encyklopedie řádu a kongregací v českých zemích*.²⁵ Publikace *Křižovníci v době vrcholného baroka*²⁶ od Marka Pučálíka přibližuje křižovníky zase pohledu organizace řádu a jeho každodenního působení. Součástí konventu byla i řádová knihovna, s jejíž historií seznamuje Jiří Pražák v knize *Katalog rukopisů křižovnické knihovny*.²⁷

Za vlády Josefa II. nastává období změn, které se týkají i církevní správy. Jeho církevní reforma zrušila mnoho řádů a klášterů. Nejpřínosnější shrnující literatura, která se zabývá tímto aktem, je již zmíněná monografie *Velké dějiny zemí Koruny české X.* a dále pak příspěvek od Karla Beránka a Věry Beránkové *Rušení klášterů za Josefa II.*,²⁸ publikaci *Pražské arcibiskupství 1344–1994*. Rušení klášterů se vztahovalo i na jejich knihovny, které byly převezeny do Národní knihovny. Tato část je velmi dobře popsána od Marie Pavlíkové v článku *Karel R. Ungar a jeho místo v obrozené vědě*²⁹ a *Pražská univerzitní knihovna za správy*

²¹ FALTYSOVÁ, Vlasta ed. *Rukověť tištěných knihovních fondů Národní knihovny České republiky od prvotisků do konce 19. století*. 1. vyd. Praha: Národní knihovna České republiky, 2006.

²² MAREK, Jindřich. *Historické fondy Národní knihovny ČR. Stručné dějiny jejich zpracování*. Knihovna, 2007, roč. 18, č. 2, s. 99–118.

²³ DOBIÁŠ, Dalibor a kol. *Rukopisy královédvorský a zelenohorský a česká věda*. 1. vyd. Praha: Academia, 2014.

²⁴ BUBEN, Milan. *Rytířský řád křižovníků s červenou hvězdou*. 1. vyd. Praha: Rytířský řád křižovníků s červenou hvězdou, 1996.

²⁵ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, I. díl Řády rytířské a křižovníci*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002.

²⁶ PUČALÍK, Marek. *Křižovníci v době vrcholného baroka*. 1. vyd. Praha: Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2017.

²⁷ PRAŽÁK, Jiří. *Katalog rukopisů křižovnické knihovny, nyní deponovaný ve Státní knihovně České socialistické republiky v Praze*. Praha: Státní knihovna ČSR, 1980.

²⁸ BERÁNEK, Karel – BERÁNKOVÁ, Věra. Rušení klášterů v Čechách za Josefa II. In: *Pražské arcibiskupství 1344–1994: sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*. Polc, Jaroslav Václav. 1. vyd. Praha: Libri, 1994, s. 209–219.

²⁹ PAVLÍKOVÁ, Marie. *Karel Rafael Ungar a jeho místo v české obrozené vědě*. Věstník Československé akademie věd, 1971, roč. 80, s. 155–166.

K. R. Ungara.³⁰ Pro účely analýzy Zimmermannových textů o Betlémské kapli byla nejvhodnější publika od Aloise Kubička *Betlémská kaple*,³¹ která splňovala požadavky k objektivnímu rozboru.

Osobou Jana Nepomuka Václava Zimmermanna se soudobě zabývá Petr Píša. Jeho články *Policajstější nežli Obrpolicajti říšští*³² a *Jsme spolu zadobré, že mi slíbil, abych se nestaral, že tomu pomůžeme a že projde*,³³ seznamují čtenáře s osobou Jana Zimmermanna jako cenzora a zároveň poukazují na cenzorskou činnost aplikovanou na konkrétním příkladu. Píša zprostředkovává první ucelený pohled zabývající se pouze osobou Zimmermanna.

Další významnou monografií je *Na rozhraní židovského a křesťanského světa*³⁴ od Ivety Cermanové a Jindřicha Marka, která popisuje život Zimmermannova učitele, spolupracovníka, cenzora a knihovníka, Karla Fischera. Cenné poznatky o životě úředníka a doplnění informací o Zimmermannově životě nabídne syntéza *Nástin sociálního vývoje*³⁵ od Jany Macháčové a Jiřího Matějčka a monografie věnovaná každodennosti úřednictva *C. k. úředník ve zlatém věku jistoty*³⁶ od Aleše Vyskočila. Zimmermann se do historie zapsal i svým nalezením cenně historického rukopisů, který se nakonec ukázal jako padělek. Tomuto tématu se věnoval Jindřich Marek ve svém článku *Účast Josefa Truhláře ve sporu o pravost Rukopisů*,³⁷ a Josef Truhlář v článkách *O účelech padělků musejních*³⁸ a *Podvrhl-li Zimmermann „Milostnou píseň“*?³⁹ Další kniha, která se tímto tématem zabývá je *Die gefälschten böhmischen Gedichte*⁴⁰ od Ignáce Jana Hanuše.

Zimmermannovým zájmem byla literatura historicko-teologická. Jeho nejznámějším dílem byly sešity, které se věnovaly z historického hlediska jednotlivým zrušeným klášterům

³⁰ PAVLÍKOVÁ, Marie. Pražská universitní knihovna za správy K. R. Ungara. In: *Ročenka universitní knihovny v Praze 1957*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, s. 5–48.

³¹ KUBIČEK, Alois. *Betlémská kaple*. 2. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1960.

³² PÍŠA, Petr. „*Policajstější nežli Obrpolicajti říšští*“ *Cenzor Zimmermann a česká předbřeznová literatura*. Dějiny a současnost: kulturně historická revue, 2011, roč. 33, č. 9, s. 30–33.

³³ PÍŠA, Petr. „*Jsme spolu zadobré, že mi slíbil, abych se nestaral, že tomu pomůžeme a že projde*.“ *Cenzura díla Karla Hynka Máchy*. Česká literatura. 2018, roč.66, č. 1, s. 34–69.

³⁴ CERMANOVÁ, Iveta – MAREK Jindřich. *Na rozhraní křesťanského a židovského světa*. 1. vyd. Praha: Národní knihovna České republiky, 2007.

³⁵ MACHÁČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781–1914*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2010.

³⁶ VYSKOČIL, Aleš. *C. k. úředník ve zlatém věku jistoty*. 1. vyd. Praha: Historický ústav, 2009.

³⁷ MAREK, Jindřich. *Účast Josefa Truhláře ve sporu o pravost Rukopisů*, In: *Studie o rukopisech*. Praha: Archiv Akademie věd České republiky, 2017, roč. 47, s. 133–157.

³⁸ TRUHLÁŘ, Josef. *O účelech padělků musejních*. Athenaeum: listy pro literaturu a kritiku vědeckou, 1887, roč. 4, č. 6, s. 184–189.

³⁹ TRUHLÁŘ, Josef. *Podvrhl-li Zimmermann „Milostnou píseň“*? Světozor, 1880, roč. 14, č. 7, s. 82, č. 8, s. 94 – 95.

⁴⁰ HANUŠ, Ignác Jan. *Die gefälschten böhmischen Gedichte aus den Jahren 1816–1849*. Prag: Verlag von H. Dominicus, 1868.

za Josefa II. Zimmermannovu literární činnosti přibližuje již zmíněný článek od Petra Píši *Policajštější nežli Obrpolicajti říšští*.

Dobových dokumentů k Zimmermannovi není mnoho a během výzkumu se nepodařilo najít ani dobovou podobu Zimmermanna. Archivní materiály, které se vztahují ke knihovnické profesi Zimmermanna, se nachází v Archivu Národní knihovny⁴¹ (ANK) a v Národní knihovně v Oddělení rukopisů a starých tisků (NK, ORST). Materiály jsou rukopisné podoby, psány v německém jazyce a novogotickou kurzivou. V ANK se nachází např. Zimmermannova služební přísaha, potvrzení, že není členem žádné zakázané společnosti nebo žádost o dovolenou.

Zimmermann je údajně i autorem svazkových katalogů, které obsahují soupisy rukopisů. Těchto pět katalogů se nachází v NK v ORST.⁴² K vyhodnocení katalogu poslouží jeho srovnání s nejstarším rukopisným katalogem rukopisů klementinské knihovny od jezuity Leopolda Jana Šeršníka⁴³ a novější tištěné katalogy rukopisů ze stejného fondu od Josefa Truhláře,⁴⁴ které jsou uloženy v NK v ORST. Jako další pomocný materiál poslouží i lístkový katalog,⁴⁵ který je uložen v ANK.

Další informace vztahující se k Zimmermannovi, ale tentokrát k jeho kněžskému životu, jsou dochovány v archivních materiálech, které jsou uloženy v Národním archivu (NA) ve fondu *Křižovníci s červenou hvězdou – generalát a konvent, Praha*.⁴⁶ Z tohoto fondu je možné využít seznamy, které obsahují základní informace o jednotlivých členech řádu. Z probádaných materiálů se Zimmermannovo jméno objevuje v knihách V 22–V 30. V NA jsou uloženy i materiály, které se týkají Zimmermannovo cenzury českých knih. S těmito materiály jsem nepracovala, protože je ve svých člancích využil Petr Píša.

⁴¹ Archiv Národní knihovny (ANK), fond Veřejná a universitní knihovna Praha (1522) 1777–1918 (1919), Spisy nečíslované – Věcné skupiny, osobní spisy, Zimmermann Johann.

⁴² ZIMMERMANN, Jan. Katalog rukopisů (rukopis). Národní knihovna, sign. IX A 25 a, b, c, IX A 26 a XVII B 27.

⁴³ ŠERŠNÍK, Leopold Jan. Katalog rukopisů (rukopis). Národní knihovna, sign. IX A 18.

⁴⁴ TRUHLÁŘ, Josef. *Catalogus Codicum manu scriptorum latinorum qui in C. R. Bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur. Pars Prior*. Pragae: Sumptibus Regiae societatis scientiarum Bohemicae, 1905.

TRUHLÁŘ, Josef. *Catalogus Codicum manu scriptorum latinorum qui in C. R. Bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur. Pars Posterior*. Pragae: Sumptibus Regiae societatis scientiarum Bohemicae, 1906.

TRUHLÁŘ, Josef. *Katalog českých rukopisů c. k. Veřejné a universitní knihovny pražské*. V Praze: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

⁴⁵ Archiv Národní knihovny, Katalogy a kartotéky [1829–1982], neuspořádaný fond bez inv. č.

⁴⁶ Národní archiv (NA), Křižovníci s červenou hvězdou – generalát a konvent, Praha č. 195, 1233–1950, Knihy V 22 (223), V 24 (225), V 26 (227), V 28 (229), V 29 (230), V 30 (231).

Tato práce obsahuje několik metodologických postupů. Na samém počátku práce byla využita práce na základě analyticko-syntetické metody, kdy za pomoci kritického čtení literatury a také pramenů byly popsány dějinné souvislosti.

V další části byla využita paleografická analýza katalogu rukopisů, která probíhala s knihou v ruce a s využitím vlastní pořízené dokumentace. Součástí této analýzy byl také sběr informací, které vyústily ve vědecký popis jednotlivých katalogů. Metodou komparativní byly katalogy po obsahové stránce porovnány s jinými katalogy a zjištěné údaje byly vloženy do tabulky, kde jsou výsledky komparace viditelné.

V poslední části práce byla využita obsahová analýza textů z poloviny 19. století, které byly kriticky zhodnoceny a po obsahové stránce komparativní metodou srovnány se stavem poznání popsaným v novodobé monografii.

1 Jan N. V. Zimmermann jako cenzor

1.1 Cenzura 19. století

V 18. století bylo filozofické hnutí a životní postoj zvaný osvícenství důležitým podnětem pro českou společnost. Marie Terezie a Josef II. vládli rakouské monarchii v duchu osvícenského absolutismu. Nutným společenským a politickým východiskem vlády Josefa II. byly jeho reformy, s jejichž následky se společnost vyrovnávala ještě na přelomu 18. a 19. století. Za nejdůležitější reformy lze označit zrušení cenzury, zrušení nevolnictví a vydání tolerančního patentu z roku 1781.

Josefínské reformy však přinesly také vlnu odporu, a to u šlechtického a církevního stavu. Josef II. pokračoval ve snaze o centralizaci státní správy nastolené jeho matkou a omezil stavovskou moc ve prospěch moci panovnické.⁴⁷ Historik Miroslav Hroch trefně poznamenal, že „Josefovým záměrem bylo vytvořit z konglomerátu mnoha historických zemí jediný dobře fungující a centrálně spravovaný moderní stát“.⁴⁸

V souvislostech této práce je důležité, že v roce 1788 bylo knihtiskařské řemeslo a obchod ustanoveno dokonce jako svobodná živnost. Bohužel po vzniku francouzské revoluce se celá situace mění, jelikož Josef II. změnil ve strachu ze vzniku revolučních myšlenek tiskovou politiku. Opět nastolil předběžnou cenzuru a kontrolu nad dovozem a vývozem knih.⁴⁹ Spolu s tím zavedl v roce 1789 také kolkování. Kolek (razítko) představoval potvrzení o zaplacení daně z publikace. Umístění kolku bylo vymezeno na titulní listy časopisů, novin, kalendářů a hracích karet.⁵⁰ Díky tomuto úkonu získal Josef II. finance do státní pokladny a omezil tím i rozšiřování „nevhodné“ literatury, jako jsou publicistické a drobné spisy, pro venkovský lid.⁵¹

Centralizace se týkala i cenzury, která měla být soustředěna do Vídně a v hlavních městech jednotlivých zemí měla být spravována revizním úřadem. Avšak Josefova myšlenka se nemohla v danou dobu uskutečnit z důvodu nedostatku financí, lidí a neznalosti jazyků. Cenzuru vykonávali profesionální cenzoři, což už nebyli učenci, nýbrž literáti.⁵² Cenzura

⁴⁷ HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 12–15.

⁴⁸ Tamtéž, s. 13.

⁴⁹ VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy...*, s. 155.

⁵⁰ Tamtéž, s. 475.

⁵¹ WÖGERBAUER, Michael a kol. Část první 1749–1810, V zájmu rozumu a spásy duše: Literární cenzura mezi protireformací a osvícenstvím, In: *V obecném zájmu – Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014. Svazek I. 1749–1938*. 1. vyd. Praha: Academia; Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2015, s. 147–148.

⁵² Tamtéž, s. 156.

spadala v této době pod dvorskou cenzurní komisi.⁵³ Církevní cenzura za Josefa II. upadala a díky dekretu z roku 1785 měla pouze nepatrný význam. Důsledkem této pozice bylo, že teologické knihy mohly být prodávány bez souhlasu biskupského úřadu, postačovalo, že byly povoleny státní cenzurou.⁵⁴

Po smrti Josefa II. nastoupil na trůn Leopold II, jehož dvouletou vládu charakterizuje protijosefinský program.⁵⁵ Hlavní zásadou Leopolda II. bylo – i vzhledem k probíhající revoluci ve Francii – především zachování všeobecného pořádku. Vzhledem k narůstajícím nepokojům od roku 1790 jako reakce na válku s Osmanskou říší či na Velkou francouzskou revoluci, stále fungovala předběžná cenzura. Mezi úkoly cenzorů patřilo, mezi dalšími činnostmi, také zajistit „pravdivost“ informací a neohrožovat lid statěmi, které by nabízely „hříšné“ myšlenky. Odpovědnost pak padala na hlavu cenzorů, nikoliv na autorovu.⁵⁶ Leopold II. chtěl předejít revolučním myšlenkám tím, že se cenzura stala součástí komplexního opatření a tím omezovala možné sociální a hospodářské konflikty. V roce 1791, proto uzákonil kontrolu nad zahraničními politickými brožurami a v roce 1792 cenzuru zahraničních novin.⁵⁷

V roce 1792, po skonání císaře Leopolda II., usedl na trůn jeho syn František II, který ve věci cenzury navázal na svého otce. Jeho největší obavou bylo šíření revolučních myšlenek. Jako obranný nástroj využíval církev, která z jeho popudu ideologicky ovlivňovala venkovský lid při kázání tvrzením, že nižší třída ve Francii žije v chudobě, a to díky účasti v revoluci.⁵⁸ František II. se obával i různých soukromých skupin, ve kterých by mohl vznikat revoluční odboj, proto je oficiálně v roce 1793 zakázal. Během prvních let vlády Františka II. docházelo k cenzurním distribučním nařízením, a proto v roce 1795 vydal František II. dekret pojednávající o sjednocených cenzurních příkazech, který obsahoval zákaz dovozu všech zahraničních tisků a tisk necenzurovaných domácích tiskovin. Tuzemské tiskoviny měly, v zájmu všeobecného klidu, přikázáno psát texty pouze s povolenými tématy. Následně, od roku 1798, František II. zrušil i veřejné čítárny a kavárny, půjčovny knih, nechal kontrolovat knihy v pozůstalostech, nařídil dozor nad cizinci a sestavil indexy zakázaných knih.⁵⁹

Po zveřejnění seznamu prohibit (zakázaných knih) se zaměřil především na knižní obchod, neboť tyto knihy se již nesměly dále prodávat, a navíc byla ustanovena povinnost nahlásit počet skladových kusů. Seznamy nebyly stálé ve všech obdobích, ale byly postupně

⁵³ Tamtéž, s. 147–148.

⁵⁴ ŠIMEČEK, Zdeněk – TRÁVNÍČEK, Jiří. *Knihy kupovati... Dějiny knižního trhu v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Academia, 2014, s. 129.

⁵⁵ HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence...*, s. 29.

⁵⁶ WÖGERBAUER, Michael a kol., *Část první 1749–1810, V zájmu rozumu a spásy duše...*, s. 141.

⁵⁷ HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence...*, s. 32.

⁵⁸ Tamtéž, s. 82.

⁵⁹ Tamtéž, s. 32–33.

přehodnocovány a v této souvislosti také aktualizovány, za léta 1810–1848 se na nich objevilo přes pět tisíc knih.⁶⁰ Dekret z roku 1795 obsahoval také zákaz styku spisovatele s cenzorem kvůli subjektivnímu pohledu a udával povinnost odevzdávat text ve dvou stejnopisech knižnímu reviznímu úřadu. Toto však neplatilo pro vědecká díla.⁶¹ Dále byl zakázán tisk textů neschválených rakouskou cenzurou jinde, než na území rakouské monarchie a zároveň byla ustanovena povinnost odevzdávat ke kontrole rukopisy, které měly být tištěné v cizině, a za porušení následovaly tresty.⁶²

Samozřejmě se objevily i snahy obejít cenzuru, a to například tak, že nepovolené tiskoviny prodávaly většinou ženy tajně na trzích, kde měly k prodeji přednostně jiné produkty. Jinou stránku illegality nabízeli tzv. běžci, jejichž činnost vyplývá ze samotného označení, obíhali domy a vykřikovali, jaké tiskoviny nabízejí. Literatura se nekontrolovala na základě obsahu, ale především z toho hlediska, k jaké cílové skupině se může dostat a zda dokážou jedinci těchto skupin, vnímat text z kritického pohledu. Zavrženou se stala především umělecká literatura, kterou cenzoři viděli jako hlavní prostředek k podsouvání špatných myšlenek.

Dostupnost nedovolené knihy či novin byla možná, ale jen na základě zvláštního povolení nazývaného *erga schedam*. V domácích publikacích najdeme i další atributy, které označují výsledky předběžné cenzury a objevují se na rukopisu: *Admittitur* = povoleno, *Toleratur* = zákaz patisku, *Transeat* = kniha problematická, která sice mohla být vytištěna, ale ne inzerována, *Damnatur* = zákaz tisku, *Omissisdeletis* = povoleno s úpravami, *Typum non meretur* = nehodno tisku. Díky vzniku knižního revizního úřadu v Praze byla umožněna rychlejší distribuce, protože stačilo jen jeho posouzení a nemuselo se čekat na schválení cenzurního úřadu ve Vídni. Pokud knihu revizní úřad považoval za nezávadnou, označil ji jeho úředník černě zkratkou *pas* (= zatím povoleno), pokud měl exaktní připomínky, byla označena červenou zkratkou *Susp* nebo *s.p.* (= prozatím zakázáno) a byla poslána do vídeňské cenzorské kanceláře k posouzení. Vznikaly i občasné neshody ve vyjádřeních pražského revizního úřadu a cenzurního úřadu ve Vídni.⁶³ Někteří autoři kvůli působení cenzury svá díla se zakázanými tématy vydávali v cizině anonymně či pod pseudonymem, jiní kvůli cenzuře odešli z habsburské monarchie.⁶⁴

⁶⁰ ŠIMEČEK, Zdeněk – TRÁVNÍČEK, Jiří. *Knihy kupovati...*, s. 127.

⁶¹ PÍŠA, Petr. Část druhá 1810–1848, V zájmu nevzdělaného čtenáře: Literární cenzura v době restaurace a rozmachu národního hnutí. In: *V obecném zájmu – Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014, Svazek I. 1749–1938*. 1. vyd. Praha: Academia; Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2015, s. 237.

⁶² PÍŠA, Petr. *Část druhá 1810–1848, V zájmu nevzdělaného čtenáře...*, s. 273.

⁶³ WÖGERBAUER, Michael a kol. *Část první 1749–1810, V zájmu rozumu a spásy duše...*, s. 142–144.

⁶⁴ PÍŠA, Petr. *Část druhá 1810–1848, V zájmu nevzdělaného čtenáře...*, s. 273–274.

Jinou stránku nepovoleného obchodování můžeme vidět u knihkupců. Sluhové knižního revizního úřadu po vyzvednutí knih, které přišly z celního úřadu, je neodevzdali k přezkoumání knižnímu reviznímu úřadu, ale dali je knihkupcům. Z porušení zákona nepovoleného obchodování byli obviněni pražští knihkupci Jan Nepomuk Ferdinand Schönfeld, Karel Vilém Medau, Alois Borrosch, Johann Gottfried Calve a Christian Karl André.⁶⁵

Po vzoru Napoleona, který sám sebe prohlásil za francouzského císaře, František II. vyhlásil v roce 1804 rakouské císařství. Tímto aktem chtěl zdůraznit svoji neomezenou moc v rámci monarchie a poukázat na skutečnost, že jako jediný má právo na absolutní rozhodování. Historikové konstatovali, že „v prvním desetiletí 19. století byly položeny základy stále se zdokonalujícího systému policejního dohledu a zastrasování.“⁶⁶ Na začátku 19. století cenzura spadala pod policejní ministerstvo, které vytvořilo tzv. recenzurní komisi, jejímž úkolem bylo přezkoumat cenzurní povolení. Tato komise během plnění svého úkolu vydala soupis 2 500 knih, které měly být dodatečně zakázány.⁶⁷

Nejednalo se však o úplný zákaz, některé z nich mohly být povoleny, ale pouze nekatolíkům či vzdělavcům. U novin a časopisů byl zákaz aplikován tak, že jejich stávajícím abonentům byly stále zasílány, avšak nebylo možné se přihlásit jako nový abonent.⁶⁸

Nejvyšší institucí rakouské cenzurní správy byl od roku 1801 Nejvyšší policejní a cenzurní úřad ve Vídni.⁶⁹ Kvůli neshodám v posouzení knih, od roku 1813 povoloval knižní revizní úřad už jen knihy schválené a uvedené na vídeňském seznamu. Tak bylo docíleno vytvoření centralizace cenzurního systému, jak to původně zamýšlel Josef II.⁷⁰ Takto organizovaná cenzura fungovala až do roku 1848 a nejvyšší hlavou cenzurní komise byl sám František II. Za porušení cenzurního nařízení následovaly tresty pro knihkupce, nakladatele či autory – za přestupek byla vyměřena pokuta, za další už hrozila ztráta živnosti či vězení.⁷¹

V roce 1806 byla v Praze i ve Vídni zřízena společnost Grémium knihkupců, která zastupovala na úřadech společné zájmy obchodníků s knihami a znamenala pro ně určitou jistotu do budoucnosti. Tímto aktem se knihkupci zbavili konkurence, protože živnostenská povolení mohla dávat pouze gubernia a knihkupectví se smělo zřizovat jen v hlavních a krajských městech. A díky tomu, že jediné řemeslo knihkupecké se mohlo zabývat knižním obchodem, tak se tím zmenšil zároveň i knižní trh na státem lépe kontrolovatelné části. Jako

⁶⁵ ŠIMEČEK, Zdeněk – TRÁVNÍČEK, Jiří. *Knihy kupovati...*, s. 128.

⁶⁶ HROCH, Miroslav. *Na prahu národní...*, s. 85.

⁶⁷ Tamtéž, s. 85–87.

⁶⁸ ŠIMEČEK, Zdeněk – TRÁVNÍČEK, Jiří. *Knihy kupovati...*, s. 127.

⁶⁹ PÍŠA, Petr. *Část druhá 1810–1848, V zájmu nevzdělaného čtenáře...*, s. 239.

⁷⁰ WÖGERBAUER, Michael a kol. *Část první 1749–1810, V zájmu rozumu a spásy duše...*, s. 147.

⁷¹ Tamtéž, s. 150–151.

další krok této formy cenzury, byl v roce 1781 zaveden povinný výtisk, který se odevzdával především knihovnám.⁷²

Za významný cíl, na který se cenzura soustředila, lze považovat venkovského člověka. Právě on byl z vyšších postů chápán jako méně inteligentní čtenář, který nedokáže posoudit kvalitní text od nekvalitního, a proto je právě on nejvíce ohroženým a snadno ovlivnitelným jedincem, u něhož by negativní myšlenky mohly mít dopad na jeho jednání. V roce 1810 byl vydán cenzurní dekret, který neobsahoval opět nic jiného než podmínky pro ochranu lidového čtenáře před nebezpečnými informacemi a platil až do roku 1848. Z „otcovských“ záměrů poté státní orgány povolily každému čtenáři číst jen to, co podle jejich názoru dokážou správným způsobem pochopit. Na cenzorovu hlavu nepadalo jen zachovat klid ve státě, v náboženství a podporovat dobré mravy, nýbrž i zaručit kvalitní úroveň publikace. Pokud totiž cenzoři propustili knihu, která později způsobila rozruch ve společnosti, byli kázeňským způsobem potrestáni.⁷³

František II. vrátil církevní cenzuru zpět pod biskupský úřad, tím na státní cenzuru připadla už jen cenzura následná. Konzistoř na žádost spisovatelů doporučovala literaturu duchovenstvu a ti zase přes kazatelnu lidem. Nebyla to jen literatura náboženská, ale i vědecká, literární či publicistika, a díky tomu se do povědomí širších vrstev dostaly i Havlíčkovy *Národní noviny*, Hankovo vydání Dobrovského *Slavína* nebo Jungmannův *Česko-německý slovník*.⁷⁴ Způsob a postup cenzury náboženských spisů se řídily dekretem z roku 1814, kdy se na ní společně podílela i katolická církev. V rámci takto stanoveného postupu cenzury, předal knižní revizní úřad nejprve texty arcibiskupskému úřadu, který se k nim vyjádřil, a poté se předaly cenzorovi, který měl na starost náboženskou sekci.⁷⁵

Náboženskou a uměleckou cenzuru měl od dvacátých let 19. století na starost strahovský opat Jeroným Zeidler. Hlavní náplní jeho cenzorské činnosti, byla kontrola lidové náboženské četby, písní, modlitebních knih, katechetické literatury a kázání. Cenzuru teologické literatury vykonával v ojedinělých příležitostech, dá se říci, že spíše sporadicky.⁷⁶ Náboženská tematika nebyla obsažena pouze v textové části, ale promítala se také v knižních ilustracích, proto bylo od roku 1812 povinností předkládat k cenzuře nejen různé tiskoviny, ale také grafiku, která vznikala za pomoci nových tiskařských technik, jako bylo v této době například litografie. Mědirytina byla pod kontrolou už od roku 1792. Při kontrolování díla, které obsahovalo spojení

⁷² Tamtéž, s. 160–161.

⁷³ PÍŠA, Petr. *Část druhá 1810–1848, V zájmu nevzdělaného čtenáře...*, s. 227–230.

⁷⁴ ŠIMEČEK, Zdeněk – TRÁVNÍČEK, Jiří. *Knihy kupovati...*, s. 130.

⁷⁵ PÍŠA, Petr. *Část druhá 1810–1848, V zájmu nevzdělaného čtenáře...*, s. 244.

⁷⁶ KUCHAROVÁ, Hedvika. *Cenzorská činnost Jeronýma Zeidlera: příspěvek k cenzorské praxi v době předbřeznové*. *Knihy a dějiny*, 2013, roč. 18–19, 2011–2012, s. 39–42.

jak textové části, tak i ilustrace, musel Zeidler každou část cenzurovat odděleně. Uměleckou cenzuru vykonával Zeidler jen do roku 1831, pak ji přebírá knižní revizní úřad.⁷⁷

Františkova vláda je dnes známa především kvůli působení knížete Klemense Wenzla Metternicha. Pro něho byla v zájmu státu důležitá především společenská stabilita a za problémy s ní vinil Metternich měšťanský stav. Podle jeho představy toužili měšťané vytvořit „stát ve státě.“⁷⁸ Rakouská vláda se snažila o zpřísnění cenzury, a tak státům Německého spolku poručila zavést úřední povolení pro vydávání novin a rigorózní dosazování do cenzorských pozic. Nespokojenost s touto činností se však zvětšovala kvůli neztotožňování se veřejnosti se záměry cenzury. Přísné prosazování cenzury byl opravdu jediný bod, na kterém se shodly všechny opoziční myšlenkové směry, a proto se cenzura stala široce sdíleným důvodem nespokojenosti v předbřeznové době.

Výsledkem nesouhlasu byly petice literátů proti nedodržování ustanovení dekretu z roku 1810. Žádali proto novou formu cenzurního zákona, postavenou ale na základech dekretu z roku 1810. Nespokojili se pouze s oznámením o zákazu díla, ale požadovali podrobné zdůvodnění. Dalším jejich požadavkem bylo, vytvořit odvolací úřad. Proto Ferdinand I., který nastoupil na trůn po smrti Františka II., tedy v roce 1835, založil v roce 1845 dvě nové organizace – Vrchní cenzurní ředitelství (nejvyšší cenzurní úřad, pod nějž spadala i vídeňská cenzura) a Nejvyšší cenzurní kolegium (odvolací úřad). Uvedení do praxe měl na starost direktor policejního dvorského úřadu, hrabě Josef Sedlnitzký z Choltitz, který byl v úřadu už od roku 1816.⁷⁹ Dalším velmi důležitým výsledkem jmenované petice spisovatelů byla úprava doby čekání na cenzurní vyjádření. Bylo ustanoveno, že pro menší publikace je to osm až deset dnů a pro ty rozsáhlejší čtyři až šest týdnů.⁸⁰ Před uvedením nově vytvořených úřadů do provozu, musely být vyřešeny technické a personální problémy, proto úřady začaly fungovat až v roce 1848. V tu dobu se však poměry v habsburské monarchii stávaly pomalu ale zjevně nestabilní a tato změna byla završena nepokoji, které vypukly ještě téhož roku.

Kancléř Metternich se dobrovolně vzdal úřadu a prostřednictvím císařského patentu z 15. 3. 1848 byla zrušena cenzura⁸¹ – „(...) nejzávažnější složka utlačovatelského systému rakouské monarchie.“⁸² Počet zakázaných knih z let 1810–1848 je celkem 377 titulů, z nichž sedmnáct zahraničních děl a osm domácích spadalo pod označení *ergaschedam* nebo *damnatur*,

⁷⁷ KUCHAROVÁ, Hedvika – VONDRÁČEK, Radim. *Cenzura náboženských obrazových materiálů ve dvacátých a třicátých letech 19. století*. Umění: Časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky, 2013, roč. 61, č. 4, s. 326–327.

⁷⁸ HROCH, Miroslav. *Na prahu národní...*, s. 176.

⁷⁹ PÍŠA, Petr. *Část druhá 1810–1848, V zájmu nevzdělaného čtenáře...*, s. 231–235.

⁸⁰ Tamtéž, s. 242.

⁸¹ Tamtéž, s. 236.

⁸² HROCH, Miroslav. *Na prahu národní...*, s. 251.

zbylý počet byl na indexu. Index zakázaných knih obsahuje texty napsané v českém jazyce, dále 173 v německém jazyce, čtyři v latinském jazyce a po jednom kusu byl polský a francouzský titul.⁸³

V Praze fungovalo tři až pět cenzorů, jejichž pracovní náplň byla přesně formulována v pojmenování jejich pozice – cenzor pro náboženské spisy, pro hebrejskou literaturu, pro hospodářské spisy a dále pak jeden či dva další kontrolovali prózu a další část produkce vycházející jak v českém, tak v německém podání.⁸⁴ Profese cenzora nebyla v první polovině 19. století bezejmenným úřadem na okraji společnosti, právě naopak. Označení cenzor vzbuzovalo ve společnosti věhlas a uznání, ale zároveň s sebou tato pozice, stejně jako jiné významné pozice, nesla šanci na zneužívání její vážnosti. Cenzor mohl ve svém rozhodnutí zohlednit přímluvy za propuštění určitých rukopisů a také udání či upozornění na knihy, které by mohly projít bez cenzorova povšimnutí. Jako příklad můžeme zmínit těsný kontakt Zimmermanna a Jana Nejedlého, profesora české řeči a literatury na pražské univerzitě, kterému tento kontakt dával možnost útočit proti spisovateli Václavu Hankovi.⁸⁵

⁸³ PÍŠA, Petr. *Část druhá 1810–1848, V zájmu nevzdělaného čtenáře...*, s. 252–253.

⁸⁴ Tamtéž, s. 237.

⁸⁵ HROCH, Miroslav. *Na prahu národní...*, s. 251–252.

1.2 Cenzor Jan N. V. Zimmermann

Jan Nepomuk Václav Zimmermann se narodil 5. května 1788 v Tomicích na Benešovsku do rodiny mlynáře.⁸⁶ Po ukončení studia na pražském gymnáziu a filozofické fakultě vstoupil v roce 1806 do Řádu křižovníků s červenou hvězdou. Po doplnění teologického vzdělání zůstal v Praze, kde byl v roce 1812 vysvěcen na kněze.⁸⁷ Kázal v křižovnickém kostele sv. Františka na Starém Městě pražském. Od roku 1815 pracoval již jako skriptor v pražské univerzitní knihovně⁸⁸ a od roku 1821 jako cenzor českým knih.⁸⁹

Během bádání se mi nepodařilo zjistit informace o Zimmermannově rodině, kromě toho, že měl synovce, který se jmenoval Josef Václav Zimmermann a byl synem mlynáře. Pokud vezmeme dřívější dědické zákony, kdy se dědilo z otce na nejstaršího syna, měl tedy s největší pravděpodobností Jan Zimmermann staršího bratra, který převzal otcovo řemeslo. Josef Václav Zimmermann se narodil v roce 1804 v Tomicích u Benešova a svým způsobem šel ve stopách svého strýce. Vystudoval filozofii a teologii a v roce 1829 byl vysvěcen na kněze. Kaplanoval v Ořechu u Karlštejna, v Chrášťanech a od roku 1832 v kostele sv. Havla v Praze a později se stal farářem ve Stodůlkách. V roce 1860 byl jmenován děkanem v Českém Brodě, kde také po dlouhé nemoci v roce 1877 zemřel. Jako jeho strýc byl také spisovatel náboženské literatury, kterou i překládal a věnoval se psaní nenáročných sentimentálních povídek pro mládež.⁹⁰

V nedávno vydané monografii o cenzuře, bylo shrnuto hodnocení Zimmermanna od jeho současníků. „V korespondenci svých současníků byl Zimmermann jako cenzor kritizován pro svoji náboženskou rigidnost, formalizovaný přístup k textům, soustředící se na jednotlivá slova bez přihlídnutí k jejich kontextu, údajně zastaralé estetické názory, odstraňování zmínek o české národnosti i denunziace národních snah vlasteneckých spisovatelů před vídeňskými úřady.“⁹¹

Podstatou jeho práce podle Jungmanna bylo, že pouze „okem pročitá“ text a vyhledává slova, jež se mu nelíbila a samotné slovo i text před a za ním jednoduše přeškrtl, aniž by přihlédl k významu slova v rámci celého textu jako jednotného celku. Mezi nevyhovující výrazy patřilo prý např. Rusko, smrt, svoboda, povstání, vlast atd.⁹² Na druhé straně se ale můžeme

⁸⁶ PÍŠA, Petr. „Policajtštější nežli Obrpolicajti říšští“ Cenzor Zimmermann a česká předbřeznová literatura, Dějiny a současnost: kulturně historická revue, 2011, roč. 33, č. 9, s. 31.

⁸⁷ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 27. díl.* V Praze: J. Otto, 1908, s. 613.

⁸⁸ MERHAUT, Luboš a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce, 4/II U–Ž, dodatky A–Ř.* Praha: Academia, 2008, s. 1757.

⁸⁹ *Ottův slovník naučný...*, s. 613–614.

⁹⁰ MERHAUT, Luboš a kol. *Lexikon české literatury ...*, s. 1758.

⁹¹ PÍŠA, Petr. *Část druhá 1810–1848, V zájmu nevzdělaného čtenáře...*, s. 236.

⁹² HROCH, Miroslav. *Na prahu národní...*, s. 252.

z archivních pramenů také dozvědět, že mu byla někdy vytknuta příliš mírná cenzura a propouštění závadných slov.

Nejnámější slovníky líčí Zimmermanna takto: Riegrův slovník: „Stal se zlopověstným v dějinách novější literatury, svou přepjatou horlivostí, ano zuřivostí, s kterou jako skriptor a censor vše, co se mu jen poněkud zdálo býti na újmu náboženství katolickému, aneb státu nebezpečné, zavrhoval, kazil a zničoval.“⁹³ Z Ottova slovníku se o Zimmermannovi dozvíme toto: „Jako cenzor českých knih, jenž svou brutální nesnášenlivostí a komickou úzkostlivostí býval na postrach a ovšem i na posměch spisovatelům českým.“⁹⁴

Z moderního pohledu badatelů je Zimmermann chápán jako hloupý cenzor, který kvůli své pracovní úzkostlivosti a nepředvídatelné reakci na různé situace, fungoval někdy jako hrozba, jindy byl zase k smíchu a stával se námětem humoristických příběhů.⁹⁵ Důkaz o Zimmermannově nepopulárnosti podává i korespondence Františka Palackého, který ho označuje za svého „nejzarputilejšího a nejvíce nebezpečného protivníka“ a nezměnilo se to ani po Zimmermannově smrti, kdy se Palacký o něm vyjadřuje stále jako o podlém člověku. Především mu byly vytýkány jeho styky s policií, které jsou doloženy archivními záznamy.⁹⁶

Ovšem literární záznamy o Zimmermannových směšných opravách slov mají více verzí. Jednou se nacházejí v německé povídce, podruhé v české povídce či básni. „Historiky ovšem nápadně připomínají vyprávění o hloupých cenzorech, která kolovala v jiných národních prostředích a sloužila k delegitimizaci cenzurní instituce jako takové.“⁹⁷ „Postava kněze Zimmermanna obdobnému vyprávění vyhovovala [...]“⁹⁸ Tímto podobným způsobem byl kritizován ale i např. policejní prezident hrabě Sedlnitzky,⁹⁹ takže tato situace neprobíhala jen v cenzuře, ale i v ostatních státních odvětvích.

1.2.1 Cenzor hebrejských knih

Cenzura hebrejských knih fungovala v Čechách již od roku 1560 a byla vedena jezuitským řádem pod arcibiskupskou konzistoří a to až do roku 1773, kdy byl řád zrušen. Povinností cenzora, který pocházel z řad jezuitských profesorů hebrejštiny na pražské univerzitě, bylo kontrolovat židovské spisy, zda neobsahují protikřesťanské pasáže a nekladou

⁹³ RIEGER, František Ladislav. *Slovník naučný*, V Praze: Kober a Markgraf, 1860, s. 356.

⁹⁴ *Ottův slovník naučný*..., s. 614.

⁹⁵ PÍŠA, Petr. „*Policajstější nežli Obrpolicajti říšští*“..., s. 30–32.

⁹⁶ PÍŠA, Petr. „*Jsmo spolu zadobré, že mi slíbil, abych se nestaral, že tomu pomůžeme a že projde.*“ *Cenzura díla Karla Hynka Máchy*. Česká literatura, 2018, roč. 66, č. 1, s. 46–47.

⁹⁷ PÍŠA, Petr. „*Policajstější nežli Obrpolicajti říšští*“..., s. 33.

⁹⁸ Tamtéž, s. 33.

⁹⁹ Tamtéž, s. 33.

moc velký důraz na význam židů. Jezuitskými pomocníky pro chápání hebrejských textů se pak stávali většinou lidé, kteří ze židovství konvertovali ke křesťanství. Trvalo řadu let, než byly stanoveny první cenzurní předpisy, které by vymezovaly, jak vykonávat cenzurní činnost, díky tomu si každý cenzor mohl svoji práci vykonávat po svém.

Z tohoto důvodu byly v ohrožení židovské knihy, tiskárny, studovny i židovské domy, a to především kvůli zátahům cenzorů v 17. a 18. století. V těchto stoletích neumožňovalo přísné praktikování cenzury tiskařům vydávat knihy bez svolení a sami tiskaři nezkoušeli tuto povinnost porušovat, protože jim hrozilo zabavení tiskárny. Pozitivní změna v tomto směru přišla až s nástupem Leopolda Tirsche na post cenzora *in hebraicis* v josefinském období. Jeho příznivější přístup k židovské literatuře byl velkou změnou.

Hebrejská cenzura přestala být navíc podřízena arcibiskupské konzistoři a nově spadala pod české zemské gubernium. Výsledkem této skutečnosti bylo zrovnoprávnění hebrejské literatury s ostatní knižní produkcí. Další novinkou bylo, že každý budoucí cenzor měl být zároveň i c. k. revizorem a překladatelem. Ve funkci revizora měl kontrolovat knihy připravené k tisku, již vydané publikace a zahraniční produkci. V překladatelské funkci měl pak za úkol překládat knihy z hebrejštiny, aramejštiny, rabínského jazyka a židovské němčiny. Dříve, v době působení jezuitského řádu, mohli cenzoři k výkonu některých činností využívat služeb placených pomocníků, v této nové etapě musel cenzor vykonávat vše sám. Až po nějaké době mohl Tirsch vzít na pozici adjunkta Karla Fischera.¹⁰⁰

Od roku 1781 působil v roli adjunkta a později cenzora *in hebraicis* Karel Fischer, který v pražské univerzitní knihovně pracoval více než 58 let. Nejdříve pracoval jako knihovní sluha, poté se dostal na funkci kustoda a tři roky vedl dokonce celou instituci. V roli cenzora hebrejských tisků pracoval 55 let a zároveň byl prvním světským cenzorem. Fischer měl na starost hebrejskou knižní produkci v Čechách a někdy i v jiných koutech habsburské monarchie.¹⁰¹ Karel Fischer, už jako cenzor, dlouho usiloval o získání pomocníka do svého úřadu a poukazoval právě na dobu, kdy cenzuru hebrejského tisku vykonával jezuitský řád s placenými adjunkty. Štěstí se na cenzora usmálo v roce 1813, kdy mu bylo povoleno přijmout pomocníka, který stejně jako Fischer, musel pracovat v pražské univerzitní knihovně.¹⁰²

V roce 1813 bylo tedy vypsáno výběrové řízení na pozici adjunkta *in hebraicis*, ale tato nabídka se nesešla se zájmem, protože nabízená pozice vyžadovala důkladné znalosti

¹⁰⁰ CERMANOVÁ, Iveta – MAREK, Jindřich, *Na rozhraní křesťanského a židovského světa*. 1. vyd. Praha: Národní knihovna České republiky, 2007, s. 102–103.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 5–13.

¹⁰² Tamtéž, s. 119.

a studium.¹⁰³ Pražské gubernium proto požádalo nejvyššího představeného pražských křižovníků, aby pro tuto funkci vybral někoho ze svých kněží.¹⁰⁴ Přihlásilo se celkem pět zájemců, ale jediný, který projevil výraznější zájem, byl právě Zimmermann. Fischer pak zaškoloval Zimmermanna v potřebných znalostech pro úřad sedm let a jejich vztah byl ze začátku velmi dobrý.¹⁰⁵

Ustanovení do funkce adjunkta *in hebraicis* se Zimmermann ale nikdy nedočkal, kvůli centralizaci cenzury, která byla přesunuta do Vídně.¹⁰⁶ I když oficiálně vedl úřad Fischer sám,¹⁰⁷ Zimmermann fakticky post adjunkta vykonával.¹⁰⁸ Vztah mezi Fischerem a Zimmermannem se postupně zhoršoval kvůli rozdílnému názoru na práci v knihovně a také kvůli zasahování Zimmermanna do hebrejské cenzury.¹⁰⁹ Přesto Zimmermann v roce 1834 převzal po Fischerovi, na jeho žádost, hebrejský překladatelský úřad. V této funkci vydržel dva roky.¹¹⁰

Ve dvacátých letech 19. století navázal Zimmermann spolupráci s policejním prezidentem Sedlnitzkým, pro kterého posuzoval stav pochybných hebrejských cenzurních případů, ale také Fischerovy posudky k cenzuře hebrejských tisků – Fischerovi totiž nebylo důvěřováno ohledně přetisků zahraniční hebrejské literatury, které mohla povolit jediné Vídeň. V této době vedl vídeňský hebrejský cenzurní úřad člověk židovského původu, ale jelikož nebylo důvěřováno ani jemu, Sedlnitzky se obracel do Prahy k Fischerovi a poté v tajnosti ke kontrole na Zimmermanna.¹¹¹

Po Zimmermannově smrti Fischer zjistil, že Zimmermann ve funkci překladatele z hebrejštiny, kterou vykonával od roku 1834, nevedl dobře – špatně totiž překládal.¹¹² Po smrti Zimmermanna se Fischer musel vrátit na rok do funkce hebrejského překladatele, než nastoupil Wolfgang Wessely. Tímto nástupem byl trvale rozdělen úřad cenzorský a úřad překladatelský.¹¹³

¹⁰³ Tamtéž, s. 16.

¹⁰⁴ PÍŠA, Petr. „*Policajštější nežli Obrpolicajti říšští*“ ..., s. 32.

¹⁰⁵ CERMANOVÁ, Iveta – MAREK, Jindřich. *Na rozhraní křesťanského...*, s. 16.

¹⁰⁶ PÍŠA, Petr. „*Policajštější nežli Obrpolicajti říšští*“ ..., s. 32.

¹⁰⁷ CERMANOVÁ, Iveta – MAREK, Jindřich. *Na rozhraní křesťanského...*, s. 120.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 141.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 16.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 19.

¹¹¹ Tamtéž, s. 120–121.

¹¹² Tamtéž, s. 143.

¹¹³ Tamtéž, s. 128–129.

1.2.2 Cenzor českých knih

Jak již bylo výše zmíněno, Zimmermann se stal českým cenzorem knih v roce 1821.¹¹⁴ Z pomocného pracovníka cenzora se tak stal samotným cenzorem, i když jmenování proběhlo pouze provizorně. Post získal po smrti profesora estetiky Heinricha Dambecka a jeho působistěm se stala cenzura české a německé beletrie.¹¹⁵

Začátek jeho kariéry je spojen s funkcí skriptora v c. k. Universitní knihovně, kde po desetiletém působení podal žádost o jmenování na post bibliotekáře, ve které nezapomněl zmínit své úspěchy v hebrejské cenzuře. K tomu navíc slíbil, že pokud žádosti úřad vyhová, bude tuto cenzuru nadále provozovat zdarma. Samozřejmě, i když za dob učení u Karla Fischera nasbíral mnohé vědomosti a zkušenosti, tak ve své žádosti ohledně svých zásluh trochu přeháněl.¹¹⁶ Tyto dvě své funkce, knihovníka a cenzora, vykonával až do roku 1836, kdy zemřel ve svých 48 letech.¹¹⁷

Cenzor pracoval s cenzurními protokoly, které měly stanovenou strukturu, ať už si je cenzor připravoval sám nebo měl předtištěný formulář. Každý záznam musel obsahovat číslo od knižního revizního úřadu a datum, kdy daný spis cenzor dostal. K tomu si cenzor mohl doplnit své číslování. Mezi další náležitosti, které musel formulář obsahovat, bylo jméno předkladatele, označovaného jako Verfasser, Verleger nebo Einbringer, což byl buď autor, nebo nakladatel. Dále to byl název knihy – Gegenstand nebo Titel des Buches, který většinou ještě obsahoval údaj o rozsahu. Závěrečná část označována jako Gutachten, Erledigung, Entscheidung, obsahovala datum a vyjádření cenzora.¹¹⁸ Cenzurní protokoly a originály kontrolovaných rukopisů byly archivovány v pražském knižním revizním úřadě, ale hned po jeho zrušení v roce 1848, byly zničeny. Dodnes jsou dochovány cenzurní zápisy od Jeronýma Zeidlera a Karla Fischera, kteří už byli zmíněni výše.¹¹⁹

Zimmermann se do povědomí dnešních zájemců o cenzurní historii dostal především cenzurou Máchova *Máje*, který byl vydán bez problémů. Karel Hynek Mácha toho prý docílil trikem a cenzora obelstil. Údajně poslal za Zimmermannem svého přítele s předstíraným zájmem o cenzorův spis o zrušených pražských kláštorech.¹²⁰ Cenzor byl zájmem tohoto anonymního mladíka velmi překvapen a zároveň si mu postěžoval na stav soudobé české poezie, která obsahuje pouze samé optimistické pohledy na svět. Této příležitosti zase využil

¹¹⁴ PÍŠA, Petr. „*Policajstější nežli Obrpolicajti říšští*“..., s. 32. – zde se uvádí, že byl Zimmermann ustanoven cenzorem roku 1820.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 32.

¹¹⁶ CERMANOVÁ, Iveta – MAREK, Jindřich. *Na rozhraní křesťanského...*, s. 122–123.

¹¹⁷ PÍŠA, Petr. „*Policajstější nežli Obrpolicajti říšští*“..., s. 32.

¹¹⁸ KUCHAROVÁ, Hedvika. *Cenzorská činnost Jeronýma Zeidlera...*, s. 43.

¹¹⁹ PÍŠA, Petr. „*J sme spolu zadobré*“..., s. 35.

¹²⁰ SLAVÍK, Ivan. Máchův cenzor. In: *Tváře za zrcadlem*, 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 120.

mladík a před Zimmermannem vychválil dílo mladého básníka, které se liší od těch ostatních a poukazuje na nejistotu člověka a prázdnotu světa. Dále cenzora poprosil, zda by mohl básník rukopis nejdříve přinést ukázat, než se vloží oficiálně do cenzorské kontroly a využít případných cenzorových „otcovských“ rad. Zimmermann svolil a Máchův *Máj* prošel cenzurou bez jediné změny.¹²¹

Ovšem na druhé vydání si *Máj* musel počkat celých 25 let po autorově smrti.¹²² Podle publikace *Tváře za zrcadlem* se Zimmermann s Máchou znali ještě před touto připravenou lstí, jejich vztahy byly dobré, a dokonce mu cenzor přislíbil po vydání *Máje* i pomoc s románem *Cikáni*.¹²³ Dokazuje to zachovaný dopis, který napsal Mácha Eduardu Hindlovi „Na požádání pana knihkupce Neureuttra dohotovil jsem román *Cikáni*, cenzura však jej nepropustila – neví žádný proč. Já jsem šel k p. Zimmermannovi – cenzorovi – a jsme spolu tak za dobré, že mi slíbil, abych se nestaral, že tomu pomůžeme, a že projde – jen abych posečkal nějaký čas a zatím vydal svou báseň; – hodlám tedy *Máj* co nejdříve dohotovit [...] Budoucí týden očekávám od Vás list, obzvláště stranu *Máje* usudek, abych ho mohl dát dříve p. cenzorovi čísti – a – pak zaslati do cenzury. Sapienti sat.“¹²⁴ Podle Píši, Mácha konečnou frází *Sapienti sat = chytrému napověz*, poukazuje na způsob, jakým obešel cenzurní zákon, který v roce 1795 zakazoval přímý styk cenzorů a spisovatelů kvůli možnému ovlivňování. Rukopisy ke kontrole se k cenzorům měli dostávat pouze přes knižní revizní úřad. V úřadu měla sloužit určitá anonymita, kterou ovšem nebylo možné dodržet, jelikož cenzorů bylo málo a většinou byli rozdělení podle jazykových možností a literárně–tematického zaměření.¹²⁵

O výsledcích cenzury u rukopisů *Máje* a *Cikánů* vypovídají cenzurní protokoly z roku 1836. „V seznamu spisů povolených pražskou cenzurou během února 1836 se nachází záznam ‚Machy (K. H.) Spisy Djl prwnj. Swazek prwnj. W Praze 1836.‘ spolu s cenzurní formulí ‚mut. mut. admittitur‘ informující o nařízených změnách díla. Téměř identický záznam se ovšem nalézá v paralelním seznamu zakázaných děl z druhé poloviny února 1836, a to v kategorii zakázaných rukopisů: ‚Mach (K. H.) Spisy. Zwazek I.‘“¹²⁶

První údaj by se měl vztahovat k dílu *Máj*, druhý pak k nevydaným *Cikánům*,¹²⁷ u kterého je zajímavé, že v roce 1836 bylo jeho vydání zakázáno a v letech 1842 a 1844, už za Pavla Josefa Šafaříka, bez jakýchkoliv změn povoleno. Píša nabízí dvě možné alternativy, proč

¹²¹ Tato situace se stala předlohou pro filmové zpracování, kde postavu Zimmermanna zahrál Josef Kemr: *Mág* 1987, režie František Vláčil (PÍŠA, Petr. „*Jsmo spolu zadobré*“ ..., s. 45.)

¹²² PÍŠA, Petr. „*Policajštější nežli Obrpolicajti říšští*“ ..., s. 30–33.

¹²³ SLAVÍK, Ivan. *Máchův cenzor*..., s. 120.

¹²⁴ PÍŠA, Petr. „*Jsmo spolu zadobré*“ ..., s. 44.

¹²⁵ Tamtéž, s. 44–45.

¹²⁶ Tamtéž, s. 48–49.

¹²⁷ Tamtéž, s. 49.

se tomu tak stalo. První z nich je, že Mácha své dílo označil jako román a dílo tohoto žánru, jenž byl považován za vědecky nepřínosný a často morálně nevhodný, bylo zakázáno. „Podle cenzurních seznamů bylo v letech 1800–1848 zakázáno celkem 1 019 knižních titulů, které ve svém názvu, podtitulu či případně názvu ediční řady nesly označení román či slova od něj odvozená.“¹²⁸ Druhým možným důvodem bylo, že cenzurní výkonnost se odvíjela od konkrétní situace a povahy cenzora. Pokud se ale dílo *Cikáni* už v roce 1836 označovalo jako román, stejně jako v roce 1842, je patrné, že dílo bylo zakázáno z tohoto důvodů. Podle starších vyjádření, byl Zimmermann velkým odpůrcem románů. Za doby Zimmermannova nástupce, Pavla Josefa Šafaříka, nebylo žádné Máchovo dílo cenzurně zakázáno, ale na první tištěné vydání románů *Cikáni*, se muselo počkat 20 let.¹²⁹

Jako další příklad jeho cenzurní činnosti, je možné uvést báseň *České lesy* Josefa Jaroslava Langra reagující na polské povstání z roku 1830, která vyšla o rok později bez potíží. V knize *Tvář za zrcadlem* se dozvídáme, že Langrova báseň byla téhož roku přeložena do němčiny, ale bohužel slovo dědina nebylo zde přeloženo jako *Dorf* ale *Heimat* a v tom byl spatřován problém. Číslo lipského časopisu *Komet*, ve kterém se přeložená báseň objevila, přišlo úřední cestou na knižní revizní úřad a po autorovi bylo vyhlášeno pátrání a nakonec dostal pokárání.¹³⁰ Stejně tak cenzor Zimmermann, který dostal důtku za nedbalostní propuštění textu a nepomohla mu ani snaha objasnit interpretaci básně zaměřující se na pravopisné historické boje mezi jotisty a ypsilonisty, které probíhaly v první polovině 19. století. Spor se týkal psaní i/y po souhláskách z, s, c.

Zajímavou informací je to, že s cenzorovou obranou pomáhal František Ladislav Čelakovský, který byl velkým odpůrcem Zimmermanna. Čelakovský ho přitom popsal ve svém dřívějším dopise z roku 1822, který poslal svému příteli, takto¹³¹: „Představ si člověka – ba co mluvím! – d'ábla v podobě lidské, vlka v rouše ovčím, zakoupeného otroka, v tvář lichotícího a za zády pomlouvajícího, sedícího na ouřadě, šalbou, lichocením a povržením vlasti vydobytého, sedícího na ouřadě nadýmálka s vyhrnutým nosem, při tom při všem hlupce.“¹³² Časopis *Kometa* pak ještě Zimmermanna zesměšnil a pomluvil, že ho prý literáti opili a on tak báseň povolil.¹³³

Úředně pokárán byl Zimmermann po dobu svého působení ještě několikrát. Například v roce 1822, když povolil otisknutí satirické básně *Hännschen im Theater* v pražském

¹²⁸ Tamtéž, s. 60.

¹²⁹ Tamtéž, s. 58–61.

¹³⁰ SLAVÍK, Ivan. *Máchův cenzor...*, s. 118–119.

¹³¹ PÍŠA, Petr. „*Policajštější nežli Obrpolicajti říšští*“ ..., s. 33.

¹³² Tamtéž, s. 30.

¹³³ SLAVÍK, Ivan. *Máchův cenzor...*, s. 119.

německém časopise *Der Kranz*, v níž bylo v profánním kontextu užito slovo *venerabile*, které se v církevním prostředí používá pro posvěcenou hostii.

V roce 1827 se Zimmermann opět dostal do sporu, když propustil zprávu v *Rozličnostech Pražských novin* o brutální vraždě děvečky z vesnice Hodkovičky. A o nějaký čas později znovu kvůli špatnému cenzurnímu postupu u oslavné básně Vojtěcha Sedláčka směřující k šedesátým narozeninám císaře Františka I.

Další pokárání získal Zimmermann v roce 1832, když se v pražském kalendáři *Das Vaterland* objevila informace o rakouské císařovně Karolíně Augustě, manželce císaře Františka I., o jejím předešlém manželství a rozvodu, což pro tuto dobu nebylo možné.¹³⁴

Po smrti Zimmermanna nastoupil na post cenzora beletrie Pavel Josef Šafařík, který zde ale moc dlouho nevydržel, odchází roku 1847 po rozporech s nadřízenými.¹³⁵

¹³⁴ PÍŠA, Petr. „*Policajstějši nežli Obrpolicajti říšští*“ ..., s. 32–33.

¹³⁵ Tamtéž, s. 33.

2 Jan N. V. Zimmermann jako knihovník

2.1 C. k. Universitní knihovna

C. k. Universitní knihovna, jak se dříve nazývala dnešní Národní knihovna, byla nástupkyní již existujících knihoven. Jejím důležitým okamžikem se stal rok 1622, kdy byla Karlova univerzita odevzdána jezuitům a tím se knihovny všech univerzitních kolejí, označovány jako stará karolinská knihovna, přesunuly do Klementina. Pro rozlišení se jezuitská klášterní knihovna označovala jako Bibliotheca maior a univerzitní knihovna jako Bibliotheca minor. Toto rozdělení však nemělo dlouhého trvání, protože knihy z jednotlivých knihoven se časem začaly řadit podle oborů.

V roce 1638 byl monopol jezuitské knihovny omezen kvůli nově vznikající knihovně, která se označovala jako nová karolinská knihovna. Vznikla především pro studenty právnických a lékařských fakult. Tato posledně zmiňovaná knihovna si svoji samostatnost udržela až do roku 1777.¹³⁶ Ke spojení všech těchto knihoven a zároveň jejich včlenění do nově vzniklé knihovny, c. k. Universitní knihovny, proběhlo na základě dekretu z 6. února 1777. Přidala se k nim ještě majorátní knihovna Františka Josefa Kinského.¹³⁷

Správu bibliotéky měli na starost exjezuita Karel Maria Charuel a Samuel Mende, k nimž se přidali ještě dva skriptoři a čtyři sluhové.¹³⁸ Již od samého začátku se počítalo se zpřístupněním knihovny veřejnosti, jež bylo uskutečněno 30. října 1777.¹³⁹ Ve stejném roce bylo zavedeno prezenční vypůjčování knih, které bylo možné využít v čítárně.¹⁴⁰ Prvním ředitelem nově vzniklé knihovny se stal František Josef Kinský, který ale na tomto postu setrval jen do roku 1778 a poté ho vystřídal František Xaver Věžník.¹⁴¹ Návštěvní hodiny byly v oné době stanoveny v pondělí, ve středu, v pátek a v sobotu od 10–12 hodin a od 15–16 hodin. Učitelé a studenti pak knihovnu mohli využívat ještě ve čtvrtek od 10–12 hodin.¹⁴² Od

¹³⁶ VOIT, Petr. *Pražské Klementinum*. Praha: Národní knihovna, 1990, s. 63–64.

¹³⁷ Podle Tobolky obsahovala knihovna Kinských – 8 738 vázaných svazků, 172 brožur a 10 balíků nevázaných knih s nejrůznější tematikou. Tyto knihy byly označeny razítkem s monogramem KB, které je i zároveň nejstarší knihovnickým razítkem. Tuto majoritní knihovnu pak obohatil ještě o knihy válečnické a vojenské – označované jako biliotheca militaris. (TOBOLKA, Zdeněk. *Národní a universitní knihovna v Praze, její vznik a vývoj I. Počátky knihovny až do r. 1777*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 129–134.)

¹³⁸ TRUHLÁŘ, Josef. *Dějiny bibliotéky Klementinské. K novému období vysokých škol pražských*. Osvěta 1882, roč. 12, s. 661–662.

¹³⁹ MAREK, Jindřich. *Historické fondy Národní knihovny ČR. Stručné dějiny jejich zpracování*. Knihovna, 2007, roč. 18, č. 2, s. 102.

¹⁴⁰ PAVLÍKOVÁ, Marie. *Pražská universitní knihovna za správy K. R. Ungara*. In: *Ročenka Universitní knihovny v Praze 1957*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, s. 8.

¹⁴¹ FALTYSOVÁ, Vlasta ed. *Rukověť tištěných knihovnických fondů Národní knihovny České republiky od prvotisků do konce 19. století*. 1. vyd. Praha: Národní knihovna České republiky, 2006, s. 6.

¹⁴² TOBOLKA, Zdeněk. *Národní a universitní knihovna v Praze...*, s. 127.

okamžiku zpřístupnění spadala knihovna pod rakouskou státní správu, která ji financovala, kontrolovala, rozhodovala o všech záležitostech a vydávala pro ni potřebné vnitřní směrnice a nařízení. Byla podřízena dvorské kanceláři ve Vídni a českému zemskému guberniu.¹⁴³ Na základě nařízení z roku 1778 dostali bibliotékáři za úkol uspořádat knihovnu a zpracovat abecední oborový katalog.¹⁴⁴

V průběhu tohoto zpracování v roce 1779 bibliotékář Charuel zemřel a na jeho místo nastoupil o rok později premonstrát Karel Rafael Ungar, který se zasloužil o zpracování a uspořádání fondu, jenž narůstal z rozhodnutí rakouského státu. Od roku 1781 měl Ungar na starost také cenzuru českých knih.¹⁴⁵ Cenzuru vykonával s Jiljím Chládkem na základě vydání tolerančního patentu, měli také vytvořit soupis povolených knih pro evangelíky. V roce 1786 dostal Ungar na starost ještě náboženskou cenzuru a ve stejném roce se stal děkanem filosofické fakulty, později i rektorem celé univerzity. Byl také členem Královské české společnosti nauk.¹⁴⁶

Po nástupu do knihovny bylo cílem Ungara především pokračovat v uspořádání fondu. Knihovnu rozčlenil do sedmi hlavních oborů a přidal jeden vedlejší, který obsahoval bohemikální spisy. Každá kniha měla mít svoji vlastní signaturu. Skříň se označila římskou číslicí, police písmenem a pořadí knihy arabskou číslicí. Signatury každé knihy měly být poté zaznamenány do katalogu.¹⁴⁷ Ungarovi se také připisuje záchrana vzácných knih z doby, kdy Josef II. rušil kláštery. Klášterní knihovny byly na základě rozhodnutí rakouského státu, převezeny do pražské univerzitní knihovny, kde se snažil Ungar vybírat vzácná bohemika pro český národ a uchránit je před vídeňskou Dvorní knihovnou, která měla právo přednostního výběru.¹⁴⁸

C. k. Univerzitní knihovna se tak v letech 1782–1789 rozrostla o další exempláře, mnohokrát i o velmi významná díla. V první řadě bylo potřeba jednotlivé svazky roztrždit, vyřadit multiplikáty a jinak nepotřebné knihy,¹⁴⁹ jako např. defektní části, ze kterých již nebylo možné vytvořit plnohodnotnou knihu. Nepotřebné knihy se měly prodat v aukcích¹⁵⁰ a za

¹⁴³ FALTYSOVÁ, Vlasta ed. *Rukověť tištěných knihovnických fondů...*, s. 9.

¹⁴⁴ PAVLÍKOVÁ, Marie. *Pražská univerzitní knihovna...*, s. 8.

¹⁴⁵ TRUHLÁŘ, Josef. *Dějiny bibliotéky Klementinské...*, s. 696–697.

¹⁴⁶ PAVLÍKOVÁ, Marie. *Pražská univerzitní knihovna...*, s. 6–7.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 11.

¹⁴⁸ FALTYSOVÁ Vlasta ed. *Rukověť tištěných knihovnických fondů...*, s. 7.

¹⁴⁹ Knihy ze zrušených klášterů nebyly na nově uložených místech zařazeny jako celek. Nepotřebné knihy měly být zničeny – jednalo se o modlitební knihy, legendy, literaturu mystickou, asketickou, knížky disputací a řádové spisy, které nebyly adekvátní osvícenským myšlenkám. (PAVLÍKOVÁ, Marie. *Pražská univerzitní knihovna...*, s. 18.)

¹⁵⁰ Aukce knih se prováděly už od roku 1777, kdy po zrušení jezuitského řádu se prodávaly duplikáty jezuitských sbírek. Pro aukce se vytvářely katalogy. Nejdříve se aukce konaly u pražského knihkupce Gerla, později se tyto

získané peníze byly nakupovány nové knihy do knihovny. Spousta prodaných knih pak skončila v knihovnách soukromých sběratelů a později se objevily v Národním muzeu.¹⁵¹ U knih, které nebylo možné prodat z důvodu silně defektního stavu, se oddělil knižní blok od desek a každá část se prodala zvlášť. Knihy, které se v této době zdály tematicky nebezpečné, byly poškozeny a zbaveny titulu.¹⁵² Postupem času, kdy v hojném počtu přibývalo knih z klášterů a pracovníci knihovny nestíhali splňovat s tím spojené práce, byl zaveden nový postup výkonu činnosti. Ungar si pro ulehčení práce nechával posílat z jednotlivých klášterů nejdříve katalogy knih. Z nich si vybral potřebné knihy a nechal si je zaslat do pražské univerzitní knihovny, zbytek prodával na místě kláštera.¹⁵³

Dalším potřebným úkolem, který připadl na bibliotékaře Karla R. Ungara a jeho spolupracovníky, bylo jednotlivé knihy zkatalogizovat a zařadit. Největší příliv klášterních svazků byl v letech 1784–1785, tedy v době, kdy do knihovny nastoupil Fischer, již výše zmiňovaný. Tuto dobu Fischer popisuje takto: „[...] za svozu klášterních knihoven a archivů do Klementina (1782–1790) počet knih a archiválií tak narostl, že vybalené knihy ležely i v kapli latinské kongregace, v jedné z poslucháren, v bytě zesnulého druhého skriptora Mendeho, v místnostech pod střechou a v odsvěceném farním kostele Matky Boží na Louži. Pracovníci knihovny kontrolovali tisíce knih dle příslých katalogů a konfrontovali je s knihovními katalogy, vyřazovali duplikáty, nahrazovali jimi defektní tisky, poškozené vazby a přiřazovali knihy do oddělení. Tento postup se opakoval s každou novou příchozí knihovnou. Bylo možné jej provádět pouze v teplých ročních dobách. [...]“¹⁵⁴ Jak plyne ze zachovaného materiálu, podíleli se na zpracování seznamů knih z jednotlivých klášterů všichni odborní zaměstnanci knihovny.¹⁵⁵ Ovšem našli se i takoví lidé, kteří ve svozu viděli možnost „přilepšení“ jako např. pomocní sluhové Vojtíšek a Fuder, kteří v letech 1809–1811 prodávali vzácné knihy soukromým sběratelům. Dalším údajným zlodějem byl i Karel Thám.¹⁵⁶ Pokud se jedná o archivní materiály jednotlivých klášterů, tak ty byly rozděleny podle obsahu a dány k dispozici jiným institucím.¹⁵⁷

akce přemístily na půdu Univerzitní knihovny. V letech 1789–1791 se pořádaly tři významné aukce, jejichž výtěžek posloužil na nákup nových knih. (PAVLÍKOVÁ, Marie. *Pražská univerzitní knihovna...*, s. 19.)

¹⁵¹ PAVLÍKOVÁ, Marie. *Karel Rafael Ungar a jeho místo v české obrozenské vědě*. Věstník Československé akademie věd, 1971, roč. 80, s. 158–159.

¹⁵² TRUHLÁŘ, Josef. *List z martyrologia českých knih*. Lumír, 1879, č. 7, s. 128.

¹⁵³ PAVLÍKOVÁ, Marie. *Pražská univerzitní knihovna...*, s. 18.

¹⁵⁴ CERMANOVÁ, Iveta – MAREK, Jindřich. *Na rozhraní křesťanského...*, s. 91.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 91.

¹⁵⁶ TRUHLÁŘ, Josef. *List z martyrologia českých knih...*, s. 142–143.

¹⁵⁷ CERMANOVÁ, Iveta – MAREK, Jindřich. *Na rozhraní křesťanského...*, s. 83.

Karel Fischer, který se ke zpracování klášterních archiválií dostal hned, jak do knihovny nastoupil, k nim vytvořil několik soupisů a kartoték. Vytvořil kartotéku s chronologicky řazenými registry z let 1270–1679 a kartotéku s abecedně řazeným rejstříkem jmen ke klášterním listinám, které získaly signaturní označení II. Po uspořádání sepsal dvoudílné dílo s názvem „*Repertorium a kopiář latinských a německých listin*“, který má skoro 800 folií a obsahuje soupis chronologicky řazených listin. U jednotlivých záznamů jsou uváděny vnější znaky listin s obkreslenou notářskou značkou. Vnitřním znakům se Fischer nevěnoval a nejsou zde rejstříky. Další jeho dílo vztahující se ke konvolutům z klášterních knihoven, se nazývá „*Monasticon*“ a nachází se za Zimmermannovým soupisem. I přes velkou snahu bibliotékaře Posselta, který chtěl nechat zřídit národní archiv pro archiválie, bylo v roce 1811 odvezeno zhruba 800 svazků do dvorského archivu ve Vídni.¹⁵⁸

V roce 1782 byla zavedena povinnost odevzdat povinný výtisk všech tiskovin, vzniklých i existujících v Čechách do c. k. Universitní knihovny.¹⁵⁹ Vznikly přírůstkové seznamy obsahující způsob nabytí a také místní seznamy.¹⁶⁰

Po smrti Karla Rafaela Ungara v roce 1807 nastoupil na jeho místo ředitel pražských gymnázií František Faustin Procházka.¹⁶¹ Ve své funkci setrval pouze dva roky, jelikož skonal na mrtvici a místo něho nastoupil František Posselt. Z důvodu krádeže, kterou provedl propuštěný sluha před svým odchodem, byla od roku 1812 zavedena Posseltem každoroční revize knih, jejíž tradice se zachovala do dnešní doby.¹⁶² V roce 1807 rozšiřuje Posselt povinný výtisk i na noviny a časopisy a o čtyři roky později také na mapy.

V roce 1816 bylo prostřednictvím dvorského dekretu nakázáno vytvořit lístkový abecední katalog (tzv. generálního katalogu). Práce na jeho vytvoření byly započaty v roce 1820, pracovalo se více jak deset let a plně dokončen byl v roce 1830. Ve stejném roce, kdy byly započaty práce na lístkovém abecedním soupisu, byly zahájeny také práce na prvním předmětovém katalogu. Do svazkových katalogů určených čtenářům, se generální katalog přepisoval v letech 1906–1907, ale dokončení rekatalogizace spadá oficiálně až do období po první světové válce. Velké zásluhy Posselta tkví v tom, že brzy po nástupu do funkce bibliotékaře zachraňuje klášterní listiny před jejich odvozem do Vídně. Jednalo se o klášterní listiny, které si vyžádala Metternichova vláda pro nově založený archiv ve Vídni. I když Posselt

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 83–84.

¹⁵⁹ TRUHLÁŘ, Josef. *Dějiny bibliotéky Klementinské...*, s. 697.

¹⁶⁰ FALTYSOVÁ, Vlasta ed. *Rukověť tištěných knihovnických fondů...*, s. 8.

¹⁶¹ Podle Rukověti Fr. Procházka se zasloužil o ucelený výklad dějin české literatury a vzdělanosti, upravil český překlad bible a díky němu se opět vydaly některá díla z české literatury, (FALTYSOVÁ, Vlasta ed. *Rukověť tištěných knihovnických fondů...*, s. 11.)

¹⁶² TRUHLÁŘ, Josef. *Dějiny bibliotéky Klementinské...*, s. 701–704.

argumentoval, že pokud nemůžou být listiny uchovány v knihovně, má být zřízen Národní archiv, jeho slov vyslyšeno nebylo a české země přišly o spoustu vzácných listin.¹⁶³

Po smrti Posselta se na čtyři roky ujal prozatímního úřadu bibliotékaře kustod Karel Fischer.¹⁶⁴ Jeho jméno bylo zmíněno již výše v souvislosti s hebrejskou cenzurou. V knihovně měl na starost zpracování a soupis klášterních listin, vedle toho se také věnoval oborovým a speciálním katalogům. K vytvoření katalogů cizojazyčných tisků mu dopomohlo jeho jazykové nadání. Karel Fischer je i zakladatelem lokačních seznamů knih, které jsou zde řazeny podle signatur.¹⁶⁵ Po smrti Posselta se o pozici bibliotékaře ucházel vedle Karla Fischera, také Václav Hanka, Jan Zimmermann, Josef Hanslik a Antonín Spirk. Poslední zmiňovaný nastoupil do funkce bibliotékaře v roce 1828.¹⁶⁶ Po dobu jeho vedení knihovna dokončila generální jmenný katalog a od roku 1829 se začalo pracovat na paralelním předmětovém katalogu, který lze považovat za jeden z nejstarších ve střední Evropě.¹⁶⁷

2.2 **Knihovník Jan N. V. Zimmermann**

Díky svému kněžskému a úřednickému postavení patřil Zimmermann ke střední třídě, která tvořila v 19. století 15–20 procent české populace.¹⁶⁸ I když byl Zimmermann knihovním úředníkem, jeho práce se od jiných státních či vrchnostenských úředníků příliš nelišila. Jeho práce rovněž spočívala v psaní a opisování dokumentů různé povahy, ale ke své práci zároveň potřeboval znalosti dějin literatury.¹⁶⁹

Důležitou hodnotou v této době byla společenská prestiž, která byla spojena s postavením jedince ve společnosti. Největší prestiž v 19. století měli měšťané, honorace a také ti, kteří pracovali na vážené pozici, jako např. úředníci.¹⁷⁰ Aby se člověk stal úředníkem, musel splňovat několik podmínek, mezi něž patřily: rakouské občanství doložené domovským listem, požadovaný věk,¹⁷¹ mravní bezúhonnost, finanční bonita a dostatečné vzdělání k výkonu funkce. Dále úředník musel disponovat znalostí němčiny a češtiny.¹⁷² Tato poslední

¹⁶³ FALTYSOVÁ, Vlasta ed. *Rukověť tištěných knihovních fondů...*, s. 9–11.

¹⁶⁴ TRUHLÁŘ, Josef. *Dějiny bibliotéky Klementinské...*, s. 813.

¹⁶⁵ MAREK, Jindřich. *Historické fondy Národní knihovny...*, s. 105.

¹⁶⁶ CERMANOVÁ, Iveta – MAREK, Jindřich. *Na rozhraní křesťanského...*, s. 18.

¹⁶⁷ FALTYSOVÁ, Vlasta ed. *Rukověť tištěných knihovních fondů...*, s. 11.

¹⁶⁸ MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781–1914*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2010, s. 279.

¹⁶⁹ CERMANOVÁ, Iveta – MAREK, Jindřich. *Na rozhraní křesťanského...*, s. 36.

¹⁷⁰ MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří. *Nástin sociálního vývoje...*, s. 220.

¹⁷¹ Na přelomu 19.–20. století to bylo mezi 18.–40. rokem (VYSKOČIL, Aleš. *C. k. úředník ve zlatém věku jistoty*. 1. vyd. Praha: Historický ústav, 2009, s. 80.)

¹⁷² Tamtéž, s. 80.

zmíněná podmínka se v první polovině 19. století příliš nedodržovala, zejména pokud jde o ovládnutí českého jazyka.

Navzdory tomu, že úřednická práce nebyla z hlediska výše finančních příjmů příliš lukrativní, lidé se o ni stejně ucházeli, protože je lákaly jistoty v podobě stabilních příjmů.¹⁷³ Postavení úředníka s sebou neslo ovšem i další výhody, jako osvobození od vojenské povinnosti, možnost vystudovat a získat tím potřebné znalosti nebo se reprezentativně oblékat. Jak to na světě již od nepaměti bývá, každá výhoda je doprovázena nevýhodou a jinak tomu nebylo ani u postavení úředníka.¹⁷⁴ Nikdy nesměli vypadnout z role, pořád si museli držet určitou sebekontrolu a svým způsobem života být příkladem všem občanům.¹⁷⁵ Zimmermann vstupuje do oblasti života úředníků v první polovině 19. století.

Po smrti knihovního kustoda Josefa Bernarda Müllera, který zemřel v roce 1815, nastoupil na uvolněnou pozici kustoda Karel Fischer a místo třetího skriptora získal Jan Zimmermann.¹⁷⁶

V Archivu Národní knihovny se dochovala služební přísaha, která je formulována ve 3. osobě: „Dne 20. července 1815 Johann Zimmermann přísahá Bohu Všemohoucímu, že chce čestně a věrně plnit vše, co náleží k jeho úřadu, a také vše, co mu bude nařízeno v předepsaných instrukcích vyšších míst a také vše, co mu bude sděleno ve vysokých příkazech, vysokých guberniálních příkazech co nejsprávněji a nejpřesněji, že bude dodržovat subordinaci vůči svému představenému knihovníkovi a udržovat knihovnu v pořádku, aby žádná kniha nebyla ukradena. Zároveň přísahá, že není členem žádné domácí ani zahraniční tajné společnosti nebo spolku. V tom mu dopomáhej Bůh a jeho svaté evangelium. Tuto písemnou přísahu vkládá Zimmermann do rukou Franzi Posseltovi, knihovním kustodům a dalšímu personálu a připojuje k tomu svůj vlastnoruční podpis.“¹⁷⁷

Posselt poté požádal zemské gubernium o přidělení platu ve výši 400 zlatých pro Zimmermanna. V archivních pramenech je k nahlédnutí několik potvrzení o Zimmermannovi, že není členem žádného nežádoucího společenství, jako např. svědectví knihovního kustoda Karla Fischera, který 28. července 1815 potvrzuje, že Zimmermann není členem žádného cizího ani domácího zahraničního spolku a zhotovuje se k tomu příslušný formulář. Toto ověření bylo

¹⁷³ MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří. *Nástin sociálního vývoje...*, s. 224.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 247.

¹⁷⁵ VYSKOČIL, Aleš. *C. k. úředník...*, s. 80.

¹⁷⁶ CERMANOVÁ, Iveta – MAREK, Jindřich. *Na rozhraní křesťanského...*, s. 16.

¹⁷⁷ Překlad autorky (ANK, fond Veřejná a universitní knihovna Praha (VUK) (1522) 1777–1918 (1919), Spisy nečíslované – Věcné skupiny, osobní spisy, Zimmermann Johann)

pro zemské gubernium asi velmi důležité, vzhledem k jejich četnosti. Všechna tyto pořízení probíhala bez přítomnosti knihovníka.¹⁷⁸

Dne 27. srpna 1821 bylo Zimmermannovi povoleno užívat byt v c. k. Universitní knihovně a bylo mu k tomu přiděleno dříví na otop. Zajímavostí je, že toto jednání opět probíhalo v nepřítomnosti knihovníka.¹⁷⁹ Příděl deputátu byl v této době pro úředníky standardní a počítal se jako součást platu. Když úředníci v důchodovém věku odcházeli ze zaměstnání, plat jim nadále zůstal, ale byt a deputát již ne.¹⁸⁰ Byty v Klementinu ovšem moc nevyhovovaly potřebám tehdejších lidí, staré budovy nabízely chlad, vlhko a někde i nedostatek světla. Nájemci se často potýkali s plísní, padající omítkou, se špatně těsnícími okny a dveřmi, čímž se tak zvyšovaly náklady na otop, který se poskytoval ve formě přídělu. Ačkoliv bylo neustále upozorňováno na nevyhovující stav, nepomohlo to nájemcům ke zlepšení bytových podmínek a od roku 1807 byli dokonce povinni si byty opravovat svépomocí. Samotné vybavení bytu také neoplývalo příliš dobrou kvalitou.

Častým onemocněním většiny zaměstnanců knihovny bylo revma, kvůli střídání teplého a studeného klimatu.¹⁸¹ Na základě úředního svědectví lékaře Julia Vincence Krombholze¹⁸² trpěl Zimmermann v roce 1827 na hemeroidy. Měla mu být poskytnuta dovolená po dobu 6 týdnů, kterou měl strávit v minerálních vodách v Karlových Varech. Za dva dny na to žádal Zimmermann o dovolenou.¹⁸³ Zda mu byla dovolená poskytnuta či nikoliv se z textu nedozvídáme, ale můžeme předpokládat, že ano. Dovolenu mohli úředníci získat kvůli zdravotním i osobním důvodům a o jejím povolení a délce rozhodoval nadřízený, pokud to přímo nenařizovala lékařská zpráva. Onemocněl-li úředník nezávažnou nemocí, dovolenou si brát nemusel, pouze musel svoji absenci nahlásit a zůstat na místě výkonu své práce. Což u některých úředníků znamenalo zároveň i na místě svého bydliště, jako např. u Zimmermanna. Pokud byl úředník nemocný déle než tři dny, vyžadovalo se od něho předložení lékařské zprávy. Nevyčerpaná dovolená se úředníkovi převáděla do dalšího roku.¹⁸⁴

¹⁷⁸ ANK, fond VUK (1522) 1777–1918 (1919), Spisy nečíslované – Věcné skupiny, osobní spisy, Zimmermann Johann.

¹⁷⁹ ANK, fond VUK (1522) 1777–1918 (1919), Spisy nečíslované – Věcné skupiny, osobní spisy, Zimmermann Johann.

¹⁸⁰ MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří. *Nástin sociálního vývoje...*, s. 245.

¹⁸¹ CERMANOVÁ, Iveta – MAREK, Jindřich. *Na rozhraní křesťanského...*, s. 37.

¹⁸² J. V. Krombholz se narodil 19. listopadu 1782 v Polici u Litoměřic. Pracoval jako profesor mykologie na lékařské fakultě pražské univerzity. Zemřel 2. listopadu 1843 v Praze. (VINKLÁŘ, Ladislav. *Vývoj české přírodovědy: jubilejní sborník na paměť 60letého trvání Přírodovědeckého klubu v Praze 1869–1929*. Praha: Souček Ludvík, 1931, nestránkováno, tabulka 10.)

¹⁸³ ANK, fond VUK (1522) 1777–1918 (1919), Spisy nečíslované – Věcné skupiny, osobní spisy, Zimmermann Johann.

¹⁸⁴ VYSKOČIL, Aleš. *C. k. úředník...*, s. 141–142.

Dřívější literatura Zimmermanna hodnotila kriticky, a to i v knihovnické profesi. Opět mu byly vytýkány podobné prohřešky jako u cenzorské činnosti, ničení jednotlivých míst v rukopisech, poškozování kolofonů, vyškrabávání slov, nadpisů, jmen autorů nebo protrhávání papíru. Karel Fischer se k tomuto tématu vyjádřil svým tvrzením, kterým chtěl poukázat na neschopnost Zimmermanna: „Zimmermann byl Posseltem prověřen udělat seznam duplikátů z knih na galerii velkého knihovního sálu, ten však byl udělán tak špatně, že ho dvorská studijní komise kvůli řadě chyb a nesrovnalostí dekretem z 1. 10. 1825 pokárala. Během 25 let se prý nenaučil správně zařazovat díla do jednotlivých oddělení, řadu kopií titulních listů vytvořil chybně, jeho rukopis byl nevhodný. Návštěvníkům knihovny o ní podával chybné informace, jednou se vydával za bibliotékaře, jindy zas za kustoda. Dokonce se nechal slyšet, že kdyby ho nebylo, musela by se knihovna zavřít. Jak Fischer zakončil, bylo by ostatně zbytečné zabývat se dále jeho charakterem, který je po Praze beztak dostatečně znám.“¹⁸⁵

Knihy Josepha Adolfa Hanslika *Geschichte und Beschreibung der Prager Universitätsbibliothek*¹⁸⁶ obsahuje podobné informace a přidává, že Zimmermann údajně opsal katalog českých rukopisů Josefa Dobrovského a originál schoval. V knize Ignáce Jana Hanuše *Zusätze und Inhalts-Verzeichnisse zu Hanslik's „Geschichte und Beschreibung der Prager Universitäts-Bibliothek“*¹⁸⁷ se v takových zprávách pokračuje a Zimmermanna je dokonce označován za padělatele českých památek.

Změna přišla až s knihou Josefa Truhláře *Dějiny bibliothéky Klementinské. K novému období vysokých škol Pražských*.¹⁸⁸ Zde Truhlář tvrdí, že Fischer a Zimmermann byli nepřátelé a z textu vyplývá, že Fischer je autorem mnoha jinak než jeho vlastním svědectvím nepodložených informací, ze kterých vzešla podezření.¹⁸⁹ Podle publikace *Na rozhraní křesťanského a židovského světa* Truhlář obvinil Fischera zcela bez podložených důkazů. Díky tomu, že Truhlářova studie *Dějiny bibliothéky Klementinské* nemá poznámkový aparát, nevíme, odkud Truhlář dané informace převzal. Celé toto Truhlářovo očeňování Fischera mohlo vyplývat také z osobních důvodů. Patrioticky orientovaný Truhlář nemohl Fischerovi zapomenout, že v roce 1815 získal pozici kustoda místo vlastence Karla I. Tháma, který se všemožně snažil získat pracovní místo v knihovně, ale několikrát byl odmítnut.¹⁹⁰ Ovšem, jak

¹⁸⁵ CERMANOVÁ, Iveta – MAREK, Jindřich. *Na rozhraní křesťanského...*, s 97.

¹⁸⁶ HANSLIK, Adolf Joseph. *Geschichte und Beschreibung der Prager Universitäts-Bibliothek*. Prag: Friedrich Rohlíček, 1851.

¹⁸⁷ HANUŠ, Ignác Jan. *Zusätze und Inhalts-Verzeichnis zu Hanslik's „Geschichte und Beschreibung der Prager Universitäts-Bibliothek.“* Prag, 1863.

¹⁸⁸ CERMANOVÁ, Iveta – MAREK, Jindřich. *Na rozhraní křesťanského...*, s 89–90.

¹⁸⁹ TRUHLÁŘ, Josef. *Dějiny bibliothéky Klementinské...*, s. 706–707.

¹⁹⁰ CERMANOVÁ, Iveta – MAREK, Jindřich. *Na rozhraní křesťanského...*, s 39.

to bylo celé doopravdy a kolik informací je založených na pravdě a kolik jich je domyšlených, už dnes bohužel nezjistíme.

2.2.1 Katalogy Jana N. V. Zimmermanna

Knihovní katalog je v dnešní době poměrně frekventovaný pojem, v dobách Zimmermanna měl ale poněkud jiný význam než dnes. „Katalog představoval v této době rukopisnou knihu, v níž byly zaznamenány všechny knihy daného oboru. Bibliografické záznamy v katalozích byly řazeny abecedně podle příjmení autora knihy. [...] Byla to praktická pomůcka, která měla sloužit k vyhledání knihy. Proto jsou záznamy v těchto katalozích velmi stručné. [...] Vytváření katalogů měli v náplni práce skriptori, případně schopnější sluhové, kteří je jinak jen načisto přepisovali. Skriptor nejprve vytvářel tzv. titulní kopie, tj. psal bibliografické záznamy na oktávové lístky, které později abecedně seřadil, a sluha je pak načisto přepsal do katalogu.“¹⁹¹

Od posledního zpracování katalogu rukopisů, které proběhlo v roce 1774 a jehož autorem byl Leopold Šeršník, kterého přiblížím později, uplynulo mnoho let. A i když se katalog nadále používal, rukopisy přibývaly, a to především kvůli rušení klášterů, které probíhalo od roku 1782. C. k. Universitní knihovna v této době sloužila jako uložistiště pro exempláře ze zrušených konventů. Kvůli velkému množství knih přestaly místo a staré signatury postačovat. Tyto skutečnosti byly příčinou potřeby rukopisy přesignovat a vytvořit k nim nový katalog. Během této činnosti se rozdělily rukopisy částečně podle jazyků, pro české se vykazala skříň XVII, pro latinské I–XV.

Lístkový katalog tehdy představoval první krok k vytvoření katalogu. Skriptor, jenž mohl tuto část zpracovávat, nemohl být člověk bez určité povědomosti o bibliografii a literárních dějinách, aby dokázal správně daný titul oborově zařadit a napsat bibliografický záznam.¹⁹² Po vytvoření lístkových záznamů mohli skriptori přepsat záznamy z lístků do svazkových katalogů.

Katalogizování latinských a německých rukopisů na oktávové lístky probíhalo bez velkých komplikací, problém nastal až při sepisování českých rukopisů, protože úředníci tento jazyk neuměli. Karel R. Ungar si v tomto případě pomohl tak, že zaměstnal pomocníky, kteří český jazyk ovládali, a těmi byli spisovatel Karel Thám a údajně i Josef Dobrovský.¹⁹³

¹⁹¹ Tamtéž, s 86.

¹⁹² Tamtéž, s 86.

¹⁹³ TRUHLÁŘ, Josef. *Katalog českých rukopisů c. k. Veřejné a universitní knihovny pražské*. V Praze: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906, s. 8–9.

V roce 1815 do c. k. Universitní knihovny nastoupil člověk, jenž český jazyk také ovládal, a tím byl právě Jan Zimmermann. Krátce po svém nástupu byl podle starší literatury Zimmermann požádán bibliotékářem Františkem Posseltem o sepsání latinských, německých, a především českých rukopisů do jednotlivých svazkových katalogů. Na tomto soupisu pracoval Zimmermann údajně samostatně tři roky a jeho dokončení spadá do roku 1818.¹⁹⁴ Zimmermann mohl při této práci využít starších oktávových lístků, které byly sepsány Karlem Thámem a údajně i Josefem Dobrovským.¹⁹⁵ Tento lístkový katalog,¹⁹⁶ jehož dalším autorem má být také Zimmermann, se dnes nachází v Archivu Národní knihovny.

Do dnešních let se však ohledně autorství jazykově členěných katalogů vedou určité spory, především u katalogu s českými rukopisy. V dílech o dějinách pražské univerzitní knihovny od Hanslika a Spírka,¹⁹⁷ je uvedeno, že v letech 1815–1818 byly přepracovány katalogy latinských a německých rukopisů, ale o českých nebyla ani zmínka.¹⁹⁸

Údajně Zimmermannovy katalogy jsou uchovány v Národní knihovně, v Oddělení rukopisů a starých tisků pod signaturami **IX A 25 a, b, c**, **IX A 26** a **XVII B 27**. Jsou to abecední katalogy rozdělené podle jazyků. Abych získala povědomí o těchto katalogích pro tuto práci, navštívila jsem zmíněné oddělení Národní knihovny a na základě nabytých informací dále uvádím popis jednotlivých katalogů.

Katalog IX A 25 a (Cim H 13 a) má lepenkové desky a plátnem potažený hřbet a rohy. Přední a zadní deska vazby je potažena papírem černé barvy. Vazba je v dobrém stavu. Kniha je foliového formátu o rozměrech 38,4 x 24,8 cm a obsahuje celkem 152 arabsky číslovaných listů, které jsou očíslovány pouze na lícové straně folia. Katalog je popsán z lícové i rubové strany a obsahuje abecedně řazený katalog. Ten je dále rozdělený na řeckou a latinskou část, kdy každá část má svůj vlastní titulní list „*Codices Graeci*“, který obsahuje pouze jeden titul a „*Codices Latini*.“ Katalog je psán humanistickým písmem a latinským jazykem. Záznam u *Codices Graeci* je ovšem napsán jiným písařem než *Codices Latini*. Druhý zmíněný záznam je psán do písmena L krasopisným a čitelným písmem. Od písmene L až do konce už je písmo jiné, méně krasopisné, menší a o něco hůř čitelnější. Umět krásně psát bylo podmínkou pro

¹⁹⁴ CERMANOVÁ, Iveta – MAREK, Jindřich. *Na rozhraní křesťanského...*, s 89–90.

¹⁹⁵ TRUHLÁŘ, Josef. *Katalog českých rukopisů...*, s. 9.

¹⁹⁶ ANK, Katalogy a kartotéky [1829–1982], neuspořádaný fond bez inv. č.

¹⁹⁷ SPIRK, Anton. *Geschichte und Beschreibung der k. k. Universitäts-Bibliothek zu Prag*. Wien: A. Strauss, 1844.

¹⁹⁸ CERMANOVÁ, Iveta – MAREK, Jindřich. *Na rozhraní křesťanského...*, s 90.

písaře, který se chtěl ucházet o možnost sepsat katalog. Nelze vyloučit, že od písmene L patří písmo Karlu Fischerovi. Doplnky v textu jsou psány už zase jiným písařem.

Jednotlivé jazykové oddíly jsou psány abecedně a obsahují informace o dílech jako: jméno autora, název, rok, rozměr, signaturu skládající se z římské číslice, arabského písmena a číslice, někdy obsah díla, psací látku (chart. – papír či membr. – pergamen), paginaci, příp. rozměr. Také se zde můžeme dozvědět, zda je součástí jednoho svazku více děl či stav dochování. Záznamy počínající novým písmenem v abecedě začínají klidně i od poloviny stránky.

Od strany 129 začíná pak místní seznam s nadpisem „Codices manuscripti latini.“

Katalog IX A 25 b (Cim H 13 b) má lepenkové desky a plátnem potažený hřbet a rohy. Přední a zadní deska vazby je potažena papírem černé barvy. Vazba je v dobrém stavu. Kniha je foliového formátu o rozměrech 38,4 x 24,5 cm a obsahuje pouze 25 arabsky číslovaných listů, které jsou očíslovány pouze na lícové straně folia. Číslování začíná od strany 233–258. Katalog je popsán z lícové i rubové strany a obsahuje abecední katalog, rozdělený na různé jazykové části, z nichž každá má vlastní titulní list „Codices mixti, Codices Italici, Codices Gallici a Codices Hispanici.“ Každá jazyková část je označena živým záhlavím, které obsahuje název jazykové skupiny Codices Mixti 5, Codices Italici 6, Codices Gallici 7, Codices Hispanici 8, Codices Arabici. Jazykově smíšený katalog v sobě zahrnuje jazyk arabský, perský, hebrejský a čínský.

Jednotlivé jazykové oddíly jsou řazeny abecedně podle autorů, případně názvů děl, a obsahují informace o dílu: jméno autora, název, rok, rozměr, signaturu skládající se z římské číslice, arabského písmena a číslice, někdy obsah díla, psací látku (chart. – papír či membr. – pergamen), paginaci, příp. rozměr. Také se zde můžeme dozvědět, zda je součástí jednoho svazku více děl či stav dochování. Signatury jsou zde různé – VIII, XI, XV, XVIII, XIV. Katalog je psán humanistickým písmem a latinským jazykem. Neobsahuje rejstřík.

Codices mixti – psán malým modulem, docela čitelným. Poznámky doplněné jiným písařem.

Codices Arabici – psán jiným písařem než Codex mix, strana 246 je prázdná

Codices Italici – opět jiný písař než u prvních dvou ukázek, stránky 251–252 prázdné

Codices Gallici – stejný písař jako u Codices Italici, strana 256 prázdná

Codices Hispanici – opět jiný písař než u předešlých ukázek

Katalog IX A 25 c (Cim B 4) – je vázán do lepenkových desek, které jsou potažené hnědým plátnem. Vazba je ve špatném stavu. Kniha je foliového formátu o rozměrech 37,9 x 24,4 cm a obsahuje pouze 68 arabsky číslovaných folií, které jsou očíslovány pouze na lícové straně folia. Číslování začíná od strany 259–272 s titulní stranou „*Archivum Monasticum. Animadversio. Haec omnia alio ordine digesta et sub novis signaturis vide in catalogo, cui titulus Monasticon cum Indice, Repertorio et Supplemento.*“ Stránky katalogu jsou popsány z lícové i rubové strany, obsahem je abecední katalog s údaji o autorovi, názvu, signatuře skládající se z římské číslice, arabského písmena a číslice, dále s údaji o roku, paginaci a jazyku. Také se zde můžeme dozvědět, zda je součástí jednoho svazku více děl či stav dochování. U této zmíněné části je celý hlavní text psán jednou rukou. Karel Fischer spolu se Pavlem Josefem Šafaříkem daný seznam později přerozdělili na soupis cizojazyčných a českých klášterních listin. Autorem soupisu cizojazyčných listin je Fischer a českých listin Šafařík. V této části jsou také často signatury přeškrtnuty. Strany 271–272 jsou prázdné.

Po straně 272 začíná nová paginace od 1–44 s titulní stranou „*Monasticon continens documenta et scripta tam originalia, quam copias vidimatas et simplices, necnon conceptus mixti argumenti ex Archivis suppressorum in Regno Bohemiae monasteriorum Pragensi Caes. Reg. Bibliothecae traditis collecta. Cum Indice et Repertorio. His accedunt ex eiusdem Archivis alia Slavice seu Bohemice conscripta.*“ Tato část je také popsána z lícové i rubové strany. Písmo je zde jiné než v první části a autorem je nejspíše Fischer. Písmo je menšího modulu, ale přehledné a čtivé. Opět je to abecední katalog, který obsahuje informace o autorovi, názvu, signatuře skládající se z římské číslice, arabského písmena a číslice, roku, paginaci, rozměru, jazyku. Také se zde můžeme dozvědět, zda je součástí jednoho svazku více děl či stav dochování. V celém katalogu jsou knihy označeny signaturou II.¹⁹⁹

Od strany 25 se nachází rejstřík „*Index et Repertorium,*“ kde jsou knihy řazeny abecedně a jsou zde informace o jménu autora, názvu, signatuře, popř. odkaz na signaturu. Dle písma a informací by měla být tato část psána Fischerem.

Od strany 45–55 se nachází doplněk „*Supplementum. Documenta lingua Bohemica scripta.*“ Tato část je psána latinsky i česky a měla by být napsána Šafaříkem. Řazena je abecedně a jsou zde informace o autorovi, názvu, obsahu, roku, signatuře popř. se tu odkazuje na signaturu a paginace.

Celý katalog je napsaný latinským jazykem a humanistickým písmem.

¹⁹⁹ Signaturou II. jsou označeny klášterní listiny, které byly přemístěny do Národní knihovny.

Katalog IX A 26 – má lepenkové desky a plátnem potažený hřbet a rohy. Přední a zadní deska vazby je potažena papírem hnědé barvy. Vazba je v horším stavu. Kniha je foliového formátu o rozměrech 38 x 24,8 cm a obsahuje pouze 27 arabsky číslovaných folií, které jsou očíslovány pouze na lícové straně folia. Číslování začíná od strany 153–180. Katalog je popsán z lícové i rubové strany a obsahuje abecední katalog s titulní stranou „*Codices germanici*.“ Na katalogu je viditelně dochován pozůstatek po štítku. Soupis německých rukopisů je psán abecedně a informace o dílech obsahují: jméno autora, název, rok, rozměr příp. paginaci, signaturu skládající se z římské číslice, arabského písmena a číslice, někdy obsah díla, psací látku (chart. – papír či membr. – pergamen) a jazyk. Také se zde můžeme dozvědět, zda je součástí jednoho svazku více děl či stav dochování. Katalog je psán německým novogotickým písmem kurzivního typu. Celý katalog je psán jedním písařem kromě dodatků „*Anhang*“, které se nacházejí od strany 178 a jsou psány prvním odlišným rukopisem. Tento první odlišný rukopis a ještě jeden jiný se pak objevují u doplňků v textu nebo na volné stránce u textu. Od strany 178 se také nachází soupis děl podle signatur, nejspíše chyba stránkování. Signatury od XVI A–H, XVI BB.

Katalog XVII B 27 (Cim H 53) – je vázán do lepenkových desek, které jsou potažené hnědým plátnem. Hřbet vazby je přelepený černým plátnem, na kterém je roztržený štítek „*Codices Bohemici 4*.“ Vazba je v dobrém stavu. Kniha je foliového formátu o rozměrech 37,9 x 24,4 cm a obsahuje pouze 51 arabsky číslovaných folií, které jsou očíslovány pouze na lícové straně folia. Foliace začíná od strany 181–232 s titulní stranou „*Codicis Bohemici*“ u kterého je na straně přilepený štítek s názvem katalogu. Katalog je popsán z lícové i rubové strany a obsahuje abecední katalog s údaji o autorovi, názvu, signatuře skládající se z římské číslice, arabského písmena a číslice, roku, rozměru příp. paginaci, obsah díla, psací látku (chart. – papír či membr. – pergamen). Také se zde můžeme dozvědět, zda je součástí jednoho svazku více děl či stav dochování. V celém katalogu jsou do knižního bloku vlepeny papíry odlišné barvy. Důvodem k tomuto úkonu, uskutečněnému v padesátých letech 19. století, bylo doplnění českých rukopisů. Jednalo se o rukopisy, které byly zařazeny za Zimmermanna mezi latinské a jazykově smíšené kodexy. Tohoto úkonu se chopil Pavel J. Šafařík, který je autorem textu na úvodní straně a na vlepených stranách.

Autorem doplňovaných informací, které jsou rozmístěny po celém katalogu pomocí přímého vepsání do textu, je Ignác Jan Hanuš.²⁰⁰ Hlavní text je psán českým novogotickým písmem kurzivního typu, které je hůře čitelné. Doplněné informace, ať už v textu nebo na dodatečně vlepených stranách, jsou psány humanistickým písmem. Katalog je napsán latinským a českým jazykem. V katalogu jsou umístěny volné listy, a to jak v knižním bloku, tak i na sousedících vlepených listech. Objevují se zde i odlišné písařské ruce, ale není u nich možné identifikovat písaře.

Od strany 229 je místní seznam, kde jsou jednotlivé tituly řazeny podle signatur, které jsou ve formě XVII A – J.

Práci, kterou na tomto katalogu údajně vykonal Zimmermann, není bez chyb. Lze zde nalézt mylné určení názvu či data a také, jak bylo zmíněno výše, kvůli špatnému zohlednění českých rukopisů v části, která popisuje jazykově smíšené kodexy, byl tento katalog neúplný.²⁰¹

Pro účely této práce bylo při vyhledávání informací o výše uvedených katalozích nutné provést paleografickou analýzu pro potvrzení či vyvrácení, zda se Zimmermann opravdu mohl podílet na zpracování katalogů. Bylo třeba určit charakteristické rysy Zimmermannova písma, a to na základě jeho služební přísahy, která je zmíněna výše, protože text této přísahy psal každý zaměstnanec c. k. Universitní knihovny vlastnoručně. Ovšem zmíněnou přísahu lze bohužel porovnat jen s katalogem českých a německých rukopisů, protože jsou stejně jako ona, psány novogotickým písmem. U zbylých katalogů toto srovnání není možné, protože jsou psány humanistickým písmem. Během bádání se mi nepodařilo nalézt text, který by byl napsán humanistickým písmem, jehož autorem by byl Zimmermann.

Jako nejlepší vzor je vhodné využít majuskuly, nacházející se ve jménu dané osoby. Nejčastějším psaným slovem každého jedince je jeho jméno, proto písmena obsažená ve jméne se budou vždy nejvíce podobat. Při porovnání jednotlivých písmenek J a Z se bohužel neprokázala patřičná shoda se záznamy u českého a německého katalogu, ale určitou podobnost jsem našla u písmena G, které sice Zimmermannovo jméno neobsahuje, ale jeho služební přísaha ano. Odlišnost najdeme např. i u písmena S či P.

Je tedy možné, že se Zimmermann mohl podílet pouze na přípravě titulních lístků, které poté nechal přepsat někoho jiného s vhodnějším rukopisem. Písařů mohlo být i více, protože jak u lístkového katalogu, tak u svazkových katalogů, lze vypořadovat více stylů písma.

²⁰⁰ Když nastoupil Ignác Hanuš do knihovny a prolistoval katalogy rukopisů, do nichž vpisoval spoustu dodatků, které nebyly vždy správné, chtěl vytvořit nový katalog. Hojně pokračoval v popisech titulů knih, které přidával ke starým záznamům v lístkovém katalogu. (TRUHLÁŘ, Josef. *Katalog českých rukopisů ...*, s. 9–10.)

²⁰¹ Tamtéž, s. 9.

K definitivnímu závěru by bylo potřeba podrobnějších paleografických analýz, přesto se domnívám, že Zimmermann nepřepisoval text do svazkových katalogů. Je ale docela možné, že se Zimmermann na jejich zpracování určitým způsobem podílel, ať už na přípravě nebo přepsání malé části textu. Sice byl tímto úkolem pověřen právě on, ale důvodů, proč není možné Zimmermannovu ruku v katalogích identifikovat, může být několik. Mohl být z velké části zaneprázdněn dalšími svými povinnostmi. Vedle své knihovnické činnosti stále pracoval jako adjunkt *in hebraicis*, byl také kněz křížovnického řádu, i když není nikde zmíněno, zda v této době ještě někde kázal nebo v jakém směru se v řádu angažoval a věnoval se i své literární činnosti. Dalším důvodem mohl být také nevhodný rukopis, jak bylo zmíněno výše. Je tedy možné, že Zimmermann je označován jako autor katalogů pouze z důvodu, že byl tímto úkolem pověřen a nikdo se už dále nezajímal o to, kdo katalogy doopravdy sepsal, protože důležitý byl pouze výsledek. V současné době už pravou příčinu nezjistíme, závěr této paleografické analýzy je negativní k autorství Zimmermanna a celá tato záležitost je vhodná k dalšímu podrobnějšímu zkoumání. Pro lepší přehlednost budou ale nadále tyto katalogy označovány jako Zimmermannovy.

2.2.2 Porovnání rukopisných katalogů

V další části své práce jsem se zaměřila na srovnání záznamů v „Zimmermannových“ katalogích se starším katalogem od Leopolda Jana Šeršníka a s novějším katalogem od Josefa Truhláře. Před samotným srovnáním uvádím krátké představení těchto výchozích katalogů a jejich autorů.

Od druhé poloviny 17. století se rozrostl zájem o české dějiny a badatelé ke svému poznání potřebovali staré listiny a rukopisy. Pro účel snazšího hledání původních pramenů dostal bibliotékář Karel M. Charuel od gubernia za úkol vytvořit katalog. Charuel tuto práci svěřil jezuitovi Leopoldovi J. Šeršíkovi.

Šeršík se narodil v Těšíně v roce 1747 a členem jezuitského řádu se stal v roce 1764. V Praze vystudoval matematiku, církevní dějiny, hebrejštinu a řečtinu a získal titul mistr filosofie. Ovládal latinu a němčinu, která byla zároveň jeho mateřským jazykem. Po zrušení jezuitského řádu byl vysvěcen na kněze a získal post adjunkta v knihovně.²⁰² Po zrušení jezuitského řádu byli Charuel a Šeršík, v lednu 1774, pověřeni likvidací knihovny a zároveň jejím zkatalogizováním. Likvidační katalog měl být hotový do roka a měl to být všeobecný

²⁰² TOBOLKA, Zdeněk. *Národní a univerzitní knihovna...*, s. 64.

katalog, abecedně jmenný, který obsahoval informace o autorovi, názvu, roku a formátu. Tři katalogy byly hotové na jaře roku 1774, první obsahoval soupis rukopisů a další dva soupis tisků A–K a L–Z. Práce se zvládla v poměrně krátkém časovém rozmezí, možná i proto, že Šeršníkův katalog rukopisů byl použit zároveň i jako likvidační. Osud katalogu starých tisků je dnes bohužel neznámý.²⁰³

Šeršníkův katalog rukopisů byl zcela dokončen 10. června 1774²⁰⁴ a v Národní knihovně, v Oddělení rukopisů a starých tisků, se nachází pod signaturou **IX A 18** (Cim H 9).

Katalog má lepenkové desky a kůží potažený hřbet, který je rozdělen do sedmi mezivazí. V prvním mezivazí je nalepený štítek se signaturou a v druhém mezivazí je vytlačen do zlateného pole nápis „Codices MS“. Vazba je rozvolněná. Kniha je foliového formátu o rozměrech 38 x 23,5 cm a obsahuje celkem 276 arabsky číslovaných listů, které jsou očíslovány pouze na lícové straně folia. Katalog začíná titulním listem s nápisem „*Codices MS^{ti} in C. R. Bibliotheca Pragae ad S. Clementem exstantes. 1781,*“ je popisován z lícové i rubové strany a poslední dvě strany 275 a 276 jsou nepopsány. Jak konstatovala starší literatura: „Tento titulní list byl pořízen k hotovému svazku až tehdy, kdy klementinská knihovna byla již knihovnou státní, veřejnou a univerzitní. Signatury kodexů zůstaly staré, tak jak je zavedl Krištof Miklis.“²⁰⁵ Katalog byl za bibliotékaře Karla Rafaela Ungara v roce 1781 přepsán a měl poukazovat na to, že i po 7 letech byl katalog stále aktuální. Chybí tady ovšem záznamy rukopisů z ostatních jezuitských kolejí.²⁰⁶

Katalog je psán latinským jazykem a humanistickým písmem. Rukopis je psán pouze jedním písařem, ale písmo není příliš úpravné, přesto je lze označit za čitelné.

Seznam knih je rozdělen do dvou částí. V první části seznamu jsou knihy rozděleny podle signatur.²⁰⁷ Označení je psáno ve formě Y I 1 N 1–139, Y I 2 N 1–150 atd. – takto řada pokračuje až do Y III 6 N 3–98. U většiny signatur doplnila Emma Urbánková tužkou novodobou signaturu, např. III G 28. U jednotlivých záznamů najdeme tyto údaje: autora, název rukopisu, popř. obsah, rok (pokud je znám), folio, psací látka (ch. nebo chart. – papír, membr – pergamen), jazyk a signaturu. Letopočty neměly jednotný systém, byly psány buď arabskou, nebo římskou číslicí. „Věcný název se uváděl v latině. Byl-li originál v jiné řeči než latině, uvedlo se v jaké řeči. Např. S. Augustini Manuale boemic.“²⁰⁸ Za dob jezuitů nebyla knihovna rozčleněna podle jazyků. Rukopisy byly uloženy na jednom místě, pod signaturou Y. Českým

²⁰³ Tamtéž, s. 66–68.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 64–65.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 65.

²⁰⁶ TRUHLÁŘ, Josef. *Katalog českých rukopisů...*, s. 8.

²⁰⁷ V tomto případě jde zároveň i o místo uložení (TOBOLKA, Zdeněk. *Národní a univerzitní knihovna...*, s. 65.)

²⁰⁸ Tamtéž, s. 65–66.

rukopisům většinou nezůstal název v češtině, ale vymyslel se jim latinský název ve stejné abecedě, jako měly ostatní a připsal se k nim jazyk.²⁰⁹ Ve druhé části seznamu, konkrétně od strany 142, jsou knihy řazeny abecedně. Zde se uváděly informace o autorovi,²¹⁰ názvu rukopisu a signatuře, která už byla bez čísla obsahu v rukopisu. Podle místního seznamu umístěného ve druhé části knihy se dala najít kniha v první části, kde o ní bylo více informací. Katalog obsahuje celkem 1274 signatur, z nichž asi jednu desetinu Truhlář už při své katalogizaci nenalezl.²¹¹

Josef Truhlář pracoval v letech 1865–1907 v c. k. Universitní knihovně, nejdřív jako skriptor, poté jako kustod. V roce 1897 se Truhlář rozhodl zpracovat nový katalog rukopisů. Nejdříve zpracoval a vydal dílo sepisující nejvzácnější rukopisy v pražské univerzitní knihovně a v letech 1905–1906 vydal tištěný dvoudílný katalog latinských²¹² rukopisů a krátce nato i tištěný katalog českých²¹³ rukopisů.²¹⁴ Truhlářův katalog vedle uvádění nových, dodnes platných signatur odkazuje na starší jezuitské signatury, které užíval katalog Leopolda Šeršníka.

Pro srovnání údajů jsem si vybrala záznamy o dílech Jana Husa, které jsou velmi známé, mohou se porovnat ve více jazycích a jsou dohledatelné v jednotlivých katalozích.

²⁰⁹ TRUHLÁŘ, Josef. *Katalog českých rukopisů...*, s. 8.

²¹⁰ Psány v latině, autor se psal většinou v genitivu, anonymní spis v nominativu (TOBOLKA, Zdeněk. *Národní a univerzitní knihovna...*, s. 66.)

²¹¹ Tamtéž, s. 65.

²¹² TRUHLÁŘ, Josef. *Catalogus Codicum manu scriptorum latinorum qui in C. R. Bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur. Pars Prior*. Pragae: Sumptibus Regiae societatis scientiarum Bohemicae, 1905.

TRUHLÁŘ, Josef. *Catalogus Codicum manu scriptorum latinorum qui in C. R. Bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur. Pars Posterior*. Pragae: Sumptibus Regiae societatis scientiarum Bohemicae, 1906.

²¹³ TRUHLÁŘ, Josef. *Katalog českých rukopisů c. k. Veřejné a univerzitní knihovny pražské*. V Praze: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

²¹⁴ MAREK, Jindřich. *Historické fondy Národní knihovny...*, s. 106–107.

Tabulka 1

Jan Hus – Vyložení svatých čtení (Conciones boemicae)				
	Šeršník	Zimmermann	Truhlář	Lístkový katalog
Autor	✓	✓	✓	nenalezeno
Název	✓	✓	✓	nenalezeno
Obsah	✗	✓	✓	nenalezeno
Rok	✓	✓	✓	nenalezeno
Signatura	✓	✓	✓	nenalezeno
Rozměr	✗	✓	✓	nenalezeno
Počet folií	✗	✗	✓	nenalezeno
Psací látka	✓	✗	✓	nenalezeno
Písmo – popis	✗	✗	✓	nenalezeno
Výzdoba	✗	✗	✓	nenalezeno
Stav	✗	✗	✓	nenalezeno
Původ rukopisu	✗	✗	✓	nenalezeno

Tabulka 2

Jan Hus – Tractatus de Ecclesia				
	Šeršník	Zimmermann	Truhlář	Lístkový katalog
Autor	✓	✓	✓	✓
Název	✓	✓	✓	✓
Obsah	✓	✓	✓	✗
Rok	✓	✓	✓	✓
Signatura	✓	✓	✓	✓
Rozměr	✓	✓	✓	✗
Počet folií	✗	✓	✓	✓
Psací látka	✓	✗	✓	✗
Písmo – popis	✗	✗	✗	✗
Výzdoba	✗	✗	✗	✗
Stav	✗	✗	✓	✗
Původ rukopisu	✗	✗	✓	✗

Ve všech katalozích lze najít základní údaje. Šeršníkův katalog je příliš stručný, neobsahuje informace, které obvykle obsahují vědecké katalogy, nezmiňuje např. vzhled, původ, stav nebo výzdobu rukopisu. Spíše se dá pokládat za inventář rukopisů jezuitské knihovny.²¹⁵ Na druhou stranu mohl být Šeršníkův katalog využit jako likvidační katalog, protože obsahoval informace, které byly potřebné pro identifikaci rukopisů. Je také nutné přihlídnout k dané době, kdy se na tyto informace nekladl příliš velký důraz nebo mohlo být příčinou také to, že na zhotovení byl příliš krátký časový úsek.

²¹⁵ TOBOLKA, Zdeněk. *Národní a univerzitní knihovna v Praze...*, s. 66.

Naopak v cizině nalezneme už v roce 1715 katalogy, které se dají považovat za vědecké. Ve Francii vyšel katalog rukopisů „*Bibliotheca Coisliniana olim Segueriana*“ od benediktina Bernarda Montfacouna, který se snažil už ve svém katalogu určit rok u nedatovaných rukopisů za pomoci paleografického zkoumání. Později se připojuje Londýn, kdy v roce 1734 sepsal David Casley katalog rukopisů královské knihovny „*A catalogue of the manuscripts of the King's Library: an appendix to the catalogue of the Cottonian Library*“ a následně opět v Paříži, kdy v letech 1739–1744 sepsal Anicet Melot katalog rukopisů královské knihovny „*Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Regiae*.“²¹⁶

Zimmermannovy katalogy jsou rozděleny podle jednotlivých jazyků, a i když jsou už o něco rozsáhlejší, přesto je stále není možné označovat za vědecké katalogy. Jak můžeme vidět v tabulce výše, tak Zimmermann se už snaží rozepisovat obsah dané knihy nebo je také možné se v jeho katalogích dočíst, který další titul je součástí zmiňovaného svazku. V popisu se objevuje už také počet folií, ale tato informace není u každého záznamu. Jak můžeme vidět v porovnání, u české verze počet folií není, ale u latinské ano. Rozdělení katalogu podle jazyků a snaha dotyčný exemplář popsat ze širšího pohledu lze považovat za náznak, který znamená větší krok v posunu k vědeckému katalogu. Stále tu ale ovšem chybí informace např. o písmu, stavu či vzhledu rukopisu.

Pouze Truhlářův soupis může být považován za vědecký katalog v moderním pojetí. Autor se zaměřuje na písmo, výzdobu, původ rukopisu, na jeho stav, zmiňuje poškození rukopisu apod. I v tomto soupisu však není zachován stejný rozsah informací u každého záznamu. Když se podíváme na srovnání v tabulce, u českého rukopisu výzdobu zmiňuje, u latinského ne. Dle mého osobního názoru, by měl ale vědecký katalog dodržovat určitý, na začátku nastavený, vzor informací, a to u každého záznamu. Tento vzor by měl být dodržen i v případě, že nějaká informace se nezdá být podstatná, a tak není poznamenána. Jako příklad můžeme uvést právě chybějící informaci o nezdobení rukopisu. Informace o této skutečnosti by měla být u záznamu uvedena. Velkým přínosem tohoto katalogu je, že obsahuje starou jezuitskou signaturu, která je uvedena v katalogu u Šeršníka. Tímto úkonem je možné daný rukopis v katalogích rychleji dohledat. Lístkový katalog jsem mohla zhodnotit pouze u latinského spisu. Přes veškeré úsilí se mi nepodařilo dohledat český titul na oktávovém lístku.

V současné době můžeme tímto způsobem zhodnotit pouze některé rukopisy. Příčinou je skutečnost, že všechny katalogy neobsahují současně údaje o shodných rukopisech, to znamená, že rukopisy, které jsou zaznamenány u Zimmermanna a Truhláře, nemusíme nalézt

²¹⁶ Tamtéž, s. 66.

v Šeršníkově. Důvodem je, že Šeršníkův katalog je nejstarší ze zmiňovaných a řada rukopisů byla do ostatních katalogů přidána až v důsledku událostí, které nastaly po jeho dokončení např. zmiňované rušení klášterů, kdy po roce 1782 přišly do knihovny další rukopisy a také byla řada rukopisů identifikována až na počátku 20. století Josefem Truhlářem.

Každý katalog vznikl pro svoji dobu, Šeršníkův měl sloužit jezuitům, aby se vyznali ve své knihovně. Zimmermannovy katalogy zase pro novodobé zpracování, které souviselo se zpřístupněním fondu veřejnosti. Zimmermann vycházel ze Šeršníkova katalogu, ale jeho snaha nebyla příliš důsledná. Při čtení spoustě informací neporozuměl, nehledal souvislosti, nesnažil se zjistit další skutečnosti, aby údaje uvedl ve správné podobě. Popsal pouze to, co v rukopisech přečetl, proto také jeho katalogy obsahují chyby. Ty ale nemusel zavinit pouze Zimmermann, jak bylo zmíněno v minulé kapitole, Zimmermann nebyl jediným autorem svých katalogů. Přesto, že Zimmermannovy katalogy nebyly dokonalé, využívaly se vedle několika postupně vzniklých nepříliš obsáhlých specializovaných soupisů po celou dobu 19. století, než vznikly Truhlářovy katalogy. Truhlář byl dobrý filolog, a tomu, co četl, rozuměl – na rozdíl od Zimmermanna. Jeho katalogy vznikly pro vědecké účely a pro potřeby 20. století.

Katalogy zároveň nelze porovnávat jen z hlediska obsahového, tedy co každý záznam v katalogu obsahuje, ale také podle počtu zmíněných děl u jednotlivých autorů. Pokud bychom tyto tři katalogy srovnaly u záznamů děl Jana Husa, zjistíme rozdíly. Nejméně děl od Jana Husa najdeme v Zimmermannových katalozích, pak v Šeršníkově a nakonec u Truhláře, který dokonce identifikoval další Husova díla, o kterých se v dřívějších dobách nevědělo.

3 Jan N. V. Zimmermann jako nálezce

Doba, do které se Zimmermann narodil a ve které žil, se označuje jako období osvícenské. Byl to filozofický směr ovlivňující způsob života, myšlení i vzdělání. Osvícenská věda se začala zaměřovat na přezkoumávání starých tvrzení pomocí kritických a rozumových postupů a tím odstranit různé domněnky, pověry a výmysly. Takovým příkladem může být Gelasius Dobner, který kritizoval tehdy oblíbenou historickou četbu, *Kroniku českou* Václava Hájka z Libočan. Bylo to období návratu ke kořenům, hledání historie národa, ve kterém byla reflektována potřeba sebeurčení.²¹⁷ Pro potřebu dokázat hrdinskou českou historii vznikly dva rukopisy označované podle místa svého nálezu jako *Rukopis královédvorský a Rukopis zelenohorský* (dále jen RKZ). Česká společnost se rozdělila na dva tábory, jedni rukopisy obhajovali, druzí je odmítali. Tato situace přetrvávala dlouhou dobu. Nepravost rukopisů byla po starších publikovaných pochybnostech nakonec prokázána v roce 1886 v časopise *Athenaeum*.²¹⁸

RKZ nebyly jedinými zfalšovanými památkami, dále to bylo *Evangelium sv. Jana*, glosy v *Mater Verborum*, *Píseň pod Vyšehradem a Milostná píseň krále Václava* (MPKV). Nálezcem posledně zmiňované zfalšované památky byl v roce 1819 Jan N. V. Zimmermann.²¹⁹ Našel ji údajně v pražské univerzitní knihovně na deskách starého rukopisu a měla pocházet z poloviny 13. století.²²⁰ Je to pergamenový list popsáný z obou stran, oříznutý na všech čtyřech okrajích, takže plně čitelný je pouze jeden sloupec. Lící strana obsahuje *Milostnou píseň krále Václava* a rubová strana opis básně *Jelen*, kterou najdeme také v *Rukopisu královédvorském* (RK).²²¹ Rukopis měl údajně více částí, ty ale odnesl vítr, když je Zimmermann sušil u otevřeného okna.²²² Ve stejném roce, kdy byl rukopis nalezen, ho Zimmermann zaslal pražskému purkrabímu Františku Libštejnskému z Kolowrat a ten ho předal Dobrovskému do Vlastenského muzea. Píseň nebyla zaslána anonymně,²²³ jelikož Zimmermann se k nálezu oficiálně přihlásil svým podpisem „J. W. Z.....n“ a k tomu na obálku připsal: „*vetustissimum literaturae bohemicae fragmentum saeculi duodecimi*“. To dokazuje, že pramen datoval do

²¹⁷ HANZAL, Josef. *Od baroka k romantismu*. 1. vyd. Praha: Academia, 1987, s. 66–68.

²¹⁸ MAREK, Jindřich. Účast Josefa Truhláře ve sporu o pravost Rukopisů, In: *Studie o rukopisech*. Praha: Archiv Akademie věd České republiky, 2017, roč. 47, s. 138.

²¹⁹ TRUHLÁŘ, Josef. *O účelech padělků musejních*. In: *Athenaeum: listy pro literaturu a kritiku vědeckou*, 1887, roč. 4, č. 6, s. 185–187.

²²⁰ DOBIÁŠ, Dalibor a kol. *Rukopisy královédvorský a zelenohorský a česká věda (1817–1885)*. 1. vyd. Praha: Academia, 2014, s. 319.

²²¹ Tamtéž, s. 418.

²²² HANUŠ, Ignác Jan. *Die gefälschten böhmischen Gedichte aus den Jahren 1816–1849*. Prag: Verlag von H. Dominicus, 1868, s. 39–40.

²²³ Píseň však byla odevzdána bez exempláře, ve kterém ji Zimmermann našel. (Tamtéž, s. 39.)

12. století. Josef Dobrovský nezpozoroval, že je to padělek a reagoval pouze na špatnou informaci týkající se datace a na obálku tedy připsal: „*saeculi decimi tertii cum versionem poematis Wenceslai regis I. contineat.*“ Píseň o čtyřiceti dvou verších vyšla poprvé tiskem v roce 1823, a byla vydána Václavem Hankou ve *Starobylých skládáních*. V úvodu knihy ovšem nezaznělo ani slovo o nálezci. První pochyby o pravosti písně vyslovil František Palacký a po něm Václav Nebeský.²²⁴

Milostná píseň krále Václava koresponduje totiž s *Milostnou písní krále Václava* v Manessově sbírce.²²⁵ Podle autorů publikace *Rukopis královédvorský a zelenohorský a česká věda* je pravá německá verze, nikoliv česká, protože česká verze obsahuje spoustu zvláštních frází, které by se v daném období nepoužily.²²⁶ „V porovnání s pevně vystavěnou, umělecky zdařile komponovanou německou písní se jeví česká báseň jako neobratná, kostrbatá, postrádající souvislost a smysl [...] mnohé starší německé výrazy byly do češtiny převedeny takovým způsobem, který by byl pro překladatele ze 13. století nemožný, ani kdyby se jednalo o Čecha, který nerozuměl německy; tento Čech by si totiž musel přesto nechat vysvětlit význam německé básně od někoho, kdo tuto řeč ovládal.“²²⁷ Hanka celý tento záměr odmítal a prohlásil, že MPKV je ještě o 100 let starší než RK, Kodex Manesse a Václav I. Na to s odmítavou reakcí reagoval Josef Dobrovský, který věřil, že MPKV má svůj základ v německé písni.²²⁸

Svůj odmítavý postoj postupně zveřejňovali i další vědci, jako byl Moritz Haupt, který poukázal na chybné překlady autora kvůli neporozumění textu. Václav Nebeský ji z české bibliografie vyřadil a Julius Fejfalík poukázal, že český text dokonce obsahuje chyby, které se nacházejí v německém vydání z roku 1794 a 1803.²²⁹

Otázkou však zůstávalo, kdo byl padělatelem. Když Fejfalík vyjádřil svoji pochybnost o MPKV, Ignác Jan Hanuš na to reagoval v roce 1868²³⁰ knihou *Die gefälschten böhmischen Gedichte*. Zde se dočteme, že za padělatele považoval Hanuš Jana N. V. Zimmermanna, který byl podle něho misantrop a pesimista. Z jeho knihy také vyplývá, že byl Hanuš proti Zimmermannovi zaujatý a dokázal ho vylíčit jako člověka s ďábelským charakterem. Obviňuje ho i z padělání *Písně pod Vyšehradem*.²³¹ Na to reaguje Josef Truhlář ve *Světozoru* a také

²²⁴ TRUHLÁŘ, Josef. *Podvrhl-li Zimmermann „Milostnou píseň?“* Světazor, 1880, roč. 14, č. 7, s. 82.

²²⁵ Tzv. Codex Manesse (Velký heidelberský zpěvník), sbírka německého minnesangu z počátku 14. století zhotoveného pro Rüdigeru Manesseho. (DOBIÁŠ, Dalibor a kol. *Rukopisy královédvorský a zelenohorský...*, s. 601.

²²⁶ Tamtéž, s. 319–320.

²²⁷ Tamtéž, s. 419.

²²⁸ Tamtéž, s. 601.

²²⁹ Tamtéž, s. 601–603.

²³⁰ Tamtéž, s. 737.

²³¹ HANUŠ, Ignác Jan. *Die gefälschten böhmischen...*, s. 35.

v *Athenaeu*, kde vysvětluje, že Zimmermann nemohl být nálezcem i padělatelem. Zimmermann neměl nadání k falzifikování, měl špatné historické znalosti,²³² jelikož krále Václava zařadil do 12. století a nebyl ani zarytým vlastencem. Nejspíše byl sám obelstěn a v pravost písni opravdu věřil. V odpovědi na otázku, kdo je padělatelem této písni, označuje Truhlář Václava Hanku. Z korespondence z let 1818–1825 vyznívá, že se Hanka ucházel o pozici knihovníka v c. k. Universitní knihovně a Zimmermann mu mohl být při tom buď přítelem, nebo také protivníkem.²³³ Hanka pracoval od roku 1823 jako knihovník v českém muzeu.²³⁴

Hanuš naopak píše, že Zimmermann mohl zhotovit takovýto padělek kvůli své práci v oblasti staročeské literatury. V roce 1818 vydal totiž spis *Bohuslava z Lobkovic z Hasištejnu list Panu Petrovi z Rožmberka*²³⁵ a *Pokračování Kroniky Beneše z Hořovic, aneb, Příběhů země České od léta Páně 1393 až do 1470 zběhlých*.²³⁶ Hanuš chtěl těmito příklady poukázat, že paleografické znalosti na padělání Zimmermann měl.²³⁷ Každopádně ale písmo a jazyk 12. století jsou poněkud jiné než v 15. a 16. století, takže Hanušův názor zde nelze brát vážně.²³⁸ A jak je již známo, Zimmermann části textu, které nemohl přečíst, buď vyškrábal, nebo na tomto místě protrhl papír, což zrovna neukazuje na člověka, který by byl dobrým znalcem starého písma a byl by schopný rukopisy zfalšovat. Za třetí důkaz lze označit to, že Zimmermann datoval MPKV do 12. století, nejspíše nevěděl o písni se stejným obsahem v Manessově sbírce. Zajímavé je, že když Hanka v roce 1823 vydal milostnou píseň, tak vedle ní zároveň předložil právě německý vzor a novověký překlad Ludwiga Tiecka z roku 1803. To znamená, že Hanka moc dobře věděl o prvotním textu, o pravých předlohách pro falšovaný text MPKV. Pokud by Zimmermann byl autorem padělku, určitě by o těchto předlohách věděl. Domnívám se, že v tuto chvíli na sebe Hanka upoutal pozornost a otevřel tím pochybnosti o své nevině. Jediné, co Zimmermannovi můžeme v této záležitosti vytýkat, je jeho touha po slávě a obdivu, proto MPKV poslal pražskému purkrabímu.²³⁹

Proč Hanuš Zimmermanna tak zarytě obviňoval, není zřejmé,²⁴⁰ ale ve svém díle *Die gefälschten böhmischen Gedichte* velmi ospravedlňoval Hanku, a tvrdil, že důvodem, proč ho

²³² V jednom svém výroku dokonce řekl, že Hus a Albrecht z Valdštejna byli současníci (Tamtéž, s. 39.)

²³³ TRUHLÁŘ, Josef. *O účelech padělků musejních...*, s. 187.

²³⁴ DOBIÁŠ, Dalibor a kol. *Rukopisy královédvorský a zelenohorský...*, s. 550.

²³⁵ ZIMMERMANN, Jan Nepomuk ed. *Bohuslava z Lobkovic a z Hasensteynu list Panu Petrovi z Rosenberka, místodržícímu království Českého, o zprávě zemské poslaný*. W Praze: Wytisštěn u F. Fetterla z Wildenbrunu, arcibiskupského impressora, W Semináryum, 1818.

²³⁶ ZIMMERMANN, Jan Nepomuk ed. *Pokračování Kroniky Benesse z Hořovic, neb Příběhů země České od léta Páně 1393 až do 1470, zběhlých*. W Praze: B. Bohumila Háze, 1819.

²³⁷ HANUŠ, Ignác Jan. *Die gefälschten böhmischen...*, s. 35–36.

²³⁸ TRUHLÁŘ, Josef. *Podvrhl-li Zimmermann „Milostnou píseň?“...*, s. 82.

²³⁹ Tamtéž, s. 94.

²⁴⁰ Podle knihy *Rukopis královédvorský a zelenohorský a česká věda* Hanuš obvinil Zimmermanna z padělatelství PV a MPKV, který to dle jeho názoru udělal z protičeské zášti, s. 186.

každý považuje za padělatele, je kvůli jeho zatajování a vyhýbání se odpovědi na dané téma. Takže si za to mohl vlastně sám. Hanka ale údajně rád napodoboval staročeské písmo, iniciály i drobnokresbu.²⁴¹

Ačkoliv se pochybnosti o pravosti fragmentu vyskytovaly řadu let, nikoho nenapadlo udělat paleografickou analýzu. Na základě požadavku Julia Fejfalika, který byl vznesen v roce 1856, určil Výbor Muzea Království českého za členy komise K. J. Erbena, V. V. Tomka a J. E. Vocela, kteří měli podrobit dotyčný rukopis této paleografické analýze. Dne 17. února 1857 podali první výsledky. Pod nynějším písmem bylo vidět seškrabané původní písmo, které podezření znásobilo a po použití chemických zkoušek se objevily původní znaky mezi řádky i na okrajích fragmentu a tím byla nepravost potvrzena. Podle knihy *Rukopis královédvorský a zelenohorský a česká věda* byl původní latinský text psán písmem, které nepocházelo ze 13. století, ale spíše tak z 15. století.²⁴² Roku 1857 se na základě paleografického a chemického prověřování zjistilo, že MPKV je novodobým padělkem. Podle popisu Pavla Josefa Šafaříka se české vědě moc nechtělo do přezkoumání pravosti rukopisů, především kvůli strachu z diskreditace a zesměšnění před německou veřejností. Proto výsledky ze zkoumání z roku 1857 byly uveřejněny až v roce 1887 na základě požadavku Martina Hattaly jako součást *Zprávy o chemickém a drobnohledném ohledání některých rukopisů muzejních*.²⁴³

O tom, kdo byl autorem *Milostné písně krále Václava*, se vedly různé teorie, ale v roce 1879 byli podle jazykového rozboru označeni za původce Josef Linda a Václav Hanka, který byl zároveň autorem i ostatních falzifikátů.²⁴⁴ Jedna z teorií tvrdí, že Hanka tyto památky zfalšoval z toho důvodu, aby mu pomohly potvrdit „pravost“ *Rukopisu královédvorského*. Josef Linda pak fragment MPKV podstrčil Zimmermannovi v době, kdy byl jeho pomocníkem.²⁴⁵

V roce 1887 vyšel článek v *Athenaeu*, jehož autorem byl Josef Truhlář, který se zajímal o celou kauzu ohledně pravosti RKZ a dalších padělků. Nejdříve věřil v jejich pravost, ale v roce 1886 po přečtení článku ve stejném časopise od Jana Gebauera začal pochybovat. Nakonec napsal několik článků, kde jejich pravost zpochybňoval.²⁴⁶ V roce 1887 vyšel článek s titulem *O účelech padělků musejních*, v němž Truhlář zmínil i Hankův tradičně uváděný důvod k padělání: „nezřízenou láskou k národu českému.“ Podle Truhláře nebyla ovšem tato odpověď adekvátní. Dále se také podle něho Hanka snažil podpořit pravost RKZ dalšími

²⁴¹ DOBIÁŠ, Dalibor a kol. *Rukopisy královédvorský a zelenohorský...*, s. 552–553.

²⁴² Tamtéž, s. 430–431.

²⁴³ Tamtéž, s. 737–738.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 615.

²⁴⁵ *Jak byla milostná píseň krále Václava („Jelen“) usvědčena jako moderní falsum – s úmyslem podvodu*, [online]. [cit. dne 20. 2. 2018]. <<http://www.rukopisy-rkz.cz/rkz/urban/r/druz/mpkv/pravda.htm>>

²⁴⁶ MAREK, Jindřich. *Účast Josefa Truhláře...*, s. 133.

padělky a u *Libušina soudu* se domnívá, že Hanka ho vyrobil úmyslně ve špatném provedení, aby bylo pouhým okem poznat padělek a tím se zastínila nepravost ostatních jeho lépe provedených padělků.²⁴⁷

²⁴⁷ TRUHLÁŘ, Josef. *O účelech padělků musejních...*, s. 185–188.

4 Jan N. V. Zimmermann jako člen křižovnického řádu a jeho literární činnost

4.1 Rytířský řád křižovníků s červenou hvězdou

Zakladatelem mužského Rytířského řádu křižovníků s červenou hvězdou,²⁴⁸ který vykonával svou činnost na území Prahy, nebyl muž, nýbrž žena, a to Anežka Přemyslovna, dcera Přemysla Otakara I. Tento řád je dodnes jediným mužským řádem založeným ženou a v současnosti je to v Čechách řád s nejmenším počtem členů. V roce 1233 založila Anežka špitál, který byl umístěn u kostela sv. Haštala na Starém Městě pražském, v blízkosti kláštera minoritů.²⁴⁹ Od roku 1252 sídlil řád v konventu sv. Františka nacházející se u Karlova mostu v Praze.²⁵⁰ Řád křižovníků nepůsobil pouze v českých zemích, ale postupem času se rozšířil do celé střední Evropy.²⁵¹ Označení řádu jako rytířský bylo pouze symbolické. Řád se nikdy nepodílel na vojenských činnostech, které jsou nezbytné pro prokázání vlastností, za něž bylo možné titul rytíře nabyt, proto neměl oficiálně nést toto označení, které mu přesto bylo několikrát papežem potvrzeno.²⁵² „Znakem řádu je červený osmihrotý kříž s červenou šesticípou hvězdou v černém poli.“²⁵³ Řád vznikl původně ze špitálního bratrstva, které se staralo o nemocné, chudé i poutníky a řídilo se řeholí sv. Augustina. Křižovníci uctívali různé světce a české patrony, např. sv. Helenu, Konstantina či sv. Jana Nepomuckého.²⁵⁴

Součástí kláštera sv. Františka byla také knihovna, jejíž vznik a počátky jsou dodnes neznámé. Neexistují žádné katalogy z dřívější éry a ani se v knihách nenašlo žádné starší exlibris. Jen o jediném dochovaném exempláři se dá tvrdit, že patřil mezi nejvýznamnější a nejstarší rukopisy, které knihovna vlastnila, a tím je *Breviř velmistra Lva*. Sice není příliš důkazů o existenci knihovny, přesto můžeme ale věřit, že byla s klášteřem spojená už od začátku. Z roku 1292 se dochovala zmínka o vizitačních statutech pražského špitálu, která ukládala řádovým příslušníkům povinnost starat se o knihy. Knihovna měla údajně vlastnit ještě jednu významnou knihu, a to *Velislavovu bibli*, která se v dodnes zachované knihovně

²⁴⁸ Latinské označení řádu „*Canonici Regulares Sanctissimae Crucis a stella rubea (O. Cr.)*“, (JEŽKOVÁ, Alena – CHALUPA, Jiří. *Tichá srdce: příběhy míst a lidí*. Praha: Nakladatelství Alena Ježková – Tichá srdce ve spolupráci s Nakladatelstvím Olympia, 2015, s. 182.)

²⁴⁹ BUBEN, Milan. *Rytířský řád křižovníků s červenou hvězdou*. 1. vyd. Praha: Rytířský řád křižovníků s červenou hvězdou, 1996, s. 3.

²⁵⁰ JEŽKOVÁ, Alena – CHALUPA, Jiří. *Tichá srdce...*, s. 183.

²⁵¹ BUBEN, Milan. *Rytířský řád křižovníků...*, s. 56.

²⁵² KOLAČNÝ, Ivan. *Řády a významání Habsburské monarchie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2006, s. 39.

²⁵³ JEŽKOVÁ, Alena – CHALUPA, Jiří. *Tichá srdce...*, s. 183.

²⁵⁴ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, I. díl. Řády rytířské a křižovníci*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002, s. 133.

nenachází. Dohady ohledně jejího vlastnictví vznikly kvůli staršímu katalogizačnímu zápisu z roku 1725.²⁵⁵

Knihovnu postihly v průběhu staletí samozřejmě také různé ztráty, ať už z důvodu požáru nebo krádeží. Za zakladatele současné knihovny je považován Jiří Ignác Pospíchal. Za jeho doby byla knihovna uspořádána novým způsobem a jmenoval pro ni knihovníka. Pozornost a péče o knihovnu začala narůstat, což dokazuje i potvrzení řádových předpisů, vydaných papežem v roce 1675, kdy je stanovena základní péče o knihy a knihovnu. Součástí pečovatelských prací bylo i sestavení katalogu, jehož sepsáním byl pověřen jeden z řádových bratrů. Tento pověřený řeholník měl zároveň na starost i půjčování knih. Dodnes se zachoval nejstarší šestisvazkový katalog s abecedním soupisem tištěných knih a rukopisů, které řád vlastnil do 18. století.²⁵⁶ Dějiny událostí týkající se knihovny zapříčinily, že jsou v knižním katalogu zapsány knihy z oblasti teologické, filozofické, právnické, lékařské, alchymistické, básnické, a především historické pouze od 17.–19. století.²⁵⁷

Církevní hodnostáři, kteří podporovali osvícenskou beletrii s mravní podtextem měli ve společnosti vyšší prestiž.²⁵⁸ V 18. století se členové řádu zapojili do obrany českého jazyka a usilovali o jeho povznesení. Křížovníci podporovali český jazyk za pomoci literární činnosti. Jedním z nejvýznamnějších spisovatelů byl Jan František Beckovský. Ten vydal celkem 54 česky psaných knih o historii a hagiografii. Významným dílem je jeho dvojdílná kronika *Poselkyně starých příběhů českých*, první díl vydal sám Beckovský, druhý pak později historik Antonín Rezek.²⁵⁹ Kniha se věnuje dějinám 16. a 17. století a nejsou zde opomenuty ani dějiny křížovnického řádu. Samostatné dějiny tohoto řádu popisuje poté ve své knize *Historia ordinis*, kde Anežku Přemyslovnu zmiňuje ne jako zakladatelku řádu, ale označuje ji pouze za zakladatelku špitálu. Vedle historie se Beckovský také zabýval církevní literaturou, psal texty s náboženskými motivy, které se snažil předávat ve srozumitelné podobě.²⁶⁰ Druhým významným literátem byl pak Jan František Josef Ryvola, který vydal *Slovář Český: Tj.: Slova Někteřá Česká, jak od Latinářův tak od Němcův vypůjčená, zase napravená a v vlastní České Řeč obrácená k užívání Milovníkův České Řeči*.²⁶¹

Fond knihovny rozšiřovali literárně činní členové řádu, jako např. Jan František Beckovský zmiňovaný již výše, který daroval rukopis staročeské kroniky *Přibíka Pulkavy*

²⁵⁵ PRAŽÁK, Jiří. *Katalog rukopisů křížovnické knihovny, nyní deponovaných ve Státní knihovně České socialistické republiky v Praze*. Praha: Státní knihovna ČSR, 1980, s. 9–10.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 10–12.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 16–17.

²⁵⁸ MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří. *Nástin sociálního vývoje...*, s. 253.

²⁵⁹ BUBEN, Mila., *Rytířský řád křížovníků...*, s. 38.

²⁶⁰ PUČALÍK, Marek. *Křížovníci v době vrcholného baroka...*, s. 158–162.

²⁶¹ BUBEN, Milan. *Rytířský řád křížovníků...*, s. 38.

z *Radenína* a dále arabské a arménské rukopisy, získané na jeho zahraničních cestách. Dalším darem byla také třídílná česká *Poslední vůle* od Tomáše Josefa Zimmermanna.²⁶² K dalším dárcům patřil např. profesor filozofické fakulty a velmistr Jakub Beer nebo profesor pražské a později vídeňské university Václav Kozelka, který řádu věnoval vlastní učebnici biblické hermeneutiky, která pochází z roku 1845.²⁶³

Za dob vlády Josefa II. nastává pro církve těžké období, protože panovník v roce 1781 zavádí církevní reformu. Církev byla touto reformou podřízena světské moci a bez jejího vědomí, nesměla provádět žádné úkony. Všem řádům bylo také nařízeno, aby veškeré špitální jmění odevzdaly státu na založení chudinských a jiných dobročinných ústavů. Josef II. stihl za doby svého panování zrušit křížovnický Anežský špitál na Novém městě, a to v roce 1784. Když panovník zakázal pohřbívání mrtvých do chrámů, museli se křížovníci uchýlit k založení hřbitova, který umístili u kostela sv. Jiří v Hloubětíně. Docházelo i k postupnému rušení klášterů, kostelů a jiných církevních památek či tradic. Zboření klášterní a špitální budovy sv. Františka zabránila jen smrt Josefa II. v roce 1790.²⁶⁴

Mimo náboženské rozjímání a péči o knihy se členové řádu křížovníků zabývali i dalšími společenskými aktivitami. V roce 1832 byla křížovníky založena vůbec první dětská opatrovna v Karlíně na tzv. Špitálském poli.²⁶⁵ V 19. století pak členové řádu pracovali jako učitelé na středních a vysokých školách a velmistři dokonce dohlíželi na výuku na gymnáziích.²⁶⁶ Právě na území školských ústavů navazovali kněží své kontakty s obrozenci a zapojovali se do vlasteneckého hnutí. Jiná část se zabývala zase vědeckou činností v oblasti překladatelství nebo ve folkloristické a etnografické sbírkové činnosti, při které získali podporu ze strany bohatých mecenášů.²⁶⁷

Do řádu a řeholního života mohli vstoupit muži starší 16 let, kteří museli mít ukončené filozofické vzdělání. Svůj zájem o to, být řádovým členem křížovníků, museli projevit skrze písemnou žádost. Poté byl žadatel označován jako kandidatur a o jeho přijetí rozhodoval velmistr a převor. Po složení zkoušek obdržel novic černou sutanu bez znaku a rok na to, většinou na svátek sv. Kříže nebo Anežky, skládal celoživotní slib. Novicové si zároveň museli

²⁶² HÜNDL, Karel. Dějiny knihovny řádu křížovníků s červenou hvězdou v Praze. In: *Strahovská knihovna: sborník Památníku národního písemnictví*. 1. vyd. Praha: Památník národního písemnictví, 1984, roč. 18–19, s. 5–10.

²⁶³ PRAŽÁK, Jiří. *Katalog rukopisů křížovnické knihovny...*, s. 15.

²⁶⁴ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan Pavel. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek X. 1740–1792*. 1. vyd. Praha; Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2001, s. 103.

²⁶⁵ BUBEN, Mila. *Encyklopedie řádů a kongregací...*, s. 141.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 151.

²⁶⁷ MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří. *Nástin sociálního vývoje...*, s. 253.

ještě doplnit teologické vzdělání v generálním semináři a po dosažení kněžského svěcení byli řeholníci posláni na místo svého působiště.

U Zimmermanna se uvádí, že do řádu vstoupil již v roce 1806, po dokončení filozofické akademie. V archivních záznamech řádu křižovníků se však uvádí, že Zimmermann vstoupil do řádu až v roce 1811. Podle popisu, jak probíhalo přijetí člena do řádu, je asi nejvíce pravděpodobné, že v roce 1806 Zimmermann podal žádost o vstup a po doplnění teologických znalostí dosáhl v roce 1811 kněžského svěcení a stal se členem řádu.²⁶⁸

O Zimmermannovi se v archivních pramenech, tedy v soupisu jednotlivých členů řádu, dozvídáme nejprve rok a místo jeho narození. Dále je zmiňován jeho profesní život, a to pomocí stručných popisujících vět. Profesem se Zimmermann stal dne 19. ledna 1811 a první mši odsloužil dne 23. srpna 1812. Od 28. října 1812 následně kaploval v kostele sv. Františka.²⁶⁹ Dne 13. července 1815²⁷⁰ měl začít pracovat jako skriptor v c. k. Universitní knihovně.²⁷¹ Od 13. ledna 1831 pracuje také jako arcibiskupský notář a od 9. října 1834 jako hebrejský překladatel.²⁷²

Hanuš ve svém díle *Die gefälschten böhmischen Gedichte*, označuje Zimmermanna také jako knihovníka křižovnické knihovny: „Da war Zimmermann Scriptor, dort (bei den Kreuzherren) Bibliothecar.“²⁷³ Tuto informaci není možné potvrdit ani vyvrátit, protože se v archivních záznamech řádu křižovníků tento údaj nenachází. Na konci archivního záznamu o Zimmermannovi se dozvíme rok a důvod jeho úmrtí. Zemřel 27. srpna 1836 na nervovou²⁷⁴

²⁶⁸ PUČALÍK, Marek. *Křižovníci v době vrcholného baroka*. 1. vyd. Praha: Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2017, s. 23.

²⁶⁹ Národní archiv (NA), Křižovníci s červenou hvězdou – generalát a konvent, Praha č. 195, 1233–1950, Kniha V 24, 225, nestránkováno.

²⁷⁰ Ve fondu Křižovníků se toto datum mění, najdeme tam také 9. července nebo 4. července. Ve služební přísaze, která je uložena v ANK je uvedeno, že Zimmermann složil slib 20. července.

²⁷¹ V archivních záznamech Křižovníků je název knihovny označován ve formě C. R. Bibliotheca – Caesaro Regalis Bibliotheca nebo v jiné podobné formulaci.

²⁷² NA, Křižovníci s červenou hvězdou – generalát a konvent, Praha č. 195, 1233–1950, Kniha V 26, 227, s. 192.

²⁷³ HANUŠ, Ignác Jan. *Die gefälschten böhmischen...*, s. 37.

²⁷⁴ Nervová horečka je v novější terminologii označována jako tyfus skvrnitý nebo břišní. Tyfus se rozšířil do Evropy na konci dvacátých let 19. století. Ve stejnou dobu dorazila do Evropy zároveň také epidemie cholery. V letech 1826–1837 přerostla tato epidemie v pandemii. Cholera se projevovala ve čtyřech stádiích podle příznaků – první lehčí forma byla průjmová, druhá byla již silnějšího rázu s horšími průjmy, zvracením, teplotou a slabostí. Pokud se člověk nakazil touto lehčí formou, mohl se z toho vyléčit. Třetí stupeň cholery se vykazoval těžkými průjmy, zvracením a velkou žízň. Tělo chřadne a nastává dehydratace. V tomto případě byla úmrtnost do jednoho až dvou dnů. Nejtěžší forma cholery byla doprovázena úmrtností do několika hodin. Do chvíle, než udeřila epidemie tohoto onemocnění, lékaři ji neznali, takže nevěděli, jak jí léčit. Dne 28. listopadu 1831 zasáhla cholera Prahu. Cholera ustoupila v září 1832, ale o čtyři roky později vypukla nová vlna, která řádila až do roku 1838. I když mají tyfus a cholera podobné příznaky, a lékaři cholery neznali, ani jí neuměli léčit, jen zmírnit příznaky, s největší pravděpodobností zemřel Zimmermann na cholery, která v roce 1836 opětovně vypukla. (UHLÍŘ, Dušan. Cholera epidemie 30. let 19. století v českých zemích. In: *Andros Probabilis: Sborník prací přátel a spolupracovníků historika prof. PhDr. Miloše Trapla, CSc., k jeho 70. narozeninám*. 1. vyd. Brno: Matices Moravská; Olomouc: Univerzita Palackého, 2005, s. 472–480).

horečku.²⁷⁵ V kněžském stavu působil Zimmermann již v době velmistra Františka Kristiána Pittroffa.²⁷⁶

Informace o datech úmrtí jednotlivých členů řádů můžeme nalézt také v úřední knize, která se nachází v archivním fondu křižovníků. Tato kniha má na titulní straně zapsaný titul „*Calendarium Mortuorum*“ a je řazena po měsících a dnech kalendářního roku. Snadno je pak u data 27. srpna možné dohledat záznam o úmrtí Zimmermanna „Joan. Zimmermann, Scriptor c. r. Bibliothecae Pragae...1836.“ Na konci knihy je rejstřík, který je řazen podle abecedy. U jmen je pak doplněn den, měsíc a rok úmrtí (pokud jsou známý).²⁷⁷

Do řádu křižovníků s červenou hvězdou patřily osobnosti různého původu. Křižovníkem se stal dne 29. června 1806 také bratr Josefa Jungmanna, Jan, který kaplanoval v Unhošti a byl administrátorem v Tursku.²⁷⁸ Významnou osobností křižovnického řádu byl filosof Augustin Smetana, který se na přelomu let 1847 a 1848 stal děkanem filosofické fakulty v Praze.²⁷⁹ V roce 1849 se ucházel o post profesora filozofie na pražské univerzitě, místo však nezískal a profesorem filozofie se stal Ignác Josef Hanuš.²⁸⁰ V roce 1850 odešel z řádu křižovníků.²⁸¹

4.2 Církevní reforma Josefa II.

Na konci 18. století, za vlády Josefa II., nastává období změn. Tyto změny reagují na Velkou francouzskou revoluci. Při svých reformních plánech a snaze o získání absolutistické moci se musel Josef II. nejdříve vypořádat s církví, která ovládala v této době školskou a vědeckou oblast. Moc církve chtěl panovník omezit dvěma způsoby – ustanovením veřejných knihoven a zrušením klášterů.²⁸² Počáteční období vlády Josefa II. vystihuje citát: „Nikdo neví, čím se má řídit, zda starým nebo novým, neboť si obojí velmi často jako líc a rub protiřečí.“²⁸³

Reforma církevní správy měla posloužit k jejímu rozkvětu, církve si ji ovšem měla zaplatit z vlastních prostředků. Josef II. získal finance zrušením „nepotřebných“ řádů, kostelů

²⁷⁵ NA, Křižovníci s červenou hvězdou – generalát a konvent, Praha č. 195, 1233–1950, Kniha V 28, 229, nestránkováno.

²⁷⁶ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů a kongregací...*, s. 143.

²⁷⁷ NA, Křižovníci s červenou hvězdou – generalát a konvent, Praha č. 195, 1233–1950, Kniha V 30, 231, nestránkováno.

²⁷⁸ NA, Křižovníci s červenou hvězdou – generalát a konvent, Praha č. 195, 1233–1950, Kniha V 29, 230, nestránkováno.

²⁷⁹ NA, Křižovníci s červenou hvězdou – generalát a konvent, Praha č. 195, 1233–1950, Kniha V 24, 225, nestránkováno.

²⁸⁰ *Augustin Smetana* [online]. [cit. dne 2. 3. 2018] <<https://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/smt nau.html>>

²⁸¹ NA, Křižovníci s červenou hvězdou – generalát a konvent, Praha č. 195, 1233–1950, Kniha V 24, 225, nestránkováno.

²⁸² TRUHLÁŘ, Josef. *List z martyrologia českých knih*. Lumír, 1879, č. 7, s. 127.

²⁸³ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan Pavel. *Velké dějiny země Koruny české X...*, s. 120.

a klášterů, kterých se chtěl v zásadě zbavit.²⁸⁴ Duchovní se v této době proměnili ve státní úředníky, kteří měli na starost publikování oficiálních nařízení a výnosů, vedení matrik a pečovat o farníky. Vypláceni byli ze státního rozpočtu.²⁸⁵

V roce 1781 Josef II. omezil pravomoc zahraničních centrálních úřadů nad církevními organizacemi v Čechách. To znamenalo, že ani papež nemohl vydat bulu, aniž by ji nejdříve neschválil Josef II. Pokud by řeholník uposlechl nařízení někoho jiného než panovníka, mohl být souzen za velezradu. Cizinci museli opustit zemi.²⁸⁶ Na konci roku 1782 se rozhodl Josef II. zrušit biskupské i řádové semináře a vytvořit pouze státní generální učení, které měl organizovat břevnovsko-broumovský opat František Štěpán Rautenstrauch. V těchto nově vybudovaných seminářích, které se zrodily uvnitř univerzit nebo filozofických lyceí, se kněží měli vzdělávat v osvícenském směru. Po absolvování generálního učení, mohli kněží podstoupit roční kurz v tzv. kněžských domech u biskupství, kde je měli připravit na pastorační činnost.²⁸⁷ Když Josef II. ukončil získávání svrchovanosti nad církevní správou, zaměřil se na postupné rušení klášterů, které podle něho neměly smysl, nezabývaly se totiž vědeckou, pedagogickou, charitativní či pečovatelskou činností. V jeho postupu nebyla systematickostí, uzavření se nevyhnuly ani nejstarší či nejvýznamnější církevní instituce.²⁸⁸ „[...] císař nařídil zrušení všech řádových domů, klášterů a hospiců řádu kartuziánského, kalmadulského a řádu poustevnických, z ženských řádů karmelitek, klarisek, kapucínek a františkánek, platnost nařízení byla však pozdějšími dekrety rozšířena na všechny řády, které byly postradatelné pro duchovní správu a neměly poslání ani výchovné, ani sociální.“²⁸⁹ Ve spisovém archivu zemského prezidia jsou uloženy dva soupisy klášterů. Jeden obsahoval kláštery, které měly být zrušeny a druhý pak uvádí ty, jež měly být zachovány, ale měl být snížen počet řádových bratrů.²⁹⁰

Z majetku zlikvidovaných církevních památek, se vytvořil tzv. Náboženský fond. Ten dosáhl v Čechách na částku 12 miliónů zlatých a 10 miliónů zlatých na Moravě. Zrušené klášterní budovy, které se nevyužily pro potřeby reorganizované církve, buď chátraly, nebo posloužily státním účelům jako budovy nemocnic, úřadů, kasáren, věznic nebo se dostaly do rukou soukromým majitelům. Ve většině případů docházelo u těchto budov k přestavbě, přidání

²⁸⁴ BERÁNEK, Karel – BERÁNKOVÁ, Věra. Rušení klášterů v Čechách za Josefa II., In: *Pražské arcibiskupství 1344–1994: sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*. POLC, Jaroslav Václav. 1. vyd. Praha: Zvon, 1994, s. 210.

²⁸⁵ BŮŽEK, Václav a kol. *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*. Praha: Lidové noviny, 2010, s. 324.

²⁸⁶ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan Pavel. *Velké dějiny zemí Koruny české X...*, s. 102.

²⁸⁷ BŮŽEK, Václav a kol. *Společnost českých zemí...*, s. 348–349.

²⁸⁸ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan Pavel. *Velké dějiny zemí Koruny české X...*, s. 102.

²⁸⁹ PAVLÍKOVÁ, Marie. *Pražská univerzitní knihovna...*, s. 16–17.

²⁹⁰ BERÁNEK, Karel – BERÁNKOVÁ, Věra. *Rušení klášterů v Čechách...*, s. 215.

patra pro manufakturní či skladištní účely. Vedle rušení církevních objektů připojil Josef II. ještě další omezení jako zákaz církevních tradic, náboženských poutí, zákaz navštěvování poutních míst za hranicemi, dále také reguloval poplatky za svátostné úkony a zavedl sborový zpěv při bohoslužbách.²⁹¹

Mniši a jeptišky ze zrušených klášterů měli možnost výběru, buď mohli pokračovat v řeholním životě v jiném nezrušeném klášteře v Čechách či v zahraničí, ale potom museli převzít roucho i povinnosti nového řádu, nebo se mohli vzdát svého zasvěcení, odložit hábit a přejít do světského života.²⁹² Zájemci, kteří chtěli vstoupit do kněžského řádu, ale ještě nesložili slib, dostali 150 zlatých a museli do čtyř týdnů opustit klášter. Ve zrušených budovách nesměl téměř nikdo pobývat, výjimku představovali těžce nemocní a starší lidé, kteří nebyli schopni transferu do jiného kláštera a mohli zde zůstat až do své smrti.²⁹³

C. k. Universitní knihovna se tak v letech 1782–1789 rozrostla o další exempláře, mnohokrát i o velmi významná díla. V první řadě bylo potřeba jednotlivé svazky roztrždit, vyřadit multiplikáty a jinak nepotřebné knihy,²⁹⁴ jako např. defektní části, ze kterých již nebylo možné vytvořit plnohodnotnou knihu. Nepotřebné knihy se měly prodat v aukcích²⁹⁵ a za získané peníze byly nakupovány nové knihy do knihovny. Spousta prodaných knih pak skončila v knihovnách soukromých sběratelů a později se objevily v Národním muzeu.²⁹⁶ U knih, které nebylo možné prodat z důvodu silně defektního stavu, se oddělil knižní blok od desek a každá část se prodala zvlášť. Knihy, které se v této době zdály tematicky nebezpečné, byly poškozeny a zbaveny titulu.²⁹⁷ Postupem času, kdy v hojném počtu přibývalo knih z klášterů a pracovníci knihovny nestíhali splňovat s tím spojené práce, byl zaveden nový postup výkonu činnosti. Ungar si pro ulehčení práce nechával posílat z jednotlivých klášterů nejdříve katalogy knih. Z nich si vybral potřebné knihy a nechal si je zaslat do pražské univerzitní knihovny, zbytek prodával na místě kláštera.²⁹⁸

²⁹¹ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan Pavel. *Velké dějiny země Koruny české X...*, s. 104–108.

²⁹² Tamtéž, s. 104.

²⁹³ BERÁNEK, Karel – BERÁNKOVÁ, Věra. *Rušení klášterů v Čechách...*, s. 212.

²⁹⁴ Knihy ze zrušených klášterů nebyly na nově uložených místech zařazeny jako celek. Nepotřebné knihy měly být zničeny – jednalo se o modlitební knihy, legendy, literaturu mystickou, asketickou, knížky disputací a řádové spisy, které nebyly adekvátní osvícenským myšlenkám. (PAVLÍKOVÁ Marie. *Pražská univerzitní knihovna...*, s. 18.),

²⁹⁵ Aukce knih se prováděly už od roku 1777, kdy po zrušení jezuitského řádu se prodávaly duplikáty jezuitských sbírek. Pro aukce se vytvářely katalogy. Nejdříve se aukce konaly u pražského knihkupce Gerla, později se tyto akce přemístily na půdu c. k. Universitní knihovny. V letech 1789–91 se pořádaly tři významné aukce, jejichž výtěžek posloužil na nákup nových knih. (PAVLÍKOVÁ, Marie. *Pražská univerzitní knihovna...*, s. 19.)

²⁹⁶ PAVLÍKOVÁ, Marie. *Karel Rafael Ungar...*, s. 158–159.

²⁹⁷ TRUHLÁŘ, Josef. *List z martyrologia českých knih...*, s. 128.

²⁹⁸ PAVLÍKOVÁ, Marie. *Pražská univerzitní knihovna...*, s. 18.

4.3 Literární činnost Jana N. V. Zimmermanna

Zimmermann se do literárního života nezapojoval jen skrze svoji cenzorskou a knihovnickou práci, ale také prostřednictvím své vlastní literární činnosti. Ve své literární tvorbě se věnoval především historickým a teologickým tématům, která byla v mnoha případech propojena. Opakovaně přispíval svými statěmi do *Časopisu pro katolické duchovenstvo* a hojně se věnoval legendě o Janu Nepomuckém.²⁹⁹ Zabýval se především studiem legendy o zpovědním tajemství královny Žofie, které svěřila Janu Nepomckému. Zimmermann obhajoval její pravdivost ve všech směrech. Ke stému výročí svatořečení Jana Nepomuckého, které připadlo na rok 1829, vydal Zimmermann český i německý spis „*Vorbothe einer Lebensgeschichte des heiligen Johann von Nepomuk, Beichtvaters der Königin Johanna, zum hundertjährigen Jubelfeste seiner Heiligsprechung.*“³⁰⁰ Tento dokument obsahuje životopis světce a srovnání postav Jana Nepomuckého s Janem z Pomuku na základě dokumentů ze 14. století. O těchto postavách smýšlel Zimmermann jako o dvou rozdílných osobách, což se zdálo být odpůrcům legendy směšné.³⁰¹

Během své literární tvorby, která se soustředila na historická témata, vydal např. spis *Bohuslava z Lobkovic z Hasištejnu, list Panu Petrovi z Rožmberka a Pokračování Kroniky Beneše z Hořovic, aneb, Příběhů země České od léta Páně 1393 až do 1470 zběhlých*. Z vlastní iniciativy se věnuje dějinám českého království po nástupu Habsburků na český trůn.³⁰² Na toto téma vydal dvousvazkovou česky psanou monografii *Příběhové království Českého zběhlí za panování slavné paměti Ferdinanda I.*³⁰³ a třísvazkovou monografii *Příběhové království Českého, zběhlí za panování slavné paměti Maxmiliána II.*³⁰⁴ Monografie jsou tištěny frakturou a zaměřují se na pražské dějiny 16. století a její důležité události jako nástup Habsburků na český trůn, vládu Ferdinanda I. a Maximiliána II., české stavovské povstání a pražskou defenestraci.

²⁹⁹ PÍŠA, Petr. „*Policajstější nežli Obrpolicajti říšští*“ ..., s. 32.

³⁰⁰ ZIMMERMANN, Jan Nepomuk. *Vorbothe einer Lebensgeschichte des heiligen Johann von Nepomuk, Beichtvaters der Königin Johanna, zum hundertjährigen Jubelfeste seiner Heiligsprechung*. Prag: Gedruckt unter Leitung des Joh. Pospischil in der Scholl'schen Buchdruckerei, Liliengasse Nro. 946, 1829.

³⁰¹ PÍŠA, Petr. „*Policajstější nežli Obrpolicajti říšští*“ ..., s. 32.

³⁰² PÍŠA, Petr. „*Policajstější nežli Obrpolicajti říšští*“ ..., s. 32.

³⁰³ První díl: ZIMMERMANN Jan Nepomuk, *Přjbehové králowstwěj Českého zběhlj za panování slawné paměti Ferdynada I.*, W Praze: nákladem Donáta Hartmanna, knihkupce, 1820. Druhý díl: ZIMMERMANN Jan, *Přjbehové králowstwěj Českého zběhlj za panování slawné paměti Ferdynada II.*, W Praze: nákladem Donáta Hartmanna, knihkupce, 1821.

³⁰⁴ První díl: ZIMMERMANN Jan, *Přjbehové králowstwěj Českého, zběhlj za panowánj slawné paměti Maximiliana II.* W Praze: nákladem Donáta Hartmanna, knihkupce, 1820. Druhý díl: ZIMMERMANN, Jan Nepomuk. *Přjbehové králowstwěj Českého, zběhlj za panowánj slawné paměti Maximiliana II.* W Praze: nákladem Donáta Hartmanna, knihkupce, 1821. Třetí díl: ZIMMERMANN, Jan Nepomuk. *Přjbehové králowstwěj Českého, zběhlj za panowánj slawné paměti Maximiliana II.* W Praze: nákladem Martina Neureuttra, knihkupce, 1822.

Zabýval se také historií zrušených církevních památek za Josefa II., v době, kdy se chtěl stát absolutistickým panovníkem.

V polovině 19. století vydával Zimmermann formátem menší sešity pod názvem „*Verfallene Denkmäler des frommen Sinnes*“ neboli „*Zaniklé památky zbožného ducha*“, které se zabývají historií zrušených pražských klášterů a kostelů v době josefinismu. Součástí sešitu je doplněk obsahující historické listiny a spisy uvedených klášterů.³⁰⁵

První vyšly dva sešity pod názvem „*Historisches Verzeichniß aller, in der k. Hauptstadt Prag aufgehobenen Klöster, Kirchen und Kapellen*.“³⁰⁶ Na přední straně vazby je natištěná rámová kompozice s rostlinným motivem. Ve zdobném rámu jsou natištěny bibliografické informace, obsahující název, autora, označení sešitu a místo prodeje, které se nacházelo u Jana Calveho. Autorství Zimmermanna je zde označeno jako „*Entworfen von Joh. Nep. Zimmermann, Priester des ritterlichen Kreuzherrnordens mit dem rothen Sterne*.“ Zadní strana vazby je zdobena stejným způsobem jako přední strana, ale jsou zde uvedeny vydavatelské údaje. Vytištění a vydání bylo uskutečněno u Jana Hostivíta Pospíšila. Svazek má celkem 60 stran a je zde použit německý, český i latinský jazyk. V závislosti na jazyku je pak text natištěn buď frakturou, nebo humanistickým písmem. Zimmermann pracoval s poznámkovým aparátlem. Na titulní straně se nacházejí stejné informace jako na přední straně vazby a k tomu navíc vydavatelské údaje. Po titulním listě je dedikace biskupovi Františkovi de Paula Pištěkovi. Proč byl sešit dedikován právě Františkovi Pištěkovi není známé, možná to bylo z důvodu, že přispěl ke vzniku *Časopisu pro katolické duchovenstvo*, do kterého Zimmermann pravidelně přispíval. V předmluvě autora si můžeme přečíst o všech za Josefa II. zrušených pražských církevních památkách. Zimmermann se v této části věnuje dějinám náhrobků Václava Hájka z Libočan a kostelu sv. Anny a sv. Vavřince, s přilehlým ženským klášterem dominikánského řádu, dnes známým jako Anenský klášter. Druhou a poslední církevní památkou, o které se tu pojednává, je Betlémská kaple na Starém Městě pražském. V knize se nacházejí dvě mědirytiny kostela sv. Anny a Betlémské kaple.

Druhý díl nesoucí stejný název,³⁰⁷ se věnuje historii Anežského kláštera na Starém Městě pražském a jeho kapli zasvěcené sv. Barboře. Svazek má celkem 73 stran a číslování stránek začíná číslem 62 a končí číslem 132, což dokazuje návaznost sešitů. Kniha je uvedena

³⁰⁵ CERMANOVÁ, Iveta – MAREK, Jindřich. *Na rozhraní křesťanského...*, s. 84.

³⁰⁶ ZIMMERMANN, Jan Nepomuk. *Historisches Verzeichniß aller, in der k. Hauptstadt Prag aufgehobenen Klöster, Kirchen und Kapellen*. Prag: Druck und Verlag des Joh. Host. Pospjssil, 1831.

³⁰⁷ ZIMMERMANN, Jan Nepomuk. *Historisches Verzeichniß aller, in der k. Hauptstadt Prag aufgehobenen Klöster, Kirchen und Kapellen*. Prag: Druck und Verlag des Joh. Host. Pospjssil, 1831.

mědirytovým frontispisem s vyobrazením Anežského kláštera a kaple sv. Barbory. Je zde použit německý, český i latinský jazyk. V závislosti na jazyku je text tištěn buď frakturou, nebo humanistickým písmem. Zimmermann pracoval s poznámkovým aparátem. Od strany 121 je zařazena příloha, která obsahuje popisující informace o čtyřech listech sv. Kláry sv. Anežce s německými registry.

Třetí sešit byl vydán již pod názvem „*Verfallene Denkmäler des frommen Sinnes, oder: Aufgehobene Klöster, Kirchen und Kapellen in der kön. Hauptstadt Prag.*“³⁰⁸ Zde se zabývá historií kostela sv. Kříže Většího. Svazek má celkem 76 stran a začíná úvodním mědirytovým frontispisem s vyobrazením kostela sv. Kříže. Je zde použit německý, český i latinský jazyk. V závislosti na jazyku je text tištěn buď frakturou, nebo humanistickým písmem. Zimmermann pracoval s poznámkovým aparátem. Titulní strana obsahuje základní bibliografické informace o autorovi, názvu a vydavatelských údajích. Autorství Zimmermanna je zde označeno jako: „*Historisch gesichert von Johann N. Zimmermann, Priester des ritterlichen Kreuzherrenordens mit dem rothen Sterne.*“ Dále je tu informace o vytisknutí, které se uskutečnilo u Jana Hostivíta Pospíšila. Po titulním listu následuje dedikace knězi Václavu Pešinovi. Na konci svazku, od strany 66, se nachází část s nadpisem „*Urkunden,*“ která obsahuje diplomatáře daného kostela. Tato část je psána latinským a českým jazykem, podle jazyka originálu.

Pod stejným titulem jako třetí sešit vyšly ještě čtvrtý³⁰⁹ titul, který se věnuje historii kláštera benediktinů při kostele sv. Mikuláše na Starém Městě pražském. Svazek má celkem 88 stran a začíná úvodním mědirytovým frontispisem s vyobrazením kostela sv. Mikuláše. Je zde použit německý, český i latinský jazyk. V závislosti na jazyku je text natištěn buď frakturou, nebo humanistickým písmem. Zimmermann pracoval s poznámkovým aparátem. Titulní strana obsahuje stejné informace jako třetí sešit. Dále je tu informace o vytisknutí, které se uskutečnilo u Jana Hostivíta Pospíšila a nově je zde přidána informace, že Pospíšil je členem Vlasteneckého muzea v Čechách. Po titulním listu následuje dedikace světcu Janu Nepomuckému, o kterého se Zimmermann zajímal, viz výše. Na konci svazku, od strany 79, se nachází část s nadpisem „*Urkunden,*“ která obsahuje diplomatáře daného kostela. Tato část je psána latinským a českým jazykem, podle jazyka originálu.

³⁰⁸ ZIMMERMANN, Jan Nepomuk. *Verfallene Denkmäler des frommen Sinnes, oder: Aufgehobene Klöster, Kirchen und Kapellen in der kön. Hauptstad Prag.* Prag: Gedruckt bei Johan H. Pospjssil, 1832.

³⁰⁹ ZIMMERMANN, Jan Nepomuk. *Verfallene Denkmäler des frommen Sinnes, oder: Aufgehobene Klöster, Kirchen und Kapellen in der kön. Hauptstad Prag.* Prag: Gedruckt bei Johan H. Pospjssil, 1835.

U pátého sešitu, který měl vyjít pod stejným názvem a měl se věnovat dějinám kláštera pavlánů a jeho přilehlého kostela zasvěceného sv. Salvátoru na Starém Městě pražském, jsem daný výtisk nedohledala. Je možné, že nevyšel kvůli Zimmermannově předčasné smrti a jeho připravený text byl přidán až do knihy, která vyšla po jeho smrti.

Po Zimmermannově smrti vyšly jeho sešity v nové sazbě v jednom svazku pod názvem *„Diplomatische Geschichte der aufgehobenen Klöster, Kirchen und Kapellen in der königlichen Hauptstadt Prag.“*³¹⁰ Svazek má celkem 326 stran, začíná úvodním mědirytovým frontispisem s vyobrazením kostela sv. Kříže Většího. Objevuje se tu německý, český i latinský jazyk. Při tisku byly použity fraktura a humanistické písmo. Titulní strana obsahuje základní bibliografické informace o autorovi, názvu a vydavatelských údajích s doplňkem *„Aus der Handschrift des weil. Kreuzherrnordens-Priesters k. k. Büchercensors und Scriptors der Prager k. k. Univ. Bibliothek Johann Nepomuk Zimmermann herausgegeben durch Dr. Legis-Glücklich.“* Kniha byla vydána u Karla Viléma Medaua a je věnována knězi a proboštu svatovítské kapituly Václavu Vilému Václavíčkovi. Následuje předmluva vydavatele, která je rozložena mezi 5–12 stránku. Zbytek publikace se věnuje už zmiňovaným kostelům a klášterům, u kterých vždy najdeme mědirytový frontispis. Od strany 249 se nachází část pojmenovaná „Urkunden,“ která obsahuje historické listiny a spisy uvedených církevních památek, které byly již uvedeny v sešitech. Číslování stran u této přílohy začíná od 1–54. Každá listina je očíslována římskou číslicí, celkem je jich XXV. a jsou psány buď v latinském, německém nebo českém jazyce. Na konci svazku je obsah.

Kvůli své náhlé smrti na cholera, nestihl Zimmermann napsat historii všech zrušených kostelů a klášterů za Josefa II. Vydávané sešity začaly vycházet od roku 1830 a Zimmermann zemřel již o 6 let později.

4.3.1 Zhodnocení Zimmermannovy literární tvorby

Jak již bylo zmíněno, Zimmermann se zaměřoval především na církevní a historická témata, které velmi často propojoval. Důvod, proč si Zimmermann vybíral právě takto zaměřená témata je zcela patrný. Bezsporně ovlivnilo Zimmermannovo literární činnost jeho vzdělání získané na filozofické a teologické fakultě, které mu dalo základní předpoklady a znalosti. Z výše uvedeného lze tedy předpokládat, že si náměty vybíral z osobního

³¹⁰ ZIMMERMANN, Jan Nepomuk. *Diplomatische Geschichte der aufgehobenen Klöster, Kirchen und Kapellen in der königlichen Hauptstadt Prag.* August Anton Glückselig ed. Prag; Leitmeritz und Teplitz: C. W. Medau, 1837.

a náboženského důvodu. Důležitá pro jeho činnost bylo také jeho knihovnická profese, díky které měl snadnější přístup k pramenům, jako např. ke klášterním listinám, které mohl využít ve své práci o zrušených kláštorech.

V návaznosti na zkoumání katalogu a katalogizačních lístků s díly Jana Husa, jsem si vybrala pro účely této části, k bližší analýze Zimmermannovy sešity k dějinám zrušených klášterů, přesněji sešit první, kde se zabýval popisem Betlémské kaple, ve které kázal Jan Hus. Pro tento účel použiji komparativní metodu a srovnám Zimmermannův text s textem od Aloise Kubička, který vyšel o 100 let později. Knihu jsem si vybrala z důvodu její ucelenosti, protože se zabývá jak historií, tak současností.

Obě díla se zaměřují na historii Betlémské kaple a osobu Jana Husa. Autoři svá díla však neomezují pouze na významné mezníky dějin, ale zachycují také události, které se odehrávaly v blízkosti Betlémské kaple, a to až do okamžiku vydání svého díla. Zimmermann vydal své dílo zhruba půl století po zboření³¹¹ Betlémské kaple. Rozdíl se nachází spíše v interpretaci textu. Zimmermann popisuje Betlémskou kapli z pohledu církevního hodnostáře a zaměřuje se především na události okolo kaple a na osobnosti, které v ní působily. Naopak Kubiček popisuje Betlémskou kapli z pohledu vědecko-výzkumného pracovníka a zaměřuje se především na stavební stránku kaple z důvodu její obnovy.³¹² U Kubička můžeme sledovat určitý chronologický výklad dějin, který u Zimmermanna chybí.

Po seznámení se s Zimmermannovou prací se přikláním k názoru Petra Píši, který ve svém článku uvádí, že se Zimmermannova literární činnost nedá považovat za odbornou, postrádá kritický nadhled a v jeho dílech se vyskytují nepřesnosti z důvodu chybného čtení předloh, které mu byly vytýkány i u katalogů.³¹³ Z Zimmermannových prací je zřejmé, že nepracoval systematicky, příliš se neopíral o pramennou základnu a celkově lze Zimmermannovu literární činnost z dnešního pohledu charakterizovat jako populárně-naučnou.

³¹¹ Betlémská kaple byla zrušena v souvislosti s církevní reformou za Josefa II. Kvůli špatnému technickému stavu bylo dekretem ze dne 22. 6. 1786 nařízeno zboření kaple. Zachována byla západní a východní část. V letech 1836–1837 se po celém prostranství zbořené kaple rozprostíral třípatrový dům. Tento dům byl zbořen v roce 1949 z důvodu zjištění dochovaných částí kaple a možnosti ji obnovit. (KUBIČEK, Alois. *Betlémská kaple*, 2. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1960, s. 30–35.)

³¹² Od roku 1949 se začalo s obnovou kaple, která byla zpřístupněna veřejnosti 5. července 1954. (Tamtéž, s. 81.)

³¹³ PÍŠA, Petr. „*Policajťštější nežli Obrpolicajti říšští*“ ..., s. 32.

Závěr

Jan Nepomuk Václav Zimmermann byl v této práci představen v několika rolích, z nichž nejdůležitější jsou cenzorská a knihovnická. V každé z částí práce jsou s pomocí stávající odborné literatury přiblíženy oblasti, do kterých Zimmermann svou činností zasáhl (cenzura, knihovnictví a křižovnický řád). Vedle toho jsem na základě vlastního výzkumu dospěla k novým závěrům týkající se Zimmermannovy osoby.

Na tomto místě bych ráda odpověděla na několik otázek položených v úvodu. Zimmermann poprvé vystupuje v pramenech, když nastoupil jako adjunkt *in hebraicis* u cenzora Karla Fischera v roce 1813. O dva roky později byl přijat na místo skriptora v c. k. Universitní knihovně a za dalších pět let se stal cenzorem českých knih, které patřily do oblasti beletrie. V úvodní části už bylo zmíněno, že si Zimmermann za svůj rigidní přístup k cenzuře vysloužil označení „hloupý cenzor“.

Zvláštní je ovšem to, že jeho zveřejněné opravy, např. výměna slov kostel za kuchyň a oltář za talíř, se nacházejí vždy v jiném literárním díle. Označení „hloupý cenzor“ se nepoužívalo pouze na českém území, doklady najdeme i jinde. Tyto a jiné posměšky mířené na konkrétní osobu byly formulovány za účelem poddrívání autority celé instituce (a nemuselo se jednat pouze o cenzuru). S přihlédnutím k tomu se stejně jako Petr Píša domnívám, že toto označení Zimmermanna bylo motivováno potřebou „černé ovce,“ která v představách vlastenců bránila rozvoji obrozenecké literatury.³¹⁴

Na základě starší literatury i svého vlastního výzkumu se přikláním k názoru, že Zimmermann byl člověk ctižádostivý a povrchní, toužil po slávě a z každé situace se snažil vytěžit něco ve svůj vlastní prospěch. Kvůli své povaze byl svými blízkými spolupracovníky i širokým okolím odsuzován a stal se také terčem pomluv. Zimmermann svým povrchním a možná i arogantním chováním vzbuzoval u svého okolí nepřátelství a nepřejícnost. První smířlivější pohled na jeho osobu proto přináší až práce Josefa Truhláře vydaná téměř 50 let po jeho smrti. I přes výše uvedené povahové rysy bylo podle dobových svědectví možné Zimmermanna obměkčit pomocí určité dávky diplomacie, a tím dosáhnout zamýšleného výsledku. Tímto způsobem a pomocí určité lsti bylo podle všeho vydáno cenzurou neupravené Máchovo dílo *Máj*.

Zimmermannova knihovnická činnost byla dosud méně probádaná než cenzorská. Jeho největší zásluhou bylo vytvoření katalogů rukopisů pražské univerzitní knihovny na začátku

³¹⁴ PÍŠA, Petr. „*Policajštější nežli Obrpolicajti říšští*“ ..., s. 33.

19. století. Jeho výhodou byla dobrá znalost českého jazyka, který v té době na úrovni ovládalo jen relativně malé množství lidí. Z těchto důvodů byl tehdejším bibliotékářem požádán o sepsání latinských, německých, a především českých rukopisů do svazkových katalogů. Podle zjištěných informací měl Zimmermann na těchto třech katalozích pracovat tři roky, tedy je musel připravit v průběhu relativně krátké doby. A proto jsem si položila otázku, zda je Zimmermann skutečným autorem těchto katalogů. K výzkumu jsem použila paleografický rozbor Zimmermannova rukopisu a jako ukázkou jeho vlastnoručního písma jsem použila Zimmermannovu služební přísahu. Porovnání písma bylo možné jen u katalogu německých a českých rukopisů, protože jsou psány novogotickým písmem, stejně jako služební přísaha. U katalogu latinských rukopisů to nebylo možné, protože je psán humanistickým písmem a během bádání se mi nepodařilo nalézt žádný Zimmermannův text napsaný tímto písmem, u kterého by bylo možné objektivní porovnání.

Po prozkoumání rukopisů jsem došla k názoru, že Zimmermann katalog českých a německých rukopisů nese-psal, přesto nic nebrání tomu, že byl autorem nedochovaných titulních lístků, ze kterých bych katalog opsán v tomto směru názor dosavadní literatury nezpochybněji. U katalogu latinských rukopisů není možné v tuto chvíli udělat takovýto závěr. Zde by bylo potřeba opravdu důkladnější heuristiky a podrobnější paleografické analýzy z důvodu odlišného písma. Jeho autorství tedy může být označováno jen z dokladu, že byl požádán o jejich sepsání. Důvodů, proč se Zimmermannovo autorství nakonec neprokázalo, může být více, např. kvůli špatně čitelnému rukopisu, kvůli nepřečtení předloh v podobě titulních lístků, či také, že Zimmermann mohl svoji práci vidět pouze ve vytvoření těchto předloh a zbytek práce za něho odvedli jeho pomocníci.

Počátkem 19. století vstoupil Zimmermann do Rytířského řádu křižovníků s červenou hvězdou a od roku 1812 kaplanoval v kostele sv. Františka na Starém Městě pražském. O dalším působení Zimmermanna v řádu nejsou v archivních záznamech žádné zprávy, kromě poznámky od Ignáce Jana Hanuše v díle *Die gefälschten böhmischen Gedichte*, kde byl Zimmermann označen také za knihovníka křižovnické knihovny. Tato informace však není v archivních pramenech ani v soudobé literatuře nikde uvedena. Zimmermann se v církevním prostředí pohyboval až do své smrti, vedle kněze vykonával také funkci arcibiskupského notáře.

Církev utvářela Zimmermannovu osobnost od raného mládí a byla s ní spjatá i jeho vlastní literární tvorba, která se věnovala teologicko-historickým tématům. K podrobnější analýze byly vybrány jeho sešity ke zrušeným klášterům za Josefa II. a především část pojednávající o Betlémské kapli. Ač jeho díla postrádají určitou systematičnost, kritický nadhled a práci s více prameny k dobré interpretaci událostí, přesto nejsou po obsahové stránce

zpracovány zavádějícím způsobem, a navíc jsou příkladem zpracování historického tématu v době osvícenství. Z dnešního pohledu se však Zimmermannova literární tvorba nedá považovat za odbornou, ale spíše za populárně-naučnou.

Zimmermann byl člověk mnoha povolání a své funkce vykonával až do své smrti. Těžko je dnes říci, zda to bylo ke škodě nebo ku prospěchu. Z důvodu mnoho zájmu se plně nemohl věnovat jedné své činnosti, proto mu také byla vytýkána špatná práce v cenzuře, v knihovně i v literární činnosti. Na druhou stranu je jeho přínos shledáván právě ve vzniku katalogů českých, německých a latinských rukopisů, o jejichž vznik se zasloužil, i když je přímo nese-psal. Kladně bych hodnotila i jeho snahu seznámit veřejnost s historií pražských církevních památek, které byly zrušeny zásahem Josefa II a v roce 1819 vydání spisu *Pokračování Kroniky Beneše z Hořovic, aneb, Příběhů země České od léta Páně 1393 až do 1470 zběhlých*, který se o 10 let později stal součástí díla *Staré letopisy české*,³¹⁵ obsahující soubor různorodých zápisů paměti z let 1378 až 1526.

V této práci jsem představila Zimmermannovy důležité životní etapy, jež souvisely s jeho profesí, a pokusila jsem se odpovědět na předem položené otázky. V několika kapitolách jsem poukázala na to, že negativní hodnocení Zimmermannovy osobnosti je v soudobé literatuře přehnané. Domnívám se, že kdyby Zimmermann neměl na starost právě cenzuru české a německé beletrie v době, kdy se český národ snažil povznést a kdy potřeboval svalit vinu na někoho za špatný stav národní literatury, nebyl by Zimmermann v tehdejší literatuře hodnocen tak negativně.

Tato práce může sloužit jako výchozí zdroj pro další bádání, neboť jsem při zkoumání katalogu otevřela cestu pro další paleografické analýzy týkající se autorství katalogů. Dále tato práce obsahuje podrobný přehled různých informačních zdrojů, které se věnují životu cenzora, knihovníka a literáta Jana Nepomuka Václava Zimmermanna.

³¹⁵ PALACKÝ, František ed. *Starý letopisové česstj od roku 1378 do 1527, čili Pokračování v kronikách Příbjka Pulkawy a Benesse z Hořovic, z rukopisů starých vydané*. W Praze: péčj a nákladem král. České Společnosti Nauk, Pjsmem J. H. Pospjssila, 1829.

Seznam pramenů a literatury

Seznam pramenů

Archiv Národní knihovny, fond Veřejná a universitní knihovna Praha (1522) 1777–1918 (1919), Spisy nečíslované – Věcné skupiny, osobní spisy, Zimmermann Johann.

Archiv Národní knihovny, Katalogy a kartotéky [1829–1982], neuspořádaný fond bez inv. č.

ŠERŠNÍK, Leopold Jan. Katalog rukopisů (rukopis). Národní knihovna, sign. IX A 18.

Národní archiv, Křižovníci s červenou hvězdou-generalát a konvent, Praha č. 195, 1233–1950, knihy V 22 (223) – V 30 (231).

TRUHLÁŘ, Josef. *Catalogus Codicum manu scriptorum latinorum qui in C. R. Bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur. Pars Prior.* Pragae: Sumptibus Regiae societatis scientiarum Bohemicae, 1905.

TRUHLÁŘ, Josef. *Katalog českých rukopisů c. k. Veřejné a Universitní knihovny pražské.* V Praze: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

ZIMMERMANN, Jan. Katalogy rukopisů (rukopisy). Národní knihovna, sign. IX A 25 a, b, c, IX A 26, XVII B 27.

ZIMMERANN, Jan Nepomuk. *Verfallene Denkmäler des frommen Sinnes, oder: Aufgehobene Klöster, Kirchen und Kapellen in der kön. Hauptstadt Prag.* Prag: Gedruckt bei Johan H. Pospjssil, 1831.

ZIMMERANN, Jan Nepomuk. *Verfallene Denkmäler des frommen Sinnes, oder: Aufgehobene Klöster, Kirchen und Kapellen in der kön. Hauptstadt Prag.* Prag: Gedruckt bei Johan H. Pospjssil, 1832.

ZIMMERANN, Jan Nepomuk. *Verfallene Denkmäler des frommen Sinnes, oder: Aufgehobene Klöster, Kirchen und Kapellen in der kön. Hauptstadt Prag.* Prag: Gedruckt bei Johan H. Pospjssil, 1835.

ZIMMERMANN, Jan Nepomuk. *Diplomatische Geschichte der aufgehobenen Klöster, Kirchen und Kapellen in der königlichen Hauptstadt Prag.* August Anton Glückselig, ed. Prag: Leitmeritz und Teplitz: C. W. Medau, 1837.

ZIMMERMANN, Jan Nepomuk. *Historisches Verzeichniß aller, in der k. Hauptstadt Prag aufgehobenen Klöster, Kirchen und Kapellen.* Prag: Druck und Verlag des Joh. Host. Pospjssil, 1831.

ZIMMERMANN, Jan Nepomuk. *Historisches Verzeichniß aller, in der k. Hauptstadt Prag aufgehobenen Klöster, Kirchen und Kapellen*. Prag: Druck und Verlag des Joh. Host. Pospjssil, 1831.

Literatura (tištěné zdroje)

BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan Pavel. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek X. 1740–1792*. 1. vyd. Praha; Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2001.

BERÁNEK, Karel – BERÁNKOVÁ, Věra. Rušení klášterů v Čechách za Josefa II. In: *Pražské arcibiskupství 1344–1994: sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*. POLC, Jaroslav Václav. 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. s. 209–219.

BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích. I. Díl Řády rytířské a křižovníci*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002.

BUBEN, Milan. *Rytířský řád křižovníků s červenou hvězdou*. 1. vyd. Praha: Rytířský řád křižovníků s červenou hvězdou, 1996.

BŮŽEK, Václav a kol. *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*. Praha: Lidové noviny, 2010.

CERMANOVÁ, Iveta – MAREK, Jindřich. *Na rozhraní křesťanského a židovského světa*. 1. vyd. Praha: Národní knihovna České republiky, 2007.

DOBIÁŠ, Dalibor a kol. *Rukopisy královédvorský a zelenohorský a česká věda (1817–1885)*. 1. vyd. Praha: Academia, 2014.

FALTYSOVÁ, Vlasta ed. *Rukověť tištěných knihovních fondů Národní knihovny České republiky od prvotisků do konce 19. století*. 1. vyd. Praha: Národní knihovna České republiky, 2006.

HANUŠ, Ignác Jan. *Die gefälschten böhmischen Gedichte aus den Jahren 1816–1849*. Prag: Verlag von H. Dominicus, 1868.

HANZAL, Josef. *Od baroka k romantismu*. 1. vyd. Praha: Akademie, 1987.

HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999.

HÜNDL, Karel. Dějiny knihovny řádu křižovníků s červenou hvězdou v Praze. In: *Strahovská knihovna: sborník Památníku národního písemnictví*. 1. vyd. Praha: Památník národního písemnictví, 1984, roč. 18–19, s. 5–15.

JEŽKOVÁ, Alena – CHALUPA, Jiří. *Tichá srdce: příběhy míst a lidí*. Praha: Nakladatelství Alena Ježková – Tichá srdce ve spolupráci s Nakladatelstvím Olympia, 2015.

KÁBRT, Jiří. *Základy české obrozenské bibliografie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967.

KOLAČNÝ, Ivan. *Řády a vyznamenání Habsburské monarchie*. 1. vyd. Praha: Elka Press, 2006.

KUBIČEK, Alois. *Betlémská kaple*. 2. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1960.

KUCHAŘOVÁ, Hedvika – VONDRÁČEK Radim. *Cenzura náboženských obrazových materiálů ve dvacátých a třicátých letech 19. století*. Umění: časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky, 2013, roč. 61, č. 4, s. 325–340.

KUCHAŘOVÁ, Hedvika. *Cenzorská činnost Jeronýma Zeidlera: příspěvek k cenzorské praxi v době předbřeznové*. Knihy a dějiny, 2013, roč. 18–19 2011–2012, s. 39–54.

MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781–1914*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2010.

MAREK, Jindřich. *Historické fondy Národní knihovny ČR. Stručné dějiny jejich zpracování*. Knihovna, 2007, roč. 18, č. 2, s. 99–118.

MAREK, Jindřich. Účast Josefa Truhláře ve sporu o pravost Rukopisů. In: *Studie o rukopisech*. Praha: Archiv Akademie věd České republiky, 2017, roč. 47, s. 133–157.

MERHAUT, Luboš a kol. *Lexikon české literatury: osobnost, díla, instituce, 4/II U–Ž, dodatky A–Ř*. Praha: Academia, 2008.

MOLDANOVÁ, Dobrava. *Naše příjmení*. 4. vyd. Praha: Agentura Pankrác, 2004.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 27 díl. V Praze: J. Otto, 1908.

PAVLÍČEK, Tomáš – PÍŠA, Petr – WÖGERBAUER, Michael. *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*. 1. vyd. Brno: Host, 2012.

PAVLÍKOVÁ, Marie. *Karel Rafael Ungar a jeho místo v české obrozenské vědě*. Věstník Československé akademie věd, 1971, roč. 80, s. 155–166.

PAVLÍKOVÁ, Marie. Pražská universitní knihovna za správy K. R. Ungara. In: *Ročenka Universitní knihovny v Praze 1957*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, s. 5–47.

PÍŠA, Petr. „*Jsmo spolu za dobré, že mi slíbil, abych se nestaral, že tomu pomůžeme a že projde.*“ *Cenzura díla Karla Hynka Máchy*. Česká literatura, 2018, roč. 66, č. 1, s. 34–69.

PÍŠA, Petr. „*Policajštější nežli Obrpolicajti říšští*“ *Cenzor Zimmermann a česká předbřeznová literatura*. Dějiny a současnost: kulturně historická revue, 2011, roč. 33, č. 9, s. 30–33.

PRAŽÁK, Jiří. *Katalog rukopisů křižovnické knihovny, nyní deponovaných ve Státní knihovně České socialistické republiky v Praze*. Praha: Státní knihovna ČSR, 1980.

- PUČALÍK, Marek. *Křížovníci v době vrcholného baroka*. 1. vyd. Praha: Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2017.
- RIEGER, František Ladislav. *Slovník naučný*. V Praze: Kober a Markgraf, 1860.
- SLAVÍK, Ivan. *Tváře za zrcadlem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1996.
- ŠIMEČEK, Zdeněk – TRÁVNÍČEK, Jiří. *Knihy kupovati...Dějiny knižního trhu v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Academia, 2014.
- TOBOLKA, Zdeněk. *Národní a universitní knihovna v Praze, její vznik a vývoj I. Počátky knihovny až do roku 1777*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959.
- TRUHLÁŘ, Josef. *Dějiny bibliothéky Klementinské. K novému období vysokých škol pražských*. Osvěta, 1882, roč. 12, s. 656–663, 696–708, 813–825.
- TRUHLÁŘ, Josef. *Katalog českých rukopisů c. k. Veřejné a Universitní knihovny pražské*. V Praze: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.
- TRUHLÁŘ, Josef. *List z martyrologia českých knih*. Lumír, 1879, č. 7, s. 127–128, 142–144.
- TRUHLÁŘ, Josef. *O účelech padělků musejních*. Athenaeum: listy pro literaturu a kritiku vědeckou, 1887, roč. 4, č. 6, s. 184–189.
- TRUHLÁŘ, Josef. *Podvrhl-li Zimmermann „Milostnou píseň?“* Světozor, 1880, roč. 14, č. 7, s. 82, č. 8, s. 94–95.
- UHLÍŘ, Dušan. *Cholera epidemie 30. let 19. století v českých zemích*. In: *Andros Probabilis: Sborník prací přátel a spolupracovníků historika prof. PhDr. Miloše Trapla, CSc., k jeho 70. narozeninám*. 1. vyd. Brno: Maticе Moravská; Olomouc: Univerzita Palackého, 2005.
- VINKLÁŘ, Josef. *Vývoj české přírodovědy: jubilejní sborník na paměť 60letého trvání Přírodovědeckého klubu v Praze 1869–1929*. Praha: Souček Ludvík, 1931.
- VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. 2. vyd. Praha: Libri, 2008.
- VOIT, Petr. *Pražské Klementinum*. Praha: Národní knihovna, 1990.
- VYSKOČIL, Aleš. *C. k. úředník ve zlatém věku jistoty*. 1. vyd. Praha: Historický ústav, 2009.
- WÖGERBAUER, Michael a kol. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1794–2014. Svazek I, 1749–1938*. 1. vyd. Praha: Academia: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2015.

Literatura (elektronické zdroje)

Jak byla milostná píseň krále Václava („Jelen) usvědčena jako moderní falsum – s úmyslem podvodu [online]. [cit. dne 20. 2. 2018].

<<http://www.rukopisy-rkz.cz/rkz/urban/r/druz/mpkv/pravda.htm>>.

Augustin Smetana [online]. [cit. dne 2. 3. 2018]

<<https://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/smtnau.html>>

Digitální knihovna Městské knihovny v Praze, Zimmermann Jan.

<https://search.mlp.cz/cz/?query=Zimmermann%2C%20Jan%20Nepomuk%20V%C3%A1clav&kde=all#/c_s_ol=query-eq:Zimmermann%252C%2BJan%2BNepomuk%2BV%25C3%25A1clav>

Seznam tabulek v textu

Tabulka 1: Jan Hus – Vyložení svatých čtení (Conciones boemica).....	48
Tabulka 2: Jan Hus – Tractatus de Ecclesia.....	48

Seznam příloh

Obrázek 1: Služební přísaha Jana N. V. Zimmermanna

(Zdroj: Archiv Národní knihovny, fond Veřejná a universitní knihovna Praha (1522) 1777– 1918 (1919), Spisy nečíslované – Věcné skupiny, osobní spisy, Zimmermann Johann.)

Obrázek 2: Oznámení bibliotékaře o složení služební přísahy Zimmermannem

(Zdroj: Archiv Národní knihovny, fond Veřejná a universitní knihovna Praha (1522) 1777– 1918 (1919), Spisy nečíslované – Věcné skupiny, osobní spisy, Zimmermann Johann.)

Obrázek 3: Povolení pro Zimmermanna užívat byt v c. k. Universitní knihovně

(Zdroj: Archiv Národní knihovny, fond Veřejná a universitní knihovna Praha (1522) 1777– 1918 (1919), Spisy nečíslované – Věcné skupiny, osobní spisy, Zimmermann Johann.)

Obrázek 4: Záznam o Zimmermannovi v soupisu členů křižovnického řádu

(Zdroj: Národní archiv, Křižovníci s červenou hvězdou-generalát a konvent, Praha č. 195, 1233–1950, knihy V 26 (227).)

Obrázek 5: Titulní list v Zimmermannově katalogu českých rukopisů, autorem tohoto titulního listu je Pavel J. Šafařík

(Zdroj: ZIMMERMANN, Jan. Katalogy rukopisů (rukopisy). Národní knihovna, sign. XVII B 27.)

Obrázek 6: Titulní list Zimmermannova díla

(Zdroj: Digitální knihovna městské knihovny v Praze [online] [cit. dne 27.5.2018]

<<http://digitalniknihovna.mlp.cz/mlp/view/uuid:87775c80-f406-11dc-9ecd-000d606f5dc6?page=uuid:226077b0-f40a-11dc-b7f4-000d606f5dc6>>

Obrázek 7: Ukázka titulního listu díla vydaného po Zimmermannově smrti

(Zdroj: Regionální muzeum v Teplicích, p. o., sign. D 5592)

Obrázek 8: Ukázka úvodní strany pojednávající o Betlémské kapli (*Diplomatische Geschichte der aufgehobenen Klöster, Kirchen und Kapellen in der königl. Hauptstadt Prag*)

(Zdroj: Regionální muzeum v Teplicích, p. o., sign. D 5592)